

P 400(2)

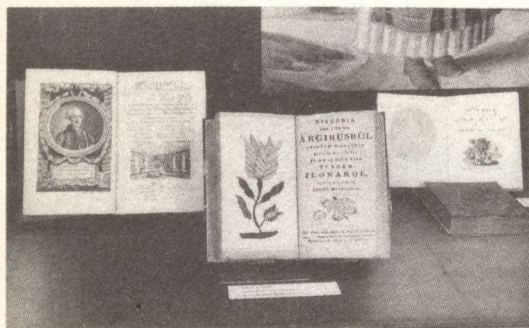
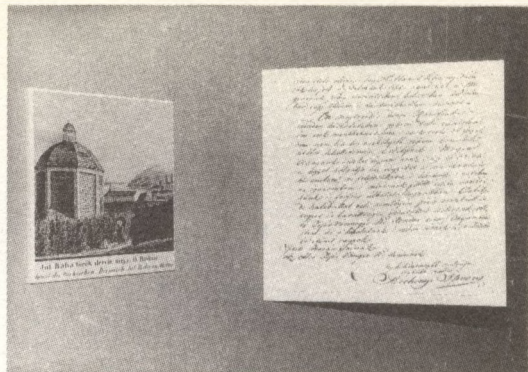
'91|8

1991. évi SZAKKÖNYVTÁRSZÁM
1526

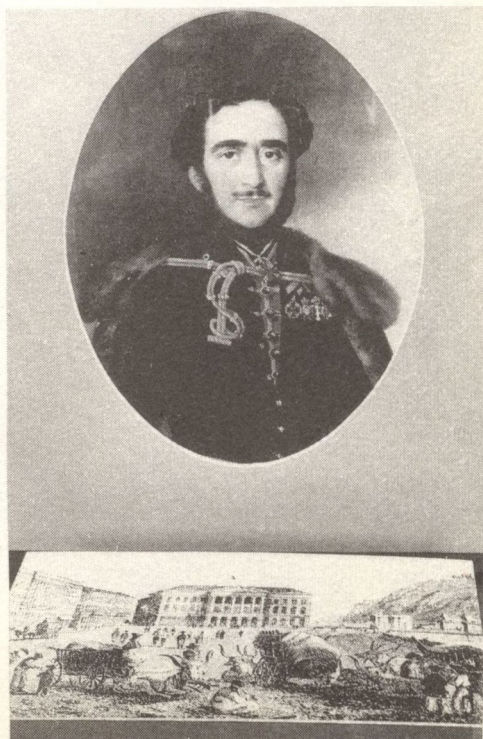
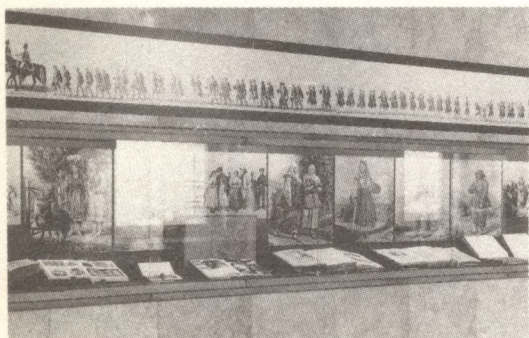
Könyvtáros

Kölcsönözhető

**Képek
az OSZK és az MTA Könyvtára
„A legnagyobb magyar”
Gróf Széchenyi István
születésének 200. évfordulójára
rendezett kiállításáról
(Révész András felvételei)**

41. évfolyam, 8. szám
1991. augusztus

Könyvtáros

TARTALOM

Bereczky László	Ki tartsa el a könyvtárakat?	443
Futala Tibor	A fiatalok már jobban tudnák, hadd érvényesüljenek	445
Tóth László	Szabolcs–Szatmár–Bereg megye közművelődési könyvtárainak helyzetéről a rendszerváltás előtt és után – a módszertani munka tükrében	450
	A hálózati és módszertani munka legfontosabb feladatai Szabolcs–Szatmár–Bereg megye önkormányzati közművelődési könyvtáraiban – az 1991-es évben. Tóth	453
Petheő Lászlóné	A könyvtárak közönségkapcsolatai a <i>Könyvtáros</i> cikkeiben	455
Bereczky László–Vajda Kornél	Harminc év a kötelempéldányok szolgálatában (II.)	462
	Vitaanyag. V.K. (<i>Visszhang</i>)	471
	Kérdezz – felelek	472
KÖNYV ÉS NEVELÉS		
Kadosa Árpád	Számítógép az iskolai könyvtárban	473
Sáráné dr. Lukátsy Sarolta	Ballada egy könyvtár kényszerű születéséről és dicstelen haláláról	476
	Lapozgató	478
HOLMI		479
LÁTÓKÖR		
Somkuti Gabriella	Fraknói Vilmos a Széchényi Könyvtár élén	481
Vargha Balázs	Kunszentmártontól Debrecenig és tovább... (X.) „Kiemelkedő teljesítményért” kitüntetés 1991. (<i>Perszonália</i>)	487
	A hamiltoni öregcserkészek könyvtári akciója. Ara-Tóni (<i>Napló</i>)	492
Papp István	Hírek az IFLA életéről	494
Arató Antal	König Róbert (<i>A Könyvtáros galériája</i>)	496
KÖNYVTÁRI KIADVÁNYOK		
Vértesy Miklós	Az Akadémiai Könyvtár új kiadványai	497
Arató Antal	Tallózó	499
SAKMAI FOLYÓIRATOK – HÁLÓZATI HÍRADÓK		503
Lapunk e számában König Róbert műveiből válogattunk		

Из содержания

Футала Тибор: Молодые коллеги уже могли бы лучше, пусть они делают (445);
Том Ласло: Библиотечное дело одной области перед и после изменения системы (450);
Кадоша Арпад: ЭВМ в школьной библиотеке (473).

From the contents

Tibor Futala: Youths are already knowing better, let them make it (445);
László Tóth: Librarianship of a county before the change of system and after (450);
Árpád Kadosa: Computer is school library (473).

Aus dem Inhalt

Tibor Futala: Die Jugendliche könnten schon besser, sie sollten vorwärtskommen (445);
László Tóth: Das Bibliothekswesen in einem Komitat vor und nach dem Systemwechsel (450);
Árpád Kadosa: Computer in einer Schulbibliothek (473).

Cikkeink szerzői

Arató Antal, az OSZK munkatársa; *Bereczky László*, a Könyvtáros főszerkesztője; *Futala Tibor*, az OMIKK ny. igazgatója; *Kadosa Árpád* ny. tanár, az esztergomi Nehézipari Gépészeti Szakközépiskola könyvtárosa; *Papp István*, az FSZEK főigazgató-helyettese; *Pethő Lászlóné*, a Miskolci Megyei Könyvtár munkatársa; *Sáráné dr. Lukátsy Sarolta*, a Csongrád Megyei Pedagógiai Intézet munkatársa; *Somkuti Gabriella*, az OSZK ny. osztályvezetője; *Tóth László*, a Nyíregyházi Megyei-Városi Könyvtár osztályvezetője; *Vajda Kornél*, a Könyvtáros munkatársa, *Vargha Balázs* író; **Vértesy Miklós**, az Egyetemi Könyvtár ny. osztályvezetője.

TANÁCSADÓ TESTÜLET

Futala Tibor, Horváth Tibor, Huszár Ernőné, Kiss Jenő, Marót Miklós, Maróti Istvánné, Nagy Attila, Nagy Ferenc, Pogány György, Surján Miklós és Takács Miklós

KÖNYVTÁROS

FŐSZERKESZTŐ:
BERECZKY LÁSZLÓ

A szerkesztőség címe: 1145 Budapest, Róna (Lumumba) u. 207.

Telefon: 251-6700; 251-6660; 251-6460/14. és 15. mellék

Kiadja az **Arany János Lap- és Könyvkiadó Kft.**

1055 Budapest, Szalay u. 10-14. Tel.: 112-7870

Felelős kiadó: **Szabó B. István** ügyvezető

Szedte a Fényszedő Központ Kft. (910423/20)

Petőfi Nyomda – 91/120067 Kecskemét, 1991

Felelős vezető: **Birkás Béla** igazgató

Lapunk megjelenéséhez támogatást kaptunk a Művelődési és Közoktatási Minisztériumtól és a Magyar Hitelbank Kurátor Alapítványtól.

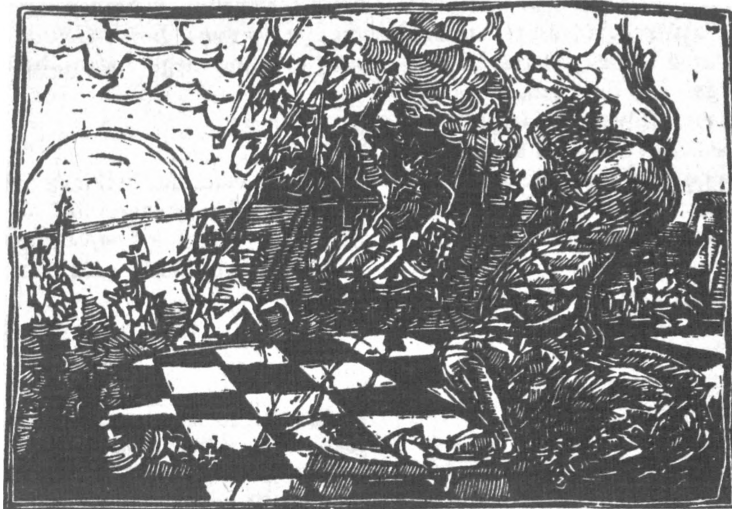
Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető bármely hírlapkézbesítő postahivatálnál, a Posta hírlapüzletében és a Hírlapelőfizetési és Lapellátási Irodánál (HELIR) Budapest XIII., Lehel u. 10/a. –1900–, közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a Postabank Rt. 219-98636, 021-02799 pénzforgalmi jelzőszámra. Előfizetési díj 1 évre 624, ½ évre 312, ¼ évre 156 forint. Egy szám ára 52 forint. Külföldön terjeszti a Kultúra Külkereskedelmi Vállalat. H-1389 Budapest, Postafiók 149.

Ki tartsa el a könyvtárakat?

A kérdésre a válasz roppant egyszerűnek tűnik: a könyvtárakat tartásuk el a fenntartók, tehát az illetékes önkormányzatok, intézmények, iskolák (az elemitől az egyetemig), társadalmi szerveződések, vállalatok; azok, amelyek szükségesnek tartották könyvtár alapítását és működtetését, lakosaik, alkalmazottaik, tanulóik, tagjaik, dolgozóik számára. Csak hogy a jelen viszonyok közepette nem könnyű dolog megállapítani, kihez is tartozik valójában egy-egy könyvtár.

Vegyük például a megyei könyvtárakat. A megyei könyvtárakat – állami segítséggel – a megyei tanácsok alapították, azzal a céllal, hogy a megye lakóhelyi könyvtári hálózatát irányítsák, módszertanilag gondozzák, s a megye és a megyeszékhely lakosainak könyvtári szolgáltatásokat nyújtsanak. A megyei könyvtárak működését – ide értve az épületfenntartást, utaztatást, a szükséges eszközök beszerzését stb. – és a szolgáltatások anyagi fedezetét a megyei tanács költségvetése állta. Ma már azonban nincs pénzügyileg „jól elerestett”

megyei tanács, amelyik, ha kellett, megcsapolta a központi állami kasszákat. Most szegény megyei önkormányzatok vannak, amelyeket gondolkodásra készítet a pénztelenség. A hírek szerint – ezek nem rémhírek – már néhány megyei vezetés nem titkolja a szándékát, hogy a megyei könyvtárakat és vele együtt a többi megyei intézményt (színház, múzeum, művelődési otthon, levéltár, pedagógiai intézet) arra utasítja: vagy szüntesse meg a megyeszékhely lakosságának nyújtott szolgáltatásait, vagy tisztes összeget állapítson meg ezekért. Tessék elképzelni, mit eredményezne e terv valóra váltása a könyvtárak tekintetében. Számításaim szerint kilenc olyan megye van (Bács-Kiskun, Békés, Csongrád, Heves, Nógrád, Pest, Tolna, Vas, Veszprém), ahol a megyeszékhelynek nincs városi könyvtára, ezt a feladatot idáig a megyei könyvtár látta el. E városokban tehát a megyei könyvtárak vagy lehúzzák a rollót a megyeszékhely lakosai előtt, s csak a megye többi településének intézményeit, lakosait szolgálják, vagy borsos áron mérlik

az eddig alapszolgáltatásoknak nevezett szolgáltatásokat (helyben olvasás, kölcsönzés, tájékoztatás). Ez ugye abszurdum?

Márpedig a városi önkormányzatot se ejtették a feje lágyára: egy garast se szánnak a megyei intézmények – a mi esetünkben a könyvtárak – működési költségeire. Hiszen az önkormányzati törvény egyértelműen intézkedik: a megyei intézmények (megyei könyvtárak) fenntartása a megyei önkormányzat feladata. A törvény az törvény. Mit számít az, hogy a megyei könyvtárak többségének szolgáltatásait túlnyomóan a székhelyváros polgárai veszik igénybe?

Szaknyelven ez azt jelenti: patt. Egy másik sportágból – ökölvívás – vett hasonlattal olyan ez, mintha a két összeeresztett izompacsirta, ahelyett, hogy egymást püfölné, kiszáll a ringből és közös erővel szép módszeresen egyenként padlóra küldi a nézőközönséget. A két szomszédvár – megye és székhelyváros – vitájának a kultúrára, szórakozásra, tájékozódásra vágyó lakosság látja kárát. Jó lenne mielőbb rendet tenni a fejekben, különben tényleg elszabadul a pokol.

Azt se lehet tudni, mi lesz a privatizáció alá eső nagyvállalatok könyvtáraival. Kicsiny hazánkban – bizonyos megalomániás elképzelések alapján – létrehoztak jónéhány agyrémszerűen felduzzasztott óriás céget. Ezeknek nagy többsége mára tökéletesen csődbe jutott, milliárdokkal tartoznak az adóhatóságnak, a társadalombiztosításnak, a vámhivatalnak, a bankoknak és még a Jóisten tudja, kinek. Most tehát nincs más lehetőség, el kell adni, hátha az árából legalább valamennyit törleszteni lehet a hitelezőknek. Persze a tőke – főleg, ha külföldi – nem hülye, nem kell neki a nagyvállalat, annál inkább a túlkelt, túlsütött kalácsból egy-egy mazsola, azaz egy-egy életképessé tehető tagvállalat. Igen ám, de a mamutcég mamutvezetősége az évek folyamán összegyűjtött egy, a céghez illően nagy műszaki könyvtárat, felállított egy központi dokumentációt. Mi lesz ezzel a hallatlanul nagy értéket képviselő könyvanyaggal, dokumentációval? Nem lenne szabad szétverni, mint 45-ben a főúri, kolostori könyvtárakat, mert aztán néhány év múlva sirathatjuk, micsoda értékek mentek tönkre a nagy demokratikus felfordulásban.

Mi lesz a kiadói könyvtárakkal? Most olvasom az *Élet és Irodalomban*, hogy például a Szépirodalmi Könyvkiadónak hatvanezer kötetes könyvtára van. Elborzasztó szám, mint ahogy elborzasztó a vízfejje duzzasztott kiadó

maga is. Nyilvánvalóan ennek a hatvanezer kötetnek tekintélyes része nem képvisel különösebb értéket, automatikusan duzzadt ilyen elrémisztő nagyra, volt státusz könyvtárosokra, volt pénz beszerzésre, nosza építsünk Felhőkakukkvarát a mi kis kreclinkben is, hiszen ez az általános módi. De ez a könyvtár, ha leválasztjuk róla a kordivat diktálta selejtet, elképesztő értéket képvisel. Olyan műveket, elvetélt alkotásokat, variációkat tartalmaz, amelyek másutt fel nem lelhetők. És mi lesz a felszámolás alatt lévő Pallas dokumentációval, mi lesz az Európa csodálatos könyvtárával? Ügyelni kellene ezekre, míg valami jóvátehetetlen nem történik.

Őszintén szólva, engem a szakszervezeti könyvtárak sorsa is aggaszt. Nagyon jól tudom, hogy olyan pártállami kreációk mint a Szakszervezetek Megyei Tanácsa (SZMT, 19 egyvégtében) vagy a szakszervezeti központok Budapesten székelő könyvtárai teljesen anakronisztikusak, és egyszerűen nincs rájuk szükség. De roppant sajnálnám azt az elképesztően sok energiát, amit csupa szív könyvtárosok ezeknek a könyvtáraknak a létrehozásába fektettek, beszerezték a többnyire jól válogatott állományt, veritékes munkával katalógusokat építettek stb. Mi lesz ezekkel?

Már szóba került a kastélyok, kolostorok, nagypolgári lakások könyvtárainak 1945-ös pusztulása. Akkor azonban a könyvtáriügyi illetékesek még a huszonnegyedik óra előtt észbe kaptak, és központi helyre begyűjtötték a még menthető értékeket. Az Országos Könyvtári Központ áldozatkész munkatársai bejárták az egész országot, és összeszedték a pótolhatatlan könyveket. Tán most is valami ilyesmit kéne cselekedni. A hajdanvolt értékmentőket (*Wix Györgyné, Borsa Gedeon, Dörnyei Sándor*) jó lenne megkérdezni, hogy is csinálták.

*

A *Perszonáliához* kell még néhány szót hozzáfűznöm. Az ott szereplő *Trombitás Ildikót* a hazai könyvtárosok *Duffek Ildikó*ként ismerik inkább. Gratulálunk neki, büszkék lehetünk rá.

Bereczky László

A cikkek és ismertetések szerzőik véleményét tükrözik, és nem képviselik szükségszerűen a szerkesztőség álláspontját. Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

A fiatalok már jobban tudnák, hadd érvényesüljenek

Az idősebbek és a fiatalabbak között mindennütt – a mi szakmánkban is – volt, van és lesz nemzedéki ellentét. Különösen a vezetői posztok környékén. Az idősebbek a maguk igaza mellett nagyobb tájékozottságukkal, tapasztalatukkal és áttekinthető képességükkel szoktak érvelni. A fiatalabbak pedig rendszerint a nagyobb fogékonyságot és kockázatvállalási készséget, a korszerűbb tanultságot és technikai jártasságot írják a maguk javára.

Jómagam a fiatalabbak pártján állok régóta. Részint abból a (személyemre nézve kötelező döntést maga után vonó) belátásból, hogy idősebb éveiben az ember általában már a nyugodtságot, a békét kívánja és szereti. Részint viszont azért, mert ebben a napokban kezdődött mai „történeti jelenben” a nemzedékváltásnak egy ritka specifikuma is van: egyszerűsített gyökeres szakmai szemléletváltást kell magával hoznia.

Azt természetesen nem szeretném, ha a mostani nemzedékváltás a rossz emléké kulturális forradalmak politikai forogatókönyve szerint menne végbe, mintegy az idősebbek változtatás és mérlegelés nélküli okolásával és „kigolyózásával”. Nem mindenki öregszik meg azonos életkorban. És: a kizárólagosan fiatalokból álló országok éppen olyan gettót képeznek, mint a csak öregekből állók.

Azt viszont igenis örömmel venném, ha a szakmában – az egyes könyvtárakon belül és a szakmai közéletben – olyan érdemi, csakis az emberi és szakmai kvalitásokkal számoló közmegegyezés jönnének létre, amelyek révén az arra érdemes fiatalabb kollégák szaporább előrehaladással jutnának fel a különböző vezető pozíciókba, főként a nagykönyvtáriakba és a könyvtárügyiekbe. Egy mondat az esetleges kételkedőknek: aki ismeri a fiatalabb pályatársakat, tudja, hogy van minőségi választék bőven.

Miben kell szemléletet váltani?

A szocializmus építésével kapcsolatos balsikerek tetemes része a társadalom egészében és szakmánk szűkebb „berkeiben” nem az emberi tisztesség és a szakmai hozzáértés hiányára (a kivételek e vonatkozásban is erősítik a szabályt), hanem annak szinte „kötelezővé tételére” vezethető vissza, hogy legyünk éberek, csinján bánjunk a bizalommal. Ez kevésbé társadalmi megfogalmazásban annyit tesz, hogy a rendszer mindenki legfőbb személyes jogául a mások jogának „ab ovo” és túlhajtott korlátozását tette meg.

Ezt a bennem korábban tétován bujkáló sejtést egyik tehetséges és ifjú könyvtáros-baráttal folytatott beszélgetésem érlelte meggyőződéssé. Ez a beszélgetés az alábbi kifakadással kezdődött:

– Azért küzdök, „esküszöm össze”, hogy könyvtárunk valóban olvasó-, sőt: közönségcentrikus legyen, de hát nehezen megy.

– Hogyhogy olvasó- és közönségcentrikus? Hiszen az a könyvtár, ahol te dolgozol, ilyennek mondja magát, és én is ilyennek tartom – reflektáltam én a kifakadásra.

– Pedig nem az, de ti, öregek, ezt nem érzékelitek eléggé – morgott vissza barátom kedvetlenül. De aztán, némi nógatás után, elmondta (és az olvasó, a használó szemszögéből mondta el), mit kellene az ügy érdekében tenni. Nagyjából a következőket:

– Ideje, hogy határozott lépésekkel induljunk el az integrált katalógus megteremtése felé. A sok csip-csup katalógusból álló katalógusrendszer helyett egyetlen, a könyvtár valamennyi állományegységét tartalmazó, legfeljebb időben osztott katalógust kellene felkínálni az olvasónak. Függetlenül attól, hogy e katalógusból mikor lesz – lehet – nyilvános online katalógus (OPAC), illetve hogy a kollégák

megszokásból milyen – jól hangzó – szakmai érvekkel ragaszkodnak a szétforgácsoltsághoz. És ugyanígy: ne legyen többé könyv-, folyóirat és egyéb olvasóterem. Aki valahol leül, ott kapja kézhez mindazt, amire szüksége van. A kért dokumentum keljen „lábra”, ne az olvasó. Az – természetesen – más kérdés, hogy a kézikönyvek tematikus csoportosításával célszerű az olvasókat a szakosodásuknak megfelelő helyfoglalásra ösztönözni. A legtöbb hazai könyvtár nem „akkora”, hogy megengedhetné magának a dokumentumtípusok szerinti olvasatást, hacsak nem valamiféle „megkülönböztetett” sajátosságú dokumentumtípusról (például régi és ritka nyomtatványokról, hangzó dokumentumokról stb.) van szó. De akkor is: ezekben a speciális terekben se legyen kisebb a hozzáférési választék, mint a teljes állomány.

A munkaköri leírások, a szervezeti és működési szabályzatok megújításával merőben új munkatársi jogosítványokat kellene életbe léptetni. Így például egyforma „hatalmat” kellene adni minden olvasószolgáltatásnak a maga munkakörében. Ne kelljen egy-egy rendhagyó (egyébként csak helyben használható dokumentumra vonatkozó, estétől reggelig vagy szombattól hétfőig tartó) kölcsönzést az osztályvezető elé vagy még feljebb vinni engedélyezés végett, hisz a kölcsönző jobban ismeri olvasóját, mint bárki más. Emellett – természetesen – a szankcionálás joga is legyen a kölcsönzőé, ha mégis tévedett az olvasó megbízhatóságát illetően. Persze: más területeken is (például az állománybeszerzési és kivonási döntésekben, a feldolgozás „fogás” kérdéseiben, a módszertani kérdésekben) inkább a szakértelemhez, mint a „ranghoz” illenék kötni a jogosítványokat.

Bizonyos szolgáltatásokat majdhogynem az utcáig, de legalábbis a könyvtár leginkább „utára néző ablakába” kellene vinni. Ma már teljesen abszurd dolog, hogy a reprográfia, mint korábban, amikor még a belügyesek tartották rajta a szemüket, továbbra is olyan külön szervezet legyen, amelyhez a bonyolult bizonylatolás áttételével lehet hozzáférni. Ha bármely vállalkozó „tessék, fizessen és azonnal viheti” – alapon jól meg tud élni a fénymásolásból, ugyan miért ne lehetne nyereséges, tesszem azt, egy nagykönyvtári reprográfiai üzem, ahonnan még az olyan háttérkapacitás sem hiányzik, amellyel akár kis példányszámú kiadványok előállítására is vállalkozni lehetne. S bizonyosan akadna rá megrendelő, akinek megérné. Kalkuláció és operativitás kérdése az

egész. E példán túlmenőleg még rengeteg hasonlóan kiaknázható szolgáltatás van vagy lehetne (kiadványterjesztés, hagyományos és számítógépes tanácsadás, állományrendezés és -feltárás, költöztetés, berendezés egészen a kulcsátadásig, kötetés, mikrofilmezés stb.). Csak egyet nem szabad: duzzasztani a szervezeti hierarchiát, állandó szervezeti egységeket létrehozni e feladatok mindegyikére. Mert akkor megette a fene, elbürokratizálódik az egész.

A vezetőknek, különösen az osztályvezetőktől fölfele, a formális vezetői jogok gyakorlása helyett inkább ellenőrizniük, szervezniük és marketingelniük kellene. Az ellenőrzés az új munkatársak gondos kiválasztásával kezdődik. A jelölteket különféle „szakmai próbatételek” elé volna üdvös állítani, megismertetni őket potenciális kollégáikkal, előzetesen mintegy „belekomponálni” személyiségüket majdani teamükbe. Egy-egy felvételtől nem félóra alatt kellene döntenet, hanem akár egy hónap elteltével is. S miben áll a rendszeres ellenőrzés? Legjobb módszere az egy-egy munkatárssal való időnkénti „együttműködés”, amelyből az emberi (családi) vonatkozásokon túlmenően az esetleges szervezési-átszervezési szükségletekről is információkat kaphat a vezető. „Azon melegében.” Az egyre inkább napirendre kerülő technológiaváltás külön is megkívánja, hogy töviről-hegyire tisztában legyünk azzal az „ösi” technológiával, amelyet újjal kívánunk felváltani. S itt kezdődik a marketingelés, amely innen nézve a dolgot, nem más,

mint a többi könyvtár és információs központ közegének ismerete révén olyan kooperatív megoldásokat keresni, amelyek kölcsönösen hatékonyabbá, olcsóbbá és végső soron az olvasók javát teljesebben szolgálóvá tesznek bármilyen munkafolyamatot és szolgáltatást. Am ehhez „el kell felejteni” mindazt (például a hálózati hovatartozást, a tárcafelügyeletet, a hálózati központ-tagkönyvtár viszonyt), ami korábban bürokratikus módon – főntről lefelé – kanalizálta, horizontálisan szinte meg is bénította a különböző könyvtárak kapcsolatait. Marketing az is, ha – az egyéni vállalkozóktól a nagyvállalatokig – a „fogyasztókkal” is leálunk üzletelni-kereskedni. Megannyi formája van annak, hogy a könyvtári szolgáltatások sérelme nélkül, sőt intenzifikálásuk, kibővítésük érdekében, reklámot biztosítsunk, hírvést csapjunk mindenki számára, aki azt megfizeti. Bármiféle tisztességesen megkeresett pénz „jól jön a konyhára”. Nem szabad megfélemlkezni arról sem, hogy a „gazdag alanyok” időnként szublimált és decens módon, alapítványokkal, donációkkal és szponzorálásokkal szeretnék a tudományt, a kultúrát és az ismeretterjesztést támogatni. Nosza, segítsük őket, hogy ebbéli szándékukat ne extravaganciákban, hanem hasznos célszerűségekből realizálják.

Be kellett látnom, hogy fiatal barátomnak igaz van. Hozzám képest ő gondolkodik kor- és időszerűen. Egyszerre nem arisztokratikusan (= demokratikusan), gáncstalan szakmai etikát érvényesítve (= *salus lectorum suprema lex esto*) és a pragmatikum (= piac) követelményeihez is igazodva.

Az én korosztályom (plusz-mínusz 5–6 év) – a már említett bizalmatlansági „kötelezővétel”-nek kényszerűen alárendelődve, azt a „szakmai rendbehozás és rendszeralkotás” ahogy lehet-lehetőségeként elfogadva – annyira hozzászólt a hierarchikus gondolkodáshoz, hogy lépten-nyomon érvényesítette, és gyakorta még ma is ugyanerre a patentre jár az agya. Ez meghatározó vonalként húzódik végig valamennyi könyvtári és információs rendszerleírásban és a legutolsó szervezeti és használati szabályzatban is.

Bevallom: sokunk számára szinte mámorító volt ez az egyetlen lehetséges pótszer. „Szárnyain” – önzetlen aufklärizmusból – olyan logikailag pompás és hiánytalan „épületet” lehetett megálmodni, amelyről szerettük hinni, hogy a valóságban is pompás és hiánytalan. E spekulatív épület egésze, persze, nem csak

álom volt. Akadtak benne szép és jól megépített, berendezett lakások vagy lakáscsoportok is, lehetett benne úgy-ahogy közlekedni, emberi és szakmai kvalitások révén ideologikus hibáit és a „maradék elvű dotálásból adódott” hiányait bizonyos mértékig közömbösíteni. Egészében véve mégis a túlméretezettség, a „túlcsináltság”, a nehézkes eligazodás, a felülről való indítás és az agyonbonyolított „házi-rend” volt jellemző rá. Se megtervezését, se felépítését, se működtetését nem a „józan paraszti ész”, az igazolhatóan célra törő pragmatikum diktálta.

Az én nemzedékem (plusz-mínusz 5–6 év) néhány tagja most, a rendszerváltozást követően is olyan, mint valamely régi hadseregből leszerelt baka: valameddig még felettébb peckesen és mereven hordja a nyakát, úgy, ahogy azt a magas gallér megkövetelte. Ez nemzedéki ártalom.

A fiatalabb kollégákra, szerencsénkre, ez már nem jellemző (a kivételek e vonatkozásban is erősítik a szabályt), s ennek megfelelően „szakmai természetességgel” tudnak a megváltozóban levő társadalom keretei között viselkedni és dolgozni. S hadd hangsúlyozzam még egyszer, a „szakmai természetességen” olvasó- és használócentrikusságot értek.

Hogyan lehet elősegíteni a szemléletváltást?

Már jeleztem: az ez irányba mutató közmegegyezések kiküzdésével, ami korántsem egyszerű és könnyű dolog. Nem az, mivel a szakma művelői fölött is ott lebeg a munkanélküliség réme, s ez a „ne szólj szám, nem fáj fejem”-magatartásra késztet sokakat; nyomorúságos helyzetben van a munkavállalók speciális érdekvédelme, s ezáltal még erősebbé válik az iménti „hallgatagság”; a két szakmai érdekvédelmi „alakulat” – az egyesület és a kamara – csak mostanában bontogatja szárnyait; a könyvtárak működési feltételei – enyhén szólva – ingatagok, aminek következtében az intézmények „túlélésére” koncentrálnak a legtöbb energia; alig indult el az ügy államigazgatási képviselőtének reorganizációja, következésképpen a könyvtárügynek nincs egy „jobb kor” felé átvivő törvényesült programja.

A szakmai szemléletváltást és annak eredményeként a könyvtárak belső-külső működési reformját késleltető katatónia megszüntetése érdekében az „első emberek” – a főigazgatók,

igazgatók és stábjaik – tehetnek a legtöbbet. Ma ők a legszilárdabb pontok a könyvtárügyben. Akkor is, ha „intézményvédelmi” tennivalóik igencsak megnövekedtek, és ha a külső kapcsolattartási, imázsalkotó feladataik felettébb szövevényessé váltak.

Egyébként éppen a könyvtárak imázsjavító működéséhez kell az itt tárgyalt, tartalmilag és irányzatilag is felvázolt szemléletváltás. Amennyiben az „első emberek” a szóban forgó dolgokban szakmai konszenzusra jutnak munkatársaikkal, hatékony hátszélre tesznek szert a jobb társadalmi elismertség felé igyekvő navigálásukhoz.

Elismerem: a régebbi (általában idősebb) és az újabb (hál’istennek, túlnyomórészt a fiatalabb korosztályhoz tartozó) vezetőknek egyaránt nagy lélektani megterhelés egy efféle korrekció elindítása és menedzselése.

A régebbieknél azért, mert „hogyan néz az ki, hogy tegnap még így, ma pedig másként”. Pedig nem kellene röstellkedniük, hisz nem csupán róluk hullott le az ideologikus önkontroll terhe, hanem munkatársaikról is. Ma mindenki szabadon és nyíltan jeleníthetné meg önmagát, nem kellene tartania attól, hogy szavainak, tetteinek, eljárásainak esetleg kellemtelen visszhangja kél az országos „fehér házból”, illetve megyei, városi és községi megfelelőikben. Az alaphelyzet mindenképpen kedvező, és ha a régebbi vezetőkben megvan – és az esetek túlnyomó részében miért ne lenne meg – a kellő intellektuális erő, bátran élére állhatnak intézményük belső újjászületésének, miközben nem ők maguk fogják – ne is akarják – végigcsinálni ezt a szemléleti forradalmat. Mindössze élesztőként kellene benne közreműködniük.

Nem fenyegetni akarok, amikor leírom: a régebbi vezetők hacsak nem szándékoznak kvietálni, tulajdonképpen egy ilyen fordulatban szerzett érdemeik révén szolgálhatnak rá a továbbmaradási mandátumra. S ezt a munkatársi közösség – a legnagyobb erő – fogja megszavazni nekik.

Aztán: a „ma pedig másként”-et én kizárólag szakmai-emberi vonatkozásban értem. Nem a könyvtár falai között kell demonstratív vörösből nemzeti színekbe öltözni, nem ott kell kormánypartí vagy ellenzéki dicsőséget szerezni. Ellenkezőleg: a „pártos könyvtáros” kényszerű követelményéből azzal kell levonni a tanulságot, hogy a továbbiakban ilyesminek a könyvtárban nincs helye. Akinek politikálhatnékja van, az a politika fórumain lépjen fel,

ott mérkőzzék meg az általa javasolt település-, regionális vagy országos politikai tennivalók győzelemre vitele érdekében.

A könyvtárak „egyetemének” Svájc-szerepe való. Ezt az országot a 20. század legkeményebb diktátorai sem bántották, tudva azt, hogy a gazdaságnak és a kereskedelemnek ideológiákon és politikákon inneni, túli és fölötti szabályai és intézményei is vannak, függetlenül attól, hogy „ki kit győz le” és mikor. A könyvtárnak a szélesen vett tudás a kultúra vonatkozásában van ilyen ideológiákon, pártokon és egyéni nézeteken túlmutató szerepe. A könyvtárban szakszerűen és világnézeti toleranciától áthatva kell dolgozni, minthogy a könyvtár „tudás- és kultúrabank”. Ez a látszólag nem ide tartozó motívum nagyon is fontos abban a „csomagtervben”, amit én szakmai-emberi szemléletváltásnak nevezek. Különben csöbörből vödörbe esünk.

És miért nehéz az újabb vezető lélektani helyzete? Minden esetben a vezetői rutinok bizonytalansága, kialakulatlansága miatt. Amikor szemléletváltós időszakban nem ez az igazi csapda, hisz mindig is a „gyakorlat tette a mestert”. Az újabb vezetőknek mostanában mindenekelőtt arra kell vigyázniuk, hogy ne a volt főnökeik (hangsúlyozom: esetenként kényszerű) magatartásformáit vegyék át, ne igazodjanak olyan etalonokhoz, amelyeket korábban kénytelenek voltak megszervezni. Ez az „észre sem veszem”-utánzás reális veszély, mert: „a betyárból lesz a legjobb pandúr”. Ahogy a közmondás tartja. De még ha új vezetőink el is kerülnek a betyárból pandúrrá való átlényegülést, tudniuk kell: bármiféle kollektívából való kiemelkedés időnként óhatatlanul szembefordítja a kiemeltet a kiemelő kollektívával. E tekintetben a mértéken múlik a dolog. S ez a mérték annál kisebb lesz, minél inkább ellent tud állni a régi etalonok kísértéseinek az új vezető. Különösen, ha sok halmozódott fel bennük a „mások jogának túlhajtott korlátozása”-ból.

A főigazgató és igazgató uraknak nem csupán egyszer-egyszer, sátoros ünnepeken kellene végigvonulniuk intézményeiken, nem csupán formális – a hierarchia által szállított – információkkal kellene rendelkezniük róla. És: nem feltétlenül maguknak kellene mindent kitalálniuk az intézménnyel kapcsolatban, illetve mindent mindenkinél „jobban tudniuk”. Ehelyett együtt kellene élniük a munkatársi gárdával, aminek – természetesen – nem elvtelen bratyizásban, puszkodásban, általános tege-

ződésben kellene megnyilvánulnia. Nem is az állandóan „ülök a szoknyáton”-ban. Egy zordabb természetű, zárkózottabb vezető, ha szakmai tekintélyt szerez, emberi bizalomra tesz szert munkatársai körében, sokszorta demokratikusabb és eredményesebb lehet, mint a jovialis, akit egyébként következtelenek, bizonytalannak és habókosnak tartanak a munkatársai.

A bizalomnak, amelynek teaurálódását a vezetőnek kell – szinte észrevétlenül – kezdeményeznie, megannyi jele van. Így feltámad a munkatársak érdeklődése könyvtárak helyzete és folyamatai iránt; többen szívesen vállalkoznak a folyamatok sekélyebb-mélyebb szondázására; a többség zokszó nélkül „viseli el” a munkakörcseréket és a különféle célfeladatok kitzűzését; egyesek érdeklődni kezdenek az iránt, hogy egy meghatározott dolgot hogyan csinálnak másutt; mások hajlandók elolvasni a szaksajtót s e felkészültség alapján vitákat kezdeményezni; némelyek a szakmai egyesületben aktivizálódnak; további némelyek településük vagy városrészük kulturális és tudományos életébe kapcsolódnak be. Mindez – persze – nem megy varázsütésre, máról-holnapra, és nem is lehet mindenkit bármire ráhangolni. Egy azonban bizonyos: a szemléletváltás folyamánként előbb-utóbb megváltozik a munkahelyi légkör, örömtelibb lesz a munka.

A szakmai önkormányzat és érdekképviselő működése ugyancsak hatékonyan és sokoldalúan mozdíthatja elő a szemléletváltást. Segít-

heti az igazgatókat, ötleteket adhat nekik, sőt megérzékeltetheti velük: figyelemmel kíséri, ha úgy tetszik: ellenőrzi a tevékenységüket. Igen, igen: ellenőrizheti is, mert a demokráciában mindenki ellenőrizendő, nehogy bárki bármiféle vonatkozásban gátlástalanná, „moral insanity”-vá váljék. Az „egyszemélyi felelősség” elve, amely ideologikus alapokon az „egyszemélyi felelőtlenség” elveként funkcionált a kivételezettek számára, illetve csak pártapparátusi vonalon működött igazán, s ott sem a szakmaiság szempontjai szerint, a szakmaiságot legfeljebb ürügyként felhasználva, ugyancsak újraértelmezendő. S ebben elsődleges vagy inkább kizárólagos szempont a szakmai hozzáértés és az emberi tisztesség legyen. Ha az ellenőrzés – s itt éppen a vezetők ellenőrzése van napirenden – folyamatos, általában traumák, kínos processzusok nélkül, a szakmai jóraintést belsőleg elfogadva, tartja meg az egyes intézményeket a kívánatos pályán.

*

Korábban felsoroltam, miért nehéz a szakmai szemléletváltás, most zárásként felsorolom, miért könnyű (viszonylag) mégis: akármilyen ellentmondásosan, kacskaringósan, egyéni és intézményi elszegényedéseket okozva, itt-ott a második világháború előtti múlt árnyainak nem egészen veszélytelen kísértésével folyik az ország demokratizálódása, ez az ország mindenképpen kiérdemli magának az európaiságot; az utóbbi húsz-harminc évben szakmánkban alig akadtak példák gerinctelen és csak a párt kegyéből lett karrierekre, s ha nem is kiáltottuk ki, hogy a „király itt-ott meztelen”, összekacsintások (ez *Szente Ferenc* kedvenc szavajárása) révén a szakma pontosan tudta, hol az; minden – általam is bírált – „látszatépítkezés” ellenére a könyvtárügy gerincintézményei megszülettek, felnövekedtek, ma is működnek, és bizonyos vagyok benne, kisebb-nagyobb megtorpanásokkal átvészeli a szűk esztendőket; a vezető posztokon elég határozott és szakmai kívánalmak szerinti nemzedékváltás indult meg, és a még aktívan „posztoló” öregebbek jórészt bebizonyították, hogy – így, jelző nélkül – profik; a szakmai önkormányzati és érdekvédelmi „alakulatok” szárnypróbálgatása reményt keltő, s talán az országos államigazgatási képviselő is hamarosan érdemben hallathatja a hangját, ismertetheti elképzeléseit.

Futala Tibor

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye közművelődési könyvtárainak helyzetéről a rendszerváltás előtt és után – a módszertani munka tükrében

Az utóbbi évtizedek legnagyobb társadalmi átalakulása – a közművelődési könyvtárak szempontjából is – kritikus időszaknak bizonyult. A tanácsi rendszer központosított intézményi rendszerét – a szolgáltatási jelleg ellenére is – részekre szakította. Ez a települési „autonomizmus” az önkormányzati igazgatási rendszer lényegéből következik. A társadalom érdeke azonban az országos és helyi igények összhangját követeli meg.

A nemzet számára a fennmaradást csak az állampolgári jogon járó (ingyenes vagy szinte mindenki számára elérhető) kulturálódási, művelődési, informálódási lehetőségek megteremtése jelentheti, de ez az egyének személyes érdeke is. Az áldozatvállalásnak közönsnek kell lennie. Az *egyéni érdekeket* (a településeken élő minden lakos igényét) a *helyi önkormányzat* és az *állami finanszírozás által együttesen fenntartott közkönyvtári rendszer* elégíti ki. Ezt a készséget a parlament még ebben a kritikus gazdasági helyzetben is kinyilvánítja – a lakossági közművelődési fejkvóta biztosításával. Ez az érdekegyeztetésen alapuló közös fenntartás gazdaságosan, szakmailag jól szervezhető – minden igényt kielégítően működtethetné a könyvtárakat. Ez a helyi könyvtári szolgálat (kis- és nagyközségi, de a városi is!) nem nélkülözheti azonban a magasabb, de helyben gazdaságosan ki nem elégíthető olvasói igények (a lehetőségekben felettük álló!) *központi könyvtárak szolgáltatásait!* Az ismeretek-információk hordozói (nyomtatott, hangzó és vizuális egyaránt) meghatározott és jól kiépített csatornákon jutnak el a használókhoz: *feltárva, rendszerezve, szükség szerint szelektálva!* – az olvasói igényeknek megfelelően.

A központi szerepkörű könyvtárak (megyei, regionális, országos) legnagyobb szellemi értéke ez a tevékenység. A korszerű (világszínvonalú) tudás csak ezzel a kapcsolódási és közve-

títési lehetőséggel érhető el. Ezért fontos a megyei és (áttételesen a közvetítő) városi könyvtárak központi szolgáltatása. A hálózati-rendszerszerű működés átmentését tartja a könyvtárügy a legfontosabb feladatának. (Az olvasói szolgáltatáson túl a szakmai és fenntartói segítségnyújtásnak is ez az egyedül gazdaságos és hatékony módja.)

Sajnos már a tanácsi rendszer utolsó stádiumában is érződött a szétesési folyamat több súlyos jele. A rosszul értelmezett takarékoságra hivatkozva (de önös érdekből) mind több város tagadta meg (Nincs rá külön pénz – címen) könyvtárától a központi szolgáltatáshoz (könyvtárközi költségek!) és hálózatgondozáshoz (kiszállás, szaktanácsadás, telefonos felvilágosítás, postázás) szükséges költségeket. *Pedig minden város tudta, hogy központi (állami – megyei) költségvetés biztosította mindenkor számukra a módszertanosi kulcsszámot, a gépkocsit és a legszükségesebb hálózati-működési kereteket! is – a megye minden községének és kistélepülésének a rovására!* Ezek a települések ezáltal és már ettől az időtől kezdve, mind jobban magukra maradtak. A válság csak tovább mélyült, a – szakmailag magukra hagyott – önkormányzatok megalakulásával, hisz a városok helyett a megyei könyvtár minden erőfeszítése ellenére is képtelen volt pótolni közel háromszáz könyvtár – kistépülés napi segítségét. Azok lettek ezáltal még szegényebbek, akik addig is azok voltak, és akik ma is a legrászorultabbak!

Az önkormányzatok működése – fennállásuk rövid ideje alapján is – számtalan gondot vet fel a könyvtárak működésében – több ok miatt is. Az elsődleges gond a *szegénység*. A megkésve kapott költségvetés a települések legégetőbb gondjait (oktatás, egészségügy, közbiztonság, munkanélküliség, stb.) nem mindig tudja megoldani. Ebben a rangsorban

bizony a könyvtár az utolsó. (Igen kevés a tehetősebb település: csak kivétel.)

Igen sok kistelepülés könyvtára került kritikus helyzetbe (a rosszul értelmezett önállóság miatt), mert a társközségi leváláskor egy jól működő társulási-ellátási formát szüntettek meg az „életképtelen önállóság” kedvéért. (Még jó, ha szakmailag tisztázott és korrekt leltár után – ami ritka, mint a fehér holló – a felnagyított ellentétek miatt.)

Igen sok önkormányzati testület működésében tapasztalható a *műveltség iránti érzéketlenség*, érdektelenség is. A nehéz gazdasági helyzet nem lehet jogos mentés ezekre az értékrendi zavarokra, hisz a tanulás, művelődés, folyamatos önképzés a „kilábalás” záloga. Sajnos előfordul a *hozzá nem értés*, a *dilettantizmus* veszélye is, pedig az *önkormányzatok megalakulásának első percétől jelen van a megyei könyvtár az önzetlen és segítőkész szakmai ajánlásával*. (Minden önkormányzat megkapta.) A felsorolt okok együttesen eredményezik azt, hogy mind több helyen tapasztalható a *fenntartási kötelezettség hiánya*, a könyvtárak anyagi ellátatlansága. Ezek pedig tovább *növelik a könyvtárak társadalmi elszigetelődését*. A települések alapvető érdeke pedig a közösségek újjászületése, a társadalmi nyitottság-nyilvánosság erősödése, a demokrácia kibontakozása – a helyi közéletben. Nélkülözhetetlen tehát a *közösségi-közkönyvtári tér*, a *helyi és országos információk* legfontosabb gyűjteményével.

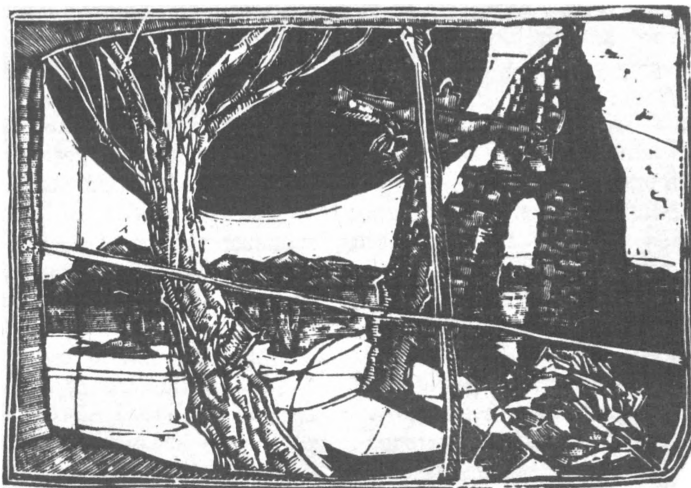
Minden önkormányzat *felelősséggel* tartozik választói érdekeinek a képviselétéért, mert kü-

lönben számolni kell a *lakossági ellenállással*, a *jogos önvédelem* legkülönbözőbb formáival – könyvtárügyben is. A *mindenki által hozzáférhető kulturális alapigények* nem szolgáltatathatók ki a még (?) torz piaci viszonyoknak – különösen nem a *fizetőképes kereslet hiánya miatt!* A gyerekek, diákok, kispénzű fiatalok és öregek túlságosan is rászorulnak a *szociális szolgáltatásként is felfogható – szellemi és lélekgondozásra a könyvtárakban*.

Fel kell oldani azt a jelenlegi és – kivédhetetlennek látszó – ellentmondást, hogy mivel kevés a pénz a könyvtárosra, könyvre, folyóíratra, fűtésre – ezért egyre kevesebb természetesen a könyvtárhasználó is. Így a gazdaságtalanná váló könyvtárat tulajdonképpen meg is lehet szüntetni. A *műveletlenség igénytelenséget szül szellemi, erkölcsi, érzelmi*, de *gazdasági téren is!* Ez sem az önkormányzatnak, sem a társadalomnak nem jó. Ez az út nem vezet Európába.

Ki tudja azt, hogy mit nyújthat egy jó könyvtár? Talán a sok-sok megelégedett használó? Ha lenne sok jó könyvtár?!

A rendszerváltással együttjáró párt-átalakulások több helyen juttatták – lakossági közmelegelégedéssel – volt párházba a könyvtárakat (Nyírbátor, Csenger /átmenetileg/, Demecser, Tarpa, Vaja). Néhány megkezdett építkezés már részben befejeződött (Kisvárdán), vagy folyamatban van (Csenger, Kemece). Szervezeti átalakulás is tapasztalható. ÁMK-típusú intézmények létesítését tervezik több településen (Bököny, Timár), miközben régiük bomlnak fel (Vaja). Kettős rendeltetésű (iskolai és

közművelődési) könyvtár kialakítását akarja az egyik önkormányzat (Pátroha) és szünteti meg egy másik (Fényeslitke).

Egészségtelen integrációs törekvések is borzolják a települések közhangulatát (Tiszalök, Újfehértó, Búj), amikor nagyobb települések önálló könyvtárát és művelődési házát rendelik egymás alá. A kétféle tevékenység (az egyik ingyenes akar lenni, helyesen, a másik mindenáron önfenntartó kell hogy legyen) csak kis településen fér meg együtt (közös személyi és tárgyi) klubkönyvtári szervezetben. A működési kiadások drasztikus csökkentése érdekében még nagy települések is megszüntetik főfoglalkozású könyvtárossal működő könyvtáraikat (Mándok, Fényeslitke, Tiszabercel, Nyírtura) minden tiltakozás ellenére is.

A könyvtárakat súlyosan érintő fenntartási költség csökkenése okozza a legmaradandóbb károsodásokat. Az infláció következtében rohamosan növekvő könyvárak ellenére – jelentősen csökken a *gyarapításra* fordítható keretek nagysága! A költségvetés megkésettége miatt igen sokan nem kötöttek szerződést a Könyvtárellátóval. A szeszélyes (és mind több értéktelen irodalmat megjelentető) könyvpiac és rendszertelen vásárlás nem teszik lehetővé a legfontosabb kézikönyvek, lexikonok, klasszikus művek (iskolai kötelező és ajánlott irodalom) – beszerzését.

Sok új – képzetlen és gyakorlatlan – könyvtáros gyarapít úgy, hogy nélkülözni kénytelen a legelemibb szakmai segítséget is. (Korábban minden város megtette ezt vonzaskörzetében a jegyzékek átnézésekor. A gyarapítás ellenteként igen nagy számban gyűlt fel minden könyvtárban a tartalmilag túlhaladott, elavult és fölös könyvek száma. Ezek haladéktalan kivonása csak hatékony szakmai segítséggel végezhető el. (A megyei és városi könyvtár révén.)

Súlyos állományvédelmi hiányosságok forrása a rendszeres leltározási kötelezettség elmulasztása, a sok szakszerűtlen és lezáratlan átadás. Az önállósuló társközségi könyvtárak alig néhány helyen végezték el a szakszerű állományváltást.

A működési feltételek biztosításában a *fűtés, világítás* mind nagyobb részét teszi ki a költségeknek a jelentős energia-áremelés miatt. Az állandóan nyitvatartó könyvtár pedig már nemcsak az olvasóit szolgálja a (helybenolvasáshoz, jegyzeteléshez) szükséges meleggel, hanem azokat az idősebbeket és magányosokat

is, akik melegedni, beszélgetni járnak a könyvtárba, mert begyűjtani már csak este tudnak.

Jelentős feszültségi forrás (az érdekvédelem területén is) az, hogy az önkormányzatok annak ellenére is leépítik a kötetszámozásokat és vizsztatartják (másra költik) a béreket, hogy ezt parlamenti döntés alapján – és többlet-támogatásként – központi keretből kapják. (A hiányzó törvények miatt ezt még megtehetik, annak ellenére, hogy sem nem ésszerű, sem nem etikus részükről.) A könyvtárhaználóknak jelentős tömegeit (lakosként is és állampolgárként is) figyelmen kívül hagyják. (A már említett és ismert helyeken, Mándokon, Fényeslitkén, Tiszabercelen stb.).

A könyvtár tudományos szolgáltatásait (ami elsősorban a nyomtatott könyvekre és folyóiratokra alapoz jórészt) már korábban is kiegészítette több helyen a hangzó és vizuális dokumentumok gyűjtése, szolgáltatása. Ez a technikai fejlődés természetes következménye, és szervesen illeszkedik a könyvtári szolgáltatások rendjébe. A gyűjtési és szolgáltatási elvek (csak értékes dokumentumokat gyűjtünk és ingyenesen szolgáltatjuk) megegyeznek a nyomtatottal.

A gazdasági kényszer és a tájékozatlanság lehet együttesen az oka annak, hogy mind több önkormányzat szándékozik ezeket a nem hagyományos dokumentumokat gyors gyarapítással és kommersz (keresett) jelleggel pénzes kölcsönzéssé, beléptidíjas vetítéssé tenni! Ennek azonban nemcsak a költségvetési és technikai feltételei hiányoznak, hanem teljesen idegen a könyvtár jellegétől. Nem vezetne jóra, ha kierőszakolnák az önkormányzatok könyvtáraiktól (Ökörítőfülpös, Kótaj, Buj, Geszteréd, Újfehértó stb.). Annál is inkább, mert ahol *biztosítottak a feltételek, a könyvtár használoknak tágult a köre és különösen a helybenhasználat* (jegyzetelés, kutatás, újságolvasás stb.) *forgalmi mutatói* is növekedtek. Szakmailag is kívánatos lenne ennek az *informálódási jellegnek* az erősödése.

A megyei könyvtár hálózati és módszertani tevékenységében már hónapokkal a tanácsrendszer megszűnése előtt magára maradt a városok visszalépése után. Mind az akkori időszak, mind pedig az önkormányzatok megalakulását követő hónapok, a legsürgősebb feladatok soron kívüli és racionális elvégzését követelték meg munkájában. Számtalan és bizonytalan tényező miatt (pl. milyen szerep hárul a városokra, mit fognak a születő törvények feladatunkká tenni, és a feltételei – anyagi-

szellemi-technikai – meglesznek-e ennek?) a könyvtár jelenleg is a rendkívüli helyzethez kénytelen igazodni. *A legfontosabb célkitűzései ebből adódnak*: minden lehetőséget és eszközt kihasználva biztosítani kell a *könyvtárak fennmaradását és folyamatos működését* a települések nagyságának és funkciójának megfelelő színvonalon. A legmegfelelőbb szervezeti formák (integrációival) megtalálásával, a leggazdaságosabb működtetéssel és a lehető legigényesebb szakmai tevékenységgel. (Ez döntően az önkormányzatok állandó segítségét, és az érintett intézmények munkájában való aktív közreműködésünket jelenti. (Szakmai tanácsok, vélemények, követelmények segítségé-

vel.) *A központi szolgáltatások körét és lehetőségét* mindenki számára nyitottá és elérhetővé kell tenni. Ezek legfontosabb szakterületei; – a könyvtárközi kölcsönzés, könyv, folyóirat és egyéb *gyarapítási jegyzékek* megjelentetése a könyvtárak számára, *szakirodalmi és szakajtófigyelés, bibliográfiák és irodalomkutatások* igényhez alkalmazkodó készítése, *másolások, kötetzeti munkák* megrendelése. *Valamennyi könyvtártípusnak megfelelő* (városi, kiemelt nagyközségi és kisteleplési) *továbbképzési program biztosítása. A rendezvények, közös programok összehangolása, sokszorosítás, kiadványozás* az egész megye szolgálatában.

Tóth László

A hálózati és módszertani munka legfontosabb feladatai Szabolcs-Szatmár-Bereg megye önkormányzati közművelődési könyvtáraiban – az 1991-es évben

Az önkormányzati testületek megalakulása mind közigazgatásilag, mind gazdaságilag gyökeresen új helyzetet teremtett. Az eddigi egymásra épülő hálózati hierarchiát – bár nagyságukban jelentősen eltérő települések – egymás mellé rendelt könyvtárak sokasága váltotta fel. Ez a meghatározó a továbbiakban mind a központi szolgáltatások, mind pedig a szakmai gondozás tervezésénél, végzésénél.

A települések teljes önállósága – még a korábban jellemző – szokásjog szerinti beavatkozást sem teszi lehetővé. Mind nehezebb az érdekeken alapuló tanácsadás is, mert sok településen sem a testületek, sem a polgármesterek egyáltalán nem igénylik. *Halaszthatatlan* tehát (a fel nem ismert és így nem igényelt segítség helyett) *a hálózatban végzett szakmai tanácsadás* (szak- és általános módszertani tevékenység) *jogi hátterének a rendezése*, hisz a parlamenti döntés az állami érdekek védelmét szentesíti, ha a törvények hiányoznak is ehhez.

A megyei funkciók gyakorlásában tehát mindent megelőző fontosságában a *könyvtárak „megmentése”, folyamatos működtetésüknek a biztosítása* legalább a jelenlegi feltételek között

(elhelyezés, felszereltség, a létszám- és bérkeret megtartása, a legszükségesebb gyarapítás, a fűtés, világítás).

A legnagyobb könyvtárak (városi, kiemelt nagyközségi és községi) viszonylagos biztonsága révén, tevékenységünk fő területe a közepes és kisteleplések felé tolik el a szükségszerűen és a nagyobb könyvtárak rovására. A nagyobb könyvtárak ritka (évi 2–3 alkalom) és szakmódszertani segítséget kapnának, főleg a már korábban is jól működő szakterületi, szakmódszertani formában. A főfoglalkozású, a rész-munkaidős (4–6 órás) és a legnagyobb tiszteletdíjas könyvtárak munkáját a módszertani osztály végezné (a jelenlegi 3 fő) az érvényes munkaköri elhatárolással (a GYES miatt hiányzó könyvtáros később lép be).

A hálózatban végzett munka mind a nagyobb, mind a kisebb könyvtárak esetében jól elhatárolhatóan két részre osztható (még az eddigieknél is jobban): az önkormányzatok munkáját és a könyvtáros munkáját segítő tevékenységre. Jelenleg is – és talán még hosszabb ideig is – az önkormányzatokkal kapcsolatos tevékenység dominál. Sok új, és a köz-

igazgatásban gyakorlatlan tisztségviselő dolgozik a településeken. A segítség, a meggyőzés összefonódik a munkában, de létfontosságú a párbeszéd fenntartása. Ennek a jó kontaktusnak csak később érzékelhető a hatása.

A fenntartási (fűtés, világítás, berendezés stb.) és gyarapítási költségek racionális (de szakszerű) felhasználása eddig még ki nem használt lehetőségeket kínál a könyvtárak „átmentéséhez”. Az önkormányzatok megnyerése miatt is, de a könyvtári értékek megmentése miatt is – ez most a legfontosabb munka.

A városi gondozás kimaradása miatt is – a hálozattal jelentősen csökkent a gyarapításra fordított összeg. *Nem történt meg igen sok helyen* – még a maradék összegre sem – a *KÉV*-vel a szerződéskötés. Rendszertelen és szakszerűtlen (ellenőrizhetetlen) a könyvtárak gyarapítása és ezen változtatni kell! A városok legalább ezt átvállalhatják! Ha nem tudják, vagy nem akarják – a módszertani osztálynak kell!

Tarthatatlan a könyvtárak állományában (főleg a társadalomtudományi szakban) az elavult dokumentumok nagy száma! Több olyan indokolatlan politikai feszültséget indukálnak a könyvtár körül, ami egyáltalán nem hiányzik és nem használ a könyvtárügynek. Az egyes könyvtárak helyi szolgálatában is és a nagyobb (központi szerepkörű) könyvtárakéban is *gyenge az információs szolgáltatás, a közérdekű és közhasznú ismeretek közvetítése*. Pedig jó irányban halad (és erősíteni kell továbbra is) a helyben használatos dokumentumok forgalma. (Ebben a drágulás ténye jól kihasználható a könyvtár szerepének, funkciójának az erősítésére.)

*

A *központi szolgáltatások* (főleg a nagy és közepes települések könyvtárainak a kisugárzó) köréből a *könyvtárközi és másolatkerési szolgáltatás* ma is a legfontosabb.

Az *összes dokumentumokra kiterjedő* (de elsősorban az időszakiakra), és *szakmailag-szellemileg igényes szakirodalmi* figyelés, *tájékoztató* a másik fő terület. Ezek a szolgáltatások nemcsak a legfontosabbak (a rendszerszerű működésben), hanem egy meglévő bázis (dokumentumok, szellemi kapacitás) révén a legolcsóbbak is! Racionális kihasználása jelentős szellemi tőkét eredményez, és fontos az egész megye számára (a megyei önkormányzati támogatás két alapindoka!).

A főleg *technikához kötődő* (központi) szolgáltatások – a minimális többlettráfordítás miatt – lehetnek más nagyobb (városi és nagyközségi) könyvtárak számára társulások formában gazdaságosak. Ezek közül a nyomda, a kötetzet és a hangtári berendezések szervizelése lehetne életképes, vállalkozás révén nyereséges.

A *továbbképzések* állami és szakmai indokoltságuk miatt is létfontosságúak. Összehangoltságuk, jó szervezésük mellett is jelentősek a költségek. Ezért talán ennek is *közös társulások* (vagy megyei önkormányzati) keretből kell a kiadásait finanszírozni.

Minden nagyságrendű könyvtár mind nagyobb társadalmi kihívással találja magát szemben a szociális gondok kezelésében. *A mindenki által elérhető és ingyen használható könyvtár egyedülállóan jó lehetőségekkel rendelkezik az elszegényedő társadalmi rétegek szellemi és „lélegzõdozásaiban”*. Ennek a lehetőségnek a felismertetése döntő lehet a *legszegényebb önkormányzatok* könyvtárpolitikájában.

A vidéki települések újjászerveződő, újjászülető kisközségei a könyvtárban szerveződnének mind több helyen. *Ezek a megelégedett, de „nem hagyományos” könyvtárhasználók védelmezhetik meg legjobban* (a többi olvasóval szövetkezve) a településeken a *könyvtárakat* (akár védegyeletként is). *A közösségek szervezése, az eleven, élő kapcsolat kiépítése a potenciális olvasók megnyerésének régi, jól bevált módszere, csak újból élni kell vele*. Sajnos nagyon sok könyvtáros szellemileg és szakmailag is igénytelen, de elkényelmesedett. Saját (és a szakma) jól felfogott érdeke, hogy megváltozzon ez a helyzet.

A *könyvtári kiadványok, publikációk* talán még soha nem voltak olyan fontosak hatásuk miatt, mint napjainkban. Pillanatnyilag ugyanis Nyíregyházáról kell az egész megyét segíteni szakmailag (a városok ismert hálózati kivonulása miatt). Csak kiszállásokkal az nem oldható meg. A *rendszeresen megjelenő szükségességi kiadványok* a következők: a *Könyvtári Híradó* (talán gyakoribb kiadással), *Kis Hirmondó*. *Új igényként: Könyvek és folyóiratok gyarapodási jegyzéke* (negyedévenként), a *helyismereti, a társadalom- és természettudományi, az irodalmi és művészeti szakirodalmi tájékoztató*.

A számítógépet is figyelembe véve – *módszertani levelekként is – könyvtári szakirodalmi közlések, válogatások, feldolgozások*.

Tóth

A könyvtárak közönségkapcsolatai a *Könyvtáros* cikkeiben

Nálunk a könyvtárak központi költségvetésből gazdálkodnak, tehát anyagilag nincsenek teljes mértékben kiszolgáltatva közönségüknek. Ez azonban nem jelenti azt, hogy nincs szükségük arra, hogy fenntartóik és társintézményeik megbecsülését kivívják. A könyvtár közönsége, az olvasók és a potenciális olvasók körében élő könyvtárkép is hagy némi kívánnivalót maga után. Arról is szólnunk kell, hogy nálunk sem tartozik a könyvtár a vitathatatlanul fontos intézmények közé mindenki szemében. A bizalom megszerzésének és az intézmény társadalmi megbecsülésének fontos feltétele, hogy a könyvtárak szolgáltatásaiban és az olvasókkal szembeni magatartásában javulás következzen be.

A könyvtári közönségkapcsolatok hazai története

Az első közlemény, amelyet a szaksajtó e tárgyban említ, *Rózsa Béla A tájékoztató munka* című cikke, de *Zircz Péter* cikkei (1971/5. és 1973/1.) is nagyon jelentősek. Tervszerű, központilag irányított és összehangolt kampányok szervezését javasolta a könyvtárak népszerűsítése érdekében. Megállapította, nem élünk azzal a társadalmi lehetőséggel, amelyet a közvetlen társadalmi környezet alakítása, céljainknak megfelelő befolyásolása kínál. Hiányolta a fenntartókkal való kapcsolatból a modern közvéleményformáló és kapcsolatszervező módszereket. Ez is hozzájárult ahhoz, hogy a fenntartók közönyösek a könyvtár munkája iránt.

Ezek a cikkek még az általánosság szintjén írtak a problémákról. Konkrétabb volt *Varga Béla* (1973/4.) kérdésfeltevése, aki a tudományosan képzett kapcsolatszervezési szakembereket hiányolta könyvtárainkból, akik a munka alapvető céljait és módszereit jól ismerik, kitűnő szervezők, nem máshonnan kaptak ki, s

nem véletlenül – esetleg jó kapcsolatok révén – kerültek a könyvtárba. A közvélemény formálásában az egész intézménynek részt kell vennie, s az intézmény vezetőjének meghatározó szerepe van abban, hogy ezt az intézmény milyen színvonalon tudja megvalósítani.

Ez többszörösen is igaz. Meghatározó jelentőségű a szervezeti felépítés, a jó belső tájékoztatás, a mindennapi munka során az egymáshoz és az olvasókhoz való viszony. A jó közönségkapcsolati munka elengedhetetlen része a könyvtári munkának, de nem pótolja magát a jó könyvtári munkát. *Katsányi Sándor* (1972/8.) felhívta a figyelmet a tájékoztatás és tájékozódás fontosságára, s számonkérte a könyvtári élet demokratizmusát. A hátrányos helyzetben (újabbán többszörösen hátrányos helyzetben) levő, a műveltségbeli bizonytalanságokkal küszködő rétegek megnyeréséért, könyvtárhassználóvá tételéért nem tettek meg mindent a könyvtárak.

Ezek a konkrét és kevésbé konkrét kérdésfeltevések, és a könyvtárak felismert ilyen irányú szükségletei nagyon sokirányú munkát indítottak el. Megindultak az igényfelmérések, azóta komoly eredményeket ért el az olvasáskutatás, de legnagyobb fejlődés a szemlélet változásában következett be. Meglévő eredményeink számbavétele azt bizonyítja, hogy a könyvtárak némelyike eddig is komoly eredményeket ért el. A társadalmi fejlődés magával hozta a könyvtárak társadalmi szerepének növekedését, s ennek következtében szükségszerűen fejlődtek kapcsolataik is. *Papp István* a könyvtárak támogatására hívta fel a figyelmet, mert itt nyílik mód a közösségi művelődés formáinak kibontakoztatására. Törvényszerű, hogy a könyvtárak társadalmi szerepének erősödése maga után vonja az emberek tudatában élő ideális könyvtárkép kialakulását.

Ez azonban hosszú folyamat. A korszerű szocialista könyvtár modellje nem csupán elméleti konstrukció. Vannak könyvtáraink,

amelyek képesek eleget tenni a társadalmi elvárásoknak. Igaz ugyan, hogy ezek nem mindig kényszerítik könyvtárainkat teljes fegyvertárunk használatára. Azt is mondhatnánk, némi könyvtár alulteljesít, mert közönsége nem elég igényes vele szemben. Nem menti fel ezeket a könyvtárakat az sem, ha elégedettek velük használói, mert a szakemberek többsége elavult tájékozódási szokások rabja, az új, jobb, korszerűbb módszereket, a könyvtárosoknak kell bevezetni és elfogadtatni, a szakember csak akkor használja, ha annak hatékonyabb voltáról meggyőződött.

Az igényes közönséget tehát nevelni kell. Akkor dolgozik elfogadhatóan a könyvtár, ha igénykielégítés közben új magasabbrendű igényeket teremt, melynek teljesítésére képes. Ebben benne foglaltatik az is, hogy a bizonytalan formában jelentkező vágyakat érzékeli, s kielégítésük módjának ismertetésével elébe megy a ki nem mondott, meg nem fogalmazott igényeknek és szükségleteknek. Ez a használó és a könyvtár szerencsés találkozása. A jól működő és kevésbé jól működő könyvtárakon kívül jelentős szerep jut a társadalom könyvtárképének formálásában a sajtónak. Ez alatt nemcsak azt értem, hogy minden, ami nem szakmai lapokban a könyvtárról megjelenik és minden, ami nem jelenik meg, jelentős mértékben befolyásolja a közvéleményt, hanem azt, hogy mi, a könyvtáros társadalom mit teszünk a kedvező kép kialakulása érdekében. Mennyire vonjuk be a könyvtári gondok megoldásában a kívülállókat, mennyire tudjuk valós, a társadalom szempontjából is fontos igényeinket elfogadtatni fenntartóinkkal, környezetünkkel.

Tudjuk, hogy a sajtó nagyhatalom. Mégis mindig külön kiemeljük, értékeliük, ha egy nagy, országos rendezvényünknek jó a sajtóvisszhangja, holott ez kellene hogy természetes legyen. Itt elsődleges módon nem is a könyvtár szempontjai a döntőek, hanem a használóé, akinek ez lenne a legtermészetesebb, legegyszerűbb mód arra, hogy pontosan tudja, milyen lehetőségeket ad számára a könyvtár, milyen probléma megoldásában segíthet, milyen módon veheti igénybe. A könyvtárak sajtónak juttatott információi mégis rendkívül szegényesek. Ennek oka alapos vizsgálódás tárgya lehetne.

A szakmai sajtót tekintve a *Könyvtáros* az a lap, amelynek lehetősége van a társadalom könyvtárképét befolyásolni. Az élő magyar könyvtárügy orgánuma, *Csüry István* szerint.

Minden szakmai problémával foglalkozik, elindítója a jó módszereknek, s számos alkalommal indított vitát hasábjain egy-egy nagyobb kérdéskör megnyugtató, vagy kevésbé megnyugtató tisztázásához. A továbbiakban azt szeretném feltárni, hogy a közönségkapcsolatok milyen teret kaptak a lapban, illetve az általa képviselt könyvtárügyben.

A most 41. évfolyamában lévő folyóirat szinte a kezdetektől tanúja volt a magyar könyvtárügy fejlődésének. Nemcsak emiatt érdekes olvasmány, hanem mivel hasábjain tükröződik mindaz, ami a magyar könyvtárügyet, a könyvtáros társadalmat leginkább foglalkoztatta. Arról is innen nyerhetünk leghívebb képet, mit tett a szakma a közbizalom elérése érdekében. Milyen eszközöket vettek igénybe a könyvtárak hatásuk növelésére, melyek a közönségkapcsolati munka legjelentősebb állomásai.

A vizsgálat. Az említett okokból e vizsgálódásomat az 1951-ben megjelent előddel, a *Könyvbaráttal* kezdtem, s önkényesen választva a határokat 10 éves periódusokban folytattam. Így az 1961, 1962, 1971, 1972, 1981 és 1982-es évek lettek azok, amelyekből anyagot gyűjtöttem. A két évfolyam vizsgálatát ugyanabban a periódusban azért tartottam fontosnak, mert talán hívebben tükrözi a korszak problémáit, több lehetőséget ad a biztos tájékozódásra. Szélesebb, és ezért biztosabb a fogódzó, hogy valóságghú legyen a kép, amelyet látunk és látatunk. Az azonban, hogy a kezdetektől kísérjem figyelemmel a közönségkapcsolatokat, csak részben valósult meg. A *Könyvbarát* 1951 júniusában jelent meg, a könyvtárosok és könyvterjesztők havi tájékoz-

tatójaként. Segítséget kívánt nyújtani a könyvterjesztés, a könyvtári munka és a kultúrmozgalom dolgozóinak. „Közli az olvasók leveleit, az üzemi könyvpropagandisták és könyvtárosok tapasztalatait, rávilágít a városi és falusi könyvterjesztés, az üzemi és falusi olvasómozgalom példamutató eredményeire” (1951/1.).

Ez bevallottan a legtágabb értelemben vett szolgálata a könyv által terjesztett kultúrának. Főszereplő tehát a könyv minden formájában. Ehhez járult még az, hogy az 1951-es év csonka, tehát irreálisra tette volna az összehasonlítást a teljes évek anyagával. Az ötvenes évek túlzásai itt is jelen vannak, de eredményei számottevőek. Ezért azt a megoldást választottam, hogy az 1951-es és 1952-es évből egy évnnyit, tehát 12 számat feldolgoztam.

A *Könyvtáros* könyvtáron túlmutató kapcsolatait követtem nyomon. A legtágabban értelmezve a közönségkapcsolat fogalmát, több dologra voltam kíváncsi: miről ír a lap, mit hangsúlyoz, mi az aktuális probléma a vizsgált időben, s ugyanakkor, szembesítve önmagával, kik azok a nem szakmabeliek, akik hasábjain szerepelnek? Mennyit sikerült megvalósítani kitűzött céljaiból, ha voltak ilyenek, milyen eszközökkel, s milyen az ehhez kapcsolódó társadalmi háttér? A vizsgált évfolyamok mindegyikéből kigyűjtöttem a nem könyvtáros szereplők nevét, s azokat a cikkeket, amelyek közönségkapcsolattal foglalkoznak. A nem könyvtáros közreműködők foglalkozását is kirtam, ha ez megállapítható volt. Nem szere-

pelnek a külföldiek, nagyon kevés volt a számuk, s nem meghatározói semmilyen módon a magyar könyvtári életnek. A kigyűjtésből ugyancsak kimaradtak azok a nem könyvtárosok, akik könyvtárban dolgoznak, továbbá, akiket az egyes meginterjúvoltak felsoroltak, illetve azok az írók, akik könyvismertetések kapcsán kerültek a folyóiratba, akkor is, ha a könyvükről írnak, akkor is, ha ők írtak könyvismertetéseket, s végül azok, akik valamilyen díjat nyertek és a folyóirat felsorolja őket.

Nem képezték vizsgálat tárgyát semmilyen formában a folyóiratban ismertetett könyvtári kiadványok, tehát folyóiratok és hálózati híradók, vagyis a szorosan vett könyvtári szaksajtó. A kapcsolatépítési céllal készült kiadványokat természetesen feldolgoztam.

Fontosnak tartom megjegyezni, hogy a felsorolásokban a kategóriák esetlegesek. Ezen azt értem, hogy mindenki olyan minőségben szerepel, amilyen minőségben említik. A szám pedig azt jelenti, hogy annyit, vagy annyiszor említik a megnevezett foglalkozás képviselőjét. Az, hogy több emberről van szó, vagy csak többször említik, értelemszerűen kiderül a névsorból.

1951/1952., a kezdet. Amint azt a szerkesztőség ígérte az első cikkben, a folyóirat valóban a könyv olvasóihoz való eljuttatásának célját segítette elő. Helyet kapott benne a könyvkereskedelem és a könyvtár is, egyenlő arányban. A könyvtári munka fontosságáról senkit sem kellett meggyőzni, a könyv, a tudás mindenhatóságába vetett hit olyan erős volt, hogy akkor úgy látszott, legyőz minden akadályt. Az általános optimizmus korában nem kételkedhetett senki ezen cikk igazságában: „Jó a könyvtár munkája – kiemelkedő az üzem termelése” (1952/9.), az is természetesnek hatott, amit egy műhelykönyvtáros mondott: „Úgy tapasztalom, hogy sok haszna van az olvasásnak, nemcsak okosabb lesz tőle az ember, műveltebb, de rendesebb is. Úgy tapasztalom, hogy aki olvasóvá lett, az kevesebb időt tölt a kocsmában” (1952/7.). Azóta tudjuk, bizonyossá vált, hogy ez nem így igaz. A tudáshoz, az emberek megváltoztatásához vezető út göröngyösebb és sok a kitérő. Könyv- és könyvtárpropagandáról nagyon sokat írnak, ez a tevékenység színes volt és sokrétű. Sokszor nélkülözötte ugyan a szakértelmet, de hittel és lelkesedéssel tették mindazt, amit jónak, eredményesnek és igaznak vélték. Majdnem minden megtalálható már akkor, amit alkalmazunk, csupán módszereink árnyaltabbak.

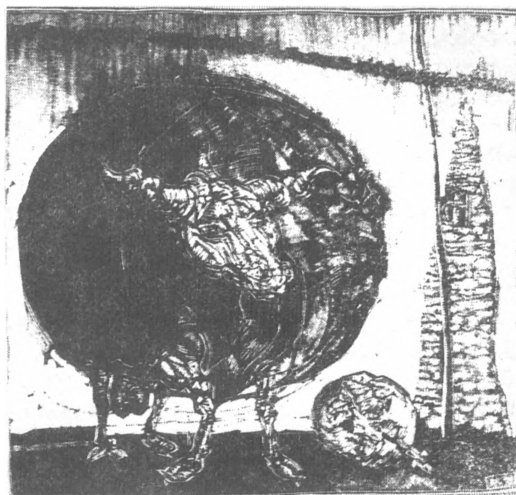

Központi előírás alapján rendezték az ünnepi könyvvetet, napra pontos bontásban, mikor mit kell csinálni. A plakátot, s a hangszórón bemondandó szöveget egyaránt küldték. A kiállítás címe és a kiállítandó könyvek listája előre megadott, s aki 20 forintnál nagyobb összegért vásárolt könyvet, virággal díszített táblára írhatta a nevét (1952/9.). Ez az eljárás éppen annyira szolgálta az ellenőrzést, mint segített a munkával most ismerkedő, szakképzetlen könyvtárosoknak. Kampány jellegű volt, mint sok minden más ebben az időben, árnyalt, a települések jellegét is figyelembe vevő munkáról nem beszélhetünk.

Máig érvényes *Kéki Béla* írása az olvasóval való első foglalkozásáról (1952/6.). Mutassuk meg a könyvtárat, tájékoztassunk használatáról, tapintatosan érdeklődjünk olvasottságáról, próbáljuk megismerni érdeklődési körét. Ez az, amire legnagyobb közművelődési könyvtárainkban ma nincs lehetőség. Nemcsak a több ezres olvasótábor, a napi 500–800 látogató teszi a személyes kapcsolatot és kialakítását nehezé, hanem a szakosodott munkafeladatoknál valahogy nem tartozik senki munkakörébe igazán. A pultnál kiadják és visszaveszik a könyvet. Az olvasó kérdéseire válaszolnak, ha kérdez. Ez a válasz gyakran hangzik így: tessék a tájékoztató könyvtárhoz fordulni!

Ennek oka az olvasó szakszerűbb tájékoztatásának igénye mellett az, hogy a könyvtárak előszeretettel alkalmaznak ebben a munkakörben fiatal, érettségizett, a könyvtári munkát a továbbtanulás előtti átmeneti állapotnak tekintő munkatársakat. Többségük szívesen és kedvvel végzi ezt a munkát, de nem rendelkezik sem olyan viselkedési kultúrával, sem anynyi hely- és emberismerettel, ami ennek a munkakörnek a betöltéséhez szükséges. Elég, ha csak a közelmúltban zajlott fruska vitát említem, amelyben sok összetevőjével került felszínre ez a probléma. A bevallott átmenet egyenes következménye a nagy munkaerő cserélődés, a sok új arc, mégha kedves is, nem segít megnyerni az olvasó bizalmát.

Az olvasó továbbmenve, ha problémája konkrét, ha a tájékoztató nem elfoglalt, valóban hozzáfordul és választ kap konkrét kérdésére, de beszélgetésre, a könyvtár használatának, és főként a könyvtár kínálta lehetőségeknél az ismertetésére nagyon ritkán kerül sor. Így aztán az olvasó nézelődik, ténfereg, nehezen tájékozódik, mert a tömött polcok elbizonytalanítják, találmányra levez egy könyvet, azt kikölcsönzi, s vagy visszajön a könyvtárba

vagy nem. Ezt bizonyítja több konkrét adat mellett *Pócsi Gusztáv* felmérése is. „Az egyik alkalommal kölcsönzők száma – egész évre kivetítve az összes kölcsönzők 9,7%-a, ez tényleges számokban 1300, 1400 olvasót jelent, akik tulajdonképpen a szünetelő olvasók alapját és zömét képezik. ...Nem haszontalan meditálnunk a jelenségen: – ezek az emberek mint olvasók már bejöttek a könyvtárba, – de a könyvtár megtett-e, vagy megtesz-e mindent, hogy ne csak futóvendégek legyenek a könyvtárban”. A tények el kell hogy gondolkodtassanak. 1300 ember egy kisebb falu, s elfogadva a feltevést, hogy egy ember közvetlen környezetében ötven másik emberrel van kapcsolatban, tehát esetünkben ennyien szerezhettek tudomást a könyvtárban szerzett rossz tapasztalatokról. A szorzás utáni szám igen jelentős: 65 ezer ember, annyi mint Eger lakosainak a száma!

A könyvtárak ilyen jellegű problémájának megoldásában segítséget jelentene, ha havonta, esetleg kéthavonta könyvtárismeretet tartanának, amit a helyi sajtó is közöl, a könyvtárban is hirdetik, hangsúlyozva, hogy az érdeklődő olvasókat is szívesen látják. Az első személyes beszélgetést, az ismerkedést persze ez nem pótolja.

Érdekes kezdeményezés volt, aminek napjainkban sincs folytatása, az olvasóértekezlet. Propaganda céllal igen nagy számban rendeztek könyvankétokat és szerveztek olvasóköroket, ezt tartották a munka legegyszerűbb formájának. Gyakoriak voltak az író–olvasó találkozók, más jelleggel mint napjainkban, mert

itt az olvasók is elmondták, mit szeretnének olvasni, miről irjanak. Az olvasótáborozásnak ezen kívül számos módja komoly figyelmet érdemel. *Dán Gyula* karácsondi könyvtáros minden összejövetelre, amit a faluban tartottak, eljuttatta a könyvet (1952/4.). Az úttörőknél „Olvass többet” mozgalmat hirdettek. A rajzórán a gyerekek színes könyvtári plakátokat készítettek, ezzel díszítették a könyvtárat, és a szülők örömmel jöttek el ezt megnézni. Gyakori volt a könyvek házhoz vitele, és minden nyilvános helyen, a borbélyüzletben is megjelentek vele (1952/4.). Nem került el az irányító apparátus figyelmét az sem, amikor a bányákban megszűnt a vasárnapi műszak. A Vidám Bányászvasárnapok rendezvényein a könyvtárak is résztvettek.

Ez volt a jellemző, a könyv a könyvtár jelen volt mindenütt. A cséplés szünetében felolvasnak, a traktorosok kölcsönöztek a megközelíthetetlen tanyákon, a nagyüzemek minden műhelyében könyvszekrény, de legalább láda állt, amelyből kölcsönöztek, és az üzemi híradók, faliújságok gyakran közöltek cikkeket, jó munkásoktól, sztahanovistáktól, hogyan segíti munkájukat a könyv. Ez utóbbi viszont magában foglalja az ötvenes évek túlzásait, amitől nem volt mentes ez a terület sem.

A hiányosságokról is szó esik. *Kondor István* né az építőipari üzemek munkáját, helyesebben könyvtári munkáját vizsgálva, megalapította, hogy a leggyengébb pont a propaganda: „Nem láttam röplapokat, hirdetőanyagokat a könyvtárakról” (1952/5.). Legyünk őszinték, ma sem láttam. Nemcsak az üzemekben, egyes városrészekben sem. Az új lakótelepeken sokszor könyvtár sincs, de ha mégis, akkor ügyesen elrejtve, hogy valóban csak az találja meg, aki nagyon keresi. Még egy lehetőségünk marad ezen kívül, az, hogy véletlenül rábukkanunk, de egy táblát, címmel és a nyitvatartási idővel, nem látunk sehol. A nyári lemorzsolódás, az üdülőhelyi és táborigényű könyvtárak hiánya már ekkor is gond, sokszor szóvá teszik (1951/2.).

A cél, amit megvalósítani kívántak, hogy a könyvet eljuttassák mindenüvé, megvalósult. Minden eszközt felhasználták hozzá. A lap eljutott mindenüvé. A városi nagyüzemekbe, és a vidéki riptortok tömekege bizonyítja, hogy az ország minden részébe. A tempó, amit az élet diktált, gyors volt, megpróbálták alkalmazkodni hozzá. Nem voltak ott minden könyvtár átadásánál, de ez lehetetlen is lett volna. 1951 áprilisában adták át az ország 2000. népkönyv-

tárát Balatonszárszón, és egy év múlva, 1952 májusában a 3000-ikat Széphalmon. A könyv, a művelődés társadalmi fontossága megmutatkozott a közreműködők számában is. Egyetlen vizsgált évben sem volt ilyen sok ember megemlítve.

A nagy társadalmi akciók

A cím tulajdonképpen kiegészítésre szorult, mert oda kívánczozna az az ismét igen jelentős szervezeti változás, amit a könyvtárak helyi tanácsi kezelésbe adása jelentett. Ezzel a nagy változással a magyar könyvtárügy szervezete elnyerte végleges formáját. Lelkes, vagy kevésbé lelkes könyvtárosok dolgoztak továbbra is, helyenként igen eredményesen. Amíg a tanácsok valóban magukénak érezték a községi könyvtárat is, addig elég hosszú idő telt el. Ami a közönségkapcsolatokba változást hozott és ráirányította a figyelmet a könyvtárakra, az a „könyvbarát” mozgalom volt. 1961 őszén a Hazafias Népfront, a Magyar Nők Országos Tanácsa, a Szövetkezetek Országos Szövetsége széles körű mozgalmat szervezett a tanácsi könyvtárhálózat fejlesztésére, olvasótáborának növelésére, a dolgozók olvasási igényének fokozására (1961/11.). Ezt indokolta, hogy az eltelt több mint másfél évtized alatt a kézzelfogható fejlődés ellenére sem értünk el olyan eredményeket – elsősorban falun a közművelődési könyvtárak fejlesztése, az olvasottság fokozása terén –, mint erre lehetőségünk lett volna. A „könyvbarát” mozgalom keretében a könyvtári munka fejlesztésének alábbi feladatait kívánták megoldani: Gyarapítani a könyvtárak könyvvállományát, ezen belül különösen a politikai-ideológiai, a szakmai és ismeretterjesztő irodalom, valamint a mai szépirodalmi művek részarányát. Növelni a könyvtárak felnőtt olvasóinak számát, különösen a munkások, termelősövetkezeti parasztok, valamint a nők körében. Az olvasókkal való színvonalasabb foglalkozással az irodalmi és könyvpropaganda megjavításával fejleszteni az olvasók ízlését, olvasási igényességét. Megjavítani a könyvtári munka technikai feltételeit, korszerűbbé, otthonosabbá tenni a könyvtárak berendezését, felszerelését.

A mozgalmat támogatta az Írószövetség, és célkitűzéseiben szerepelt az 1959-ben hirdett József Attila-olvasómozgalommal való együttműködés. A mozgalommal sokat foglalkozott a sajtó, a rádió is. Értekezleteken hívták

fel az érintettek figyelmét az együttműködésre. Sok helyen jelentős eredményeket hozott, de előfordult az is, hogy némelyik falusi könyvtárban alig tudtak valamit róla.

Az anyagi feltételek javulásán kívül a szervezők nagy reményeket fűztek a mozgalom közvéleményalakító hatásához. Szerették volna elérni, hogy szégyen legyen egy faluban, ha nincs könyvtár. A tanácsok akkor is kevés pénzből gazdálkodtak, így érthető, hogy kulturális célokra igen kevés jutott. Ezen belül a könyvtáraknak szinte minimális. Az éppen csak megalakult, sok nehézséggel küzdő termelőszövetkezetek szintén nem tudták támogatni a könyvtárat jelentős mértékben. Ezen csak rontott a hatalmi harc, ami a tanács és a szövetkezet között dúlt sok helyen, hogy melyiké legyen a vezető szerep.

A tömeghatás erősítésére számítottak a Hazafias Népfront bevonásával, míg az anyagi alapok részbeni biztosítására a földművesszövetkezeteket szerették volna megnyerni. Ez sok esetben sikerült is. Igen jelentős támogatásról számolnak be Szolnok megyében és Komárom megyében (1961/8.). Szolnok megyében a földművesszövetkezet tiszta jövedelmének $\frac{1}{2}\%$ -át ajánlotta fel a könyvtárak támogatására. A Tatabányai Megyei Könyvtár arról számolt be, hogy egyezséget kötött a MESZÖV-vel, aminek értelmében községenként bizonyos összeget átutaltak a könyvtáraknak, könyvvásárlásra. A megvásárolt könyvek a községi könyvtárak tulajdonát képezték. A szövetkezetnek volt egy kérése, szerették volna, ha a könyveket az ő boltjaikban vásárolják, de miután sikerült meggyőzni őket az ezzel járó nehézségekről, beleegyeztek, hogy a szokásos módon a Könyvtárellátónál szerezzék be a könyveket.

A Veszprém Megyei Irodalmi Színpad könyvvásárlással egybekötött könyvkiállítást rendezett előadásai színhelyén, az irodalmi esteket könyvtombolával kötötte egybe, és Irodalmi bált rendezett. Hogy ez milyen volt? Nem írtak róla, így nem tudom, de könyv volt a belépőjegy, amit a helyszínen árultak (1961/3.).

Érdekes volt a kaposvári népi együttes felajánlása (1962/6.). Ők a szokásos ankét és könyvtárba való belépés mellett a járás községekben évenként legalább egyszer, fellépésük bevételét a helyi könyvtár fejlesztésére kívánták fordítani. A Nőtanács tevékenységéről egyetlen híradást találtam. A mátraverebélyi asszonyok fordultak felhívással a megye vala-

mennyi asszonyához. Versenyre hívták őket a nők irodalmi érdeklődésének fokozására. Ezen kívül megigérték, belépnek a könyvtárba, megszervezik az *ahány ház, annyi nőolvasó* mozgalmat, irodalmi esteket szerveznek, s csinosítják a könyvtárszobát. A verseny eredményéről nem találtam híradást (1962/11.).

A mozgalom falusi zászlóbontását jelentették Berhidáról. Az egész napos programot a megye, a járás és a község szervezetei kezdeményezték és bonyolították le. Gyermekműsor, KISZ-irodalmi klub, kukoricatermesztési ankét váltották egymást, amit irodalmi műsor és könyvbál követett. A rendezvényen megjelent az Írószövetség küldöttségében *Szentiványi Kálmán* is, a falu szülőtte, és irodalmi levélben ajánlotta az olvasást és művelődést. Szokatlan formát választottak az írók, a megyei és járási küldöttek, illetve képviselők, akik között könyvtárosok is voltak, családlátogatáson vettek részt. Otthonukban beszélgettek az emberekkel könyvekről, olvasásról (1962/4.). Egy sajnálatos tényt is említ a cikk. Az általános iskola tanulói, csak külön iskolai engedéllyel iratkozhattak be a könyvtárba. Csak azok kaptak engedélyt, akiknél az olvasás nem vesztélyezteteti az iskolai eredményt. Szerencsére ezzel a szemlélettel már nem találkozunk.

A mozgalom nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. Voltak jó tapasztalatok, eredmények, de megszorodtak az olyan közlemények is, amelyek arról számoltak be, hogy a könyvtárosok végzik a munka 80%-át. A sok jó tanács, hogy a könyvtáros kezdeményező, de ne vezető szerepet vállaljon, s miként serkentse cselekvésre a mozgalom többi résztvevőjét nem segített, csak meghosszabbította a mozgalom lassú haldoklását.

A József Attila-olvasómozgalom

A KISZ Központi Bizottsága által 1959-ben hirdetett mozgalom soha nem „mozgatott meg” tömegeket. Nem tudott mozgalommá válni. Fő kerékkötőjének a szervezési és módszertani munka alacsony fokát tartották. *Meiszner Tamásné* szerint: „A hibák gyökere az, hogy a mozgalom szürke, nem eléggé alkalmas arra, hogy a fiatalokat nagy tömegben vonzani tudja. A mozgalom propagandája minimális a fiatalok zöme nem is tud róla” (1961/3.). Kevés volt a könyv és a beszámolókat csak néhol tudták színessé tenni. A célt, hogy a fiatalokat állandó olvasókká, könyvtári

tagokká neveljék, nem voltak képesek teljesíteni. Több mint tévedés, hiba volt a mozgalom helyét nem felismerni az Ifjúság a szocializmusért próba kulturális követelményei között. Történtek kísérletek a mozgalom megújítására. Eltörölték a kijelölt irodalmat, s szinte nem is maradtak szabályok, amihez kötötték volna. A KISZ igen „amatőr” módon vett részt a szervezésben, s tanácsai, amelyeket a könyvtáraknak adott, régóta a könyvtárosok munkájához tartoznak, használják őket. A mozgalmat nem sikerült élővé tenni.

A könyvtár és más intézmények kapcsolatai. A népművelés szakemberei a könyvtárat mint a népművelés részét tekintették. Sokszor elhangzott, hogy a könyvtári tapasztalatokat hasznosítani kell a népművelésben is. Ezért sok helyen sikerült komoly alkotó kapcsolatot kialakítani a művelődési otthonokkal. Itt egymás kölcsönös segítségével alapult az együttműködés.

A másik terület, ahol szükséges az együttműködés, az iskola. *Kovács Máté* egy nagyon egyoldalú oktatási szemléletre hívta fel a figyelmet: „...csak munkára nevelés van. A modern kulturális életre, az egészséges életmódra nevelés követelményei halványak” (1961/1.). Leírta, hogy a művelődési hátránnyal induló munkás és paraszt származású gyermekek szempontjából fontos lenne az iskolai könyvtár, vagy ahol ez nem megoldható, a közeli közművelődési könyvtár használata.

Ebben a kérdésben sokat javult a helyzet, de még mindig maradt a ledolgozni való hátrányból is. „Az olvasás személyes szükségletté váló fejlesztése, mint alapvető feladat mellett, rá kell nevelni fiatalságunkat az írásművek helyes értékelésére, a jó könyvek rendszeres gyűjtésére, gondozására, és a könyvtárak használatára is”. Nem kell kiegészíteni, még sokáig időszűrű marad ez a feladat.

Nem intézményi kapcsolat, mégis itt kell említést tenni arról, milyen sokat szorgalmazták a könyvterjesztés és a könyvtári munka szorosabb kapcsolatát. A Népművelési irányelvek szerint: „Különösen fontos a könyvtárak és a könyvterjesztés együttműködésének szervezettebbé tétele. A tanácsok művelődésügyi osztályai egyeztessék a könyvtári-könyvkereskedelmi szervek és a tömegszervezetek tevékenységét az olvasás propagandájában” (1962/10.). Ilyen céllal rendezték az Őszi megyei könyvheteket, első ízben 1961-ben.

A könyvtári propaganda. Szokatlan módon egy 1961-ben elhangzott bírósági ítélet kíván-

kozik a fejezet élére. Így hangzik: „Egyetlen vádlott sem olvasott szépirodalmat.” Ezt egy indokolás követi: „A jó olvasmányok hiánya üreslelkűvé teszi az embert” (1961/3.). Ebben a megnyilatkozásban örömmel látjuk az olvasóvá nevelés magasra értékelését. Nagyon sok cikk foglalkozik a propaganda minden formájával. Módszertani jellegű leírás jelenik meg az olvasótáborozási terv készítéséről, amit alapsabbá tesz az olvasói térkép (1961/6.).

Az akció eredményességét elősegítik a változatos témában és formában készült bibliográfiák, amelyeket a könyvtáron kívül, mozipénztárnál, gazdatanfolyamokon adtak az emberek kezébe. A változatos megoldások olyan találatos ötleteket is szültek, mint a szalvétagyűjtő szenedély kihasználása olvasási propaganda céljára. Hasonlóan jó ötlet volt a gyufacímke ilyen célú alkalmazása is. A SZOT kezdeményezésére a Budafoki Gyufagyár egymillió könyvtári vonatkozású gyufacímket adott ki. Ezek ismeretterjesztő és propaganda hatása kedvező, mert azokhoz is eljut, akiket másféle eszközzel nem lehet elérni (1962/6.). Bácsalmás legszebb utcáján a piros padokon, fekete feliratok hirdették a könyvtárat átadás után. Aki bement, nem csalódott, változatos rétegprogramok marasztalták ott. Mire a feliratok lekoptak, a könyvtár központja lett a kulturális életnek (1961/8.).

Szakkönyvtárpropaganda. Két terület emelkedik ki, az egyik a műszaki könyvek propagandája, a másik a mezőgazdasági könyveké. Az előző különösen hangsúlyos. *Pelejtei Tibor*: *A tudomány termelőerővé válik a könyvtárak közvetítésével* című cikkében így ír: „Minden könyvtáros számára elvileg is tisztázott kell hogy legyen a szakkönyvpropaganda szükségessége” (1962/12.). Meg kell teremteni ennek feltételeit. Ehhez a szakkönyvállomány gyarapításán kívül, könyvkiállítást, külön katalógust, bibliográfiákat, könyvismertetéseket ajánlottak.

A mezőgazdasági szakkönyvek a termelőszövetkezetek fejlődésével váltak szükségessé. A vezetőknek és a dolgozóknak akkor kellett megismerkedniük a nagyüzemi módszerekkel. Ezt nehezítette az ilyen könyvek hiánya. A meglévőket kellett hatékonyan propagálni. A leghasznosabb módszerek az tartották, ha a könyvtáros kimozdul a könyveivel, és megjelenik mindenütt, ahol mód és lehetőség van ezeknek a terjesztésére. Ezek: szakmunkásképző tanfolyam, mezőgazdasági technikum, tsz, közgyűlés stb. (1962/11.). A kézikönyv

jellegű műveket néhány helyen megvásárolták a könyvtárak a téveseknek, ott letétbe helyezték, hogy a mindennapi munkához kéznél legyenek.

A termelőszövetkezeti tagokat is igyekeztek a könyvtárral megismertetni. Jászapátiban csoportos látogatást szerveztek nekik. Sokan beiratkoztak, azóta is folyamatosan olvasnak, s nemcsak a faluról szóló művek érdeklik őket (1961/6.). Arról is találunk adatot, miről olvasnak szívesen. *Katsányi Sándor* parasztfiatalok

körében végzett felmérése szerint fiúknál a technikai, műszaki könyvek iránti érdeklődés dominál, a lányok az érzelmi telítettségű könyveket szeretik. Megállapítja: „A fiatalok olvasmányainak zöme eszmeileg értékes, elfogadható. Hiányzik a tegnapi és a mai magyar falu” (1962/11.). Igaz hagyományos értelemben parasztfiatal is alig van. A vizsgálatban Törtel község parasztfiataljai vettek részt. (*Folytatjuk*)

Petheő Lászlóné

Harminc év a kötelespéldányok szolgálatában (II.)

Az Országos Széchényi Könyvtárban

1962. május 9-én kerültem a Széchényi Könyvtárba. A főosztály vezetője, az intézmény korábbi kormánybiztosa, majd párttitkára, *Hámori Béla*, aki kiismerhetetlen ember volt, mindent elkövetett, hogy Jóború ne alkalmazzon engem, de olyan kifogásokat támasztott ennek érdekében, amiken inkább csak röhögni lehetett, mint sírni. Végül is Jóboru fölvert.

A főosztályvezető évekig nem adott fizetés-emelést. Később megváltozott a hozzám való viszonya, kifejezetten pozitív irányban, és hát milyen az élet, amikor nyugdíjba ment, hozzám fordult, hogy nyugdíjasként még dolgozhasson a Széchényi Könyvtárban. A nyomdaellenőrzés lett a munkaköre és így lettem én a főnöke. *Hámori* legalább volt annyira intelligens, hogy tudta, semmihez sem ért. És ennek folytán meg sem próbált a szakmai munkába belefolyni. A főosztályának jó, sőt kiváló osztályvezetői voltak, olyanok, mint *Róna Tass András*, aki most a szegedi egyetem rektora, *Kemény István*, a szociológus, a közismert *Gombocz István*, és ennek folytán egészen jól mentek ott a dolgok.

B. L. : Én úgy végezhettem el az egyetemet, hogy amikor megvonták az ösztöndíjamat, Hámori felvett a Tervhivatal könyvtárába, és ott dolgoztam nála. Nem volt rossz ember.

Nem volt rossz ember, de akkor ezt szemelendősen csinálta.

*B. L. : Persze egy rohadt ellenforradalmár... Így kerültem a Széchényi Könyvtárba, Jóború Magdára ezért is szeretettel gondolok, mert abban a helyzetben az, hogy valaki 56-osokon, főleg börtönviselt ötvenhatosokon segítsen, nem volt veszélytelen vállalkozás, még akkor sem, ha őt mondjuk a férje pozíciója védte. De ezt csinálta *Kemény Pistával, Tardy Lajossal* és másokkal is. Munkalehetőséget kaptak a Széchényi Könyvtárban és így végezheték a saját eredeti szakmai tevékenységüket is. Én az eredeti szakmámban nem dolgozhattam. Végző soron azok, akiket 56 után becstak, vagy megbélyegeztek, két pályára nem mehettek vissza: jogira és pedagógusra. Ami egy örütség volt. Mert jogász ugyan kevés, de pedagógus nagyon sok volt a börtönben. Érdekes módon, most a csendes forradalom idején a human értelmiség tört előre, történészek, politológusok, jogászok, társadalomtudománnyal foglalkozók. Az 56-os pedagógusok jó része természettudománnyal foglalkozott: matematikusok, fizikusok voltak. A börtönben velük kerültem össze, történésszel vagy filozóffal alig, inkább csak elvétve. Úgy látszik, hogy más karakter kellett 56-ban és más 1990-ben.*

A kötelespéldány-szolgálatra kerülvén tulajdonképpen eldőlt a sorsom. Mert ha nekem hagyományos könyvtári munkát kellett volna végeznem, tehát katalógusszerkesztést, bibliográfiát vagy hasonlót, akkor biztos, hogy néhány év után, amikor a politikai nyomás csendesedett, máshová mentem volna, ám a köte-

le példány-szolgálat tevékenysége nem hagyományos könyvtári munka, ahhoz legalább anynyi jogi, igazgatási ismeret kell, mint könyvtári. Kiadványismeret kell hozzá, a kiadványtipológia, a kiadói struktúrának az ismerete, és természetesen, miután jogszabály alapján történik a kötelespéldányok beszolgáltatása, jogi ismeret is, és mindez számomra ezt a munkakört nagyon szimpatikussá tette. És abban az időben nagy átalakuláson ment át az egész magyar sajtótermék-előállítás rendszere, a hatvanas évek első felében, a közepétől kezdtek létrejönni ezek az úgynevezett házinyomdák, különféle kutató, tudományos, kulturális intézményeknél és vállalatoknál, amelyek a hosszú nyomdai átfutási idő miatt, noha eredetileg nem e célra jöttek létre, elkezdtek foglalkozni könyvek és időszaki kiadványok sokszorosításával is, és az akkori kötelespéldány-osztály belső szervezeti fölépítése, létszáma természetesen nem volt alkalmas arra, hogy ezzel megküzdjön. Nekem, aki elég sokáig pihentettem az energiáimat, amikor a Széchenyi Könyvtárba kerültem, volt mit fölszabadítani, és azt hiszem, jogosan mondom, hogy roppant nagy elánnal vettem bele magam a munkába és jártam a fővárosi és a vidéki nyomdákat. Akkor ismertem meg tulajdonképpen Magyarországot, mert Gyulától Zalaegerszegig és Soprontól Fehérgyarmatig mindenütt megfordultam, majdnem minden nyomdát ismertem. Megismertem nem csak a nagy nyomdákat, de a vállalatiakat is, és szerveztem a kötelespéldány-szolgáltatást.

1967 körül kiderült, hogy ezzel az apparátussal, ami van, a feladatokat nem lehet már ellátni, tehát tulajdonképpen a saját fejünkre húztam a vizes lepedőt, mert minél több intézményt beszerveztem, annál több lett a munka, de sem az osztály helyiségének a falait nem lehetett kitolni, sem pedig az emberek létszámát szaporítani. Akkor készítettem az első fölmérést és egy tanulmány jellegű ismertetőt a kialakult helyzetről. Ezt a vezetői tanács megtárgyalta, egyet is értettek vele, de azzal, hogy pénz nincs. Végül az a vélemény alakult ki, hogy ezen a helyzeten változtatni kell, de addig, amíg nincs lehetőség, hagyjuk abba a további szervezést. Amit hát egyszerűen nem lehet megcsinálni. Mert, ha megvan a jogszabály, hogy aki sajtóterméket állít elő, az köteles szolgáltatni a Széchenyi Könyvtárnak, akkor a Széchenyi nem mondhatja, hogy nem tudja fogadni. Így tovább is sürgettük a létszámemlést, ami azért csöppent-csurrant valahogy.

Azért előbbre léptünk, úgyhogy olyan nagy kiesés nem volt.

A főnököm ebben az időben, amikor odakerültem, dr. Medrey Zoltán volt, akire jó szívvel emlékszem vissza. Beteges ember volt, de régi könyvtáros, 18 éves kora óta könyvtárban dolgozott, mezei jogászként végezte el a jogot. Egyébként a kötelespéldány-szolgálat vezetői, korábban a gyarapítási osztály vezetői, mert régebben a köteles is oda tartozott, csak 1951-ben vált ki a gyarapítási osztályból, amikor országos kötelespéldány-központ lett, majdnem mindig jogászok voltak. Gulyás Pál is jogász volt, és azt hiszem, hogy ez olyan hagyomány, amit érdemes lenne megőrizni, éppen az előbb elmondottak miatt. Szóval Medrey többet volt beteg, mint egészséges. Tíz évig dolgoztunk együtt, de úgy emlékszem, hogy ebből ő öt évet beteg volt. Elég szabad kezet adott nekem. Egyébként nagyon sokat tanultam tőle, mert a könyvtári tevékenységnek minden csinját-binját ismerte, és nagyon művelt ember volt, de az, hogy szabad kezet adott, az a későbbi tevékenységemet is befolyásolta, meg kedvet is csinált vele. Azt el kell mondanom, hogy ennek a területnek a megismeréséhez azért tényleg úgy jutottam el, hogy a beküldött csomagok spárgájának a fölbontásától, szóval a csomagbontástól a legmagasabb szakmai szintű problémák megoldásáig mindennel foglalkoztam, minden területtel: időszaki kiadványokkal, könyvekkel, aprónyomatványokkal, zeneművekkel stb. Külön-külön minden területen hosszabb ideig dolgoztam, manuálisan is és szakmailag is igyekeztem őket megismerni. Egyébként ma is az a nagy problémája a kötelespéldány-szolgáltatás szervezeti részének, hogy a manuális és a szellemi munka nem választható el egymástól, nagyon nehéz olyan embereket találni, akik magasan képzetek, logikusan gondolkodnak, jól fölismerik a kiadványtipusokat, jól tudnak dönteni az elosztás kérdéseiben, ugyanakkor arra is hajlandók, hogy 5–10–15 kilókat emelgessenek, mégpedig naponta, rendszeresen.

B. L. : De ide figyelj! Hát nem jó fizikailag közel lenni ahhoz a könyvhöz?

Hát persze, hogy jó, de amikor már a harmincadik sokkal csomagot emeled?! Szóval ez ma is igen komoly probléma. Medrey Zoltán meghalt 1971-ben, engem épp akkor rehabilitáltak. Mentessültem az elítéltetéssel járó hátrányos jogkövetkezmények alól, magyarul erkölcsi bizonyítványt kaptam, és akkor kineveztek osztályvezetőnek. Amíg ez nem történt

meg, addig osztályvezető-helyettesként gyakorlatilag osztályvezetői feladatot láttam el.

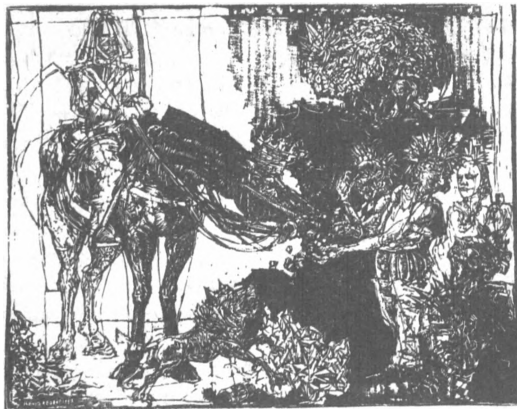
Az első nagy változást a kötelespéldány-szolgáltatásnál, a kötelespéldány rendszerében a 78-as újrászabályozás hozta, amikor valaképpen nem a beszolgáltatás, hanem az elosztás rendje változott. Sok vita előzte meg ezt az új rendeletet, én magam három koncepciót is kidolgoztam, de ahogy akkoriban a jogszabályok létrejötte történt, ez is úgy született, hogy rengeteg kompromisszum került bele, tökéletesnek nem lehet nevezni. Sőt a végső szövege, ami a *Magyar Közlöny*ben is megjelent, már alig hasonlított az eredetire.

B. L. : Ez így szokott lenni.

De mégiscsak komoly jelentősége volt, mert addig a beszolgáltatott 16 példány egy kivételével mind Budapesten maradt, tehát az ország lakosságának nagy többsége semmi hasznát nem vette. 78-tól alakították ki azt a rendszert, hogy a regionális központi könyvtárak, illetve azokon keresztül a régiók jelentősebb könyvtárai a szakterületüknek megfelelően részesedtek. Ami a mai napig működő rendszer, és nagyon hasznos, mert közelebb vitte az olvasókhöz a könyvet. De hát az, amin nem lehet változtatni, hogy a nagy könyvtárak, a nagy könyvtári központok Pesten vannak. Az egyetemi, a műszaki, az orvostudományi stb. Nem beszélve az akadémiai könyvtárról, amelynek a kötelespéldányjoga szinte hagyományos. A várba való költözés sok tekintetben megkönnyítette a munkánkat, hiszen az osztály alapterülete több, mint a duplájára nőtt, raktári helyiséget is kaptunk. Ugyanakkor szét is szakítottak különféle funkciókat, mert olyan szerencsétlenül van elhelyezve ez az osztály, hogy a keresztfolyosó egyik végén is van egy hatalmas hodály, meg a másik végén is egy. Az embereket is elszakították egymástól, meg az egyes kiadványtípusokat is. Pedig hát mi tudjuk, hogy ez a típus szerinti elhatárolódás nem olyan egyértelmű, átfolynak egymásba a típusok, és ez megnehezíti a dolgot. Szóval egyfelől jelentős előrelépést hozott, másfelől bizonyos működési zavarokat keltett, amik azt hiszem ma is megvannak. Viszont jelentős előrelépést jelentett, hogy 1987-ben kiterjesztették a kötelespéldány-szolgáltatási kötelezettséget az AV dokumentumokra, ami a kötelespéldány-szolgáltatás teljességét nagy mértékben növeli.

B. L. : Azt hiszem, ezekkel van a legtöbb probléma.

Bizony sok, mert nincs a könyvtár fölkészülve a fogadásukra, a beszolgáltatásra kötelezett-

tek pedig az istennek sem akarják tudomásul venni, hogy a sajtótermék jogszabályi fogalmába az AV dokumentumok éppen úgy beletartoznak, mint a napilapok. Egyébként én a 16 példányos kötelespéldány-szolgáltatással teljes mértékben egyetértettem az állampárti viszonyok között. Tehát amikor állami tulajdonú kiadók és állami tulajdonú nyomdák, illetve állami tulajdonú intézmények, azok házi-nyomdái szolgáltatták a kötelespéldányt, mert ott ezeknek az ellenértéke kizárólag könyvelési kérdés volt, nem jelentett anyagi áldozatot. Annál inkább, mert a hivatalos könyvkiadás igen jelentős állami dotációban részesült, amivel szemben ez a 16 példány nem jelentett semmit. A probléma akkor kezdődött, amikor az árak kezdtek fölmenni és a házi-nyomdáktól is elvárták a fönttartók, hogy gazdaságosan működjenek. Gazdaságosan működni úgy, hogy 200 példányból 16-ot ingyen beszolgáltatnak, hát az már egy kicsit sok, és bármekkora legyen a bírság, az mindig kevesebb, jóval kevesebb, mint a be nem szolgáltatott kiadványok ellenértéke.

B. L. : Mennyi a bírság?

A jelenlegi szabályok szerint maximum háromezer forint, de az én működésem alatt egyszer fordult elő, hogy 500, egyébként háromszáz vagy kétszáz forintot szabtak ki. Ezért oda jutottunk, hogy inkább nem jelentettünk fel senkit, hanem megpróbáltunk rábeszéléssel, meggyőzéssel példányokat szerezni, mert attól féltünk, hogy ha megtudják, hogy milyen kevés a következménye, milyen kicsi a bírság, akkor...

B. L. : De a kazettagyártók ezt már tudják.

Most már tudják. Tehát ott kezdődött az, hogy a 16 példányos beszolgáltatási kötelezett-

ség már akadályává kezdett válni a beszolgáltatási fegyelemnek. Ez 1989-től, tehát attól kezdve, amikor fölszabadult a kiadási tevékenység, azt jelentette, hogy országosan jelentőssé vált a hiány, mert azok a profitra dolgozó kis kiadók, akik egy-két könyvet adtak ki egy évben, már nem tudták ezt a költséget lenyelni és inkább nem szolgáltattak. Gondoljunk arra, hogy mondjuk egy kétszáz példányos tudományos könyv önköltsége 500 forint. Az 16 példánynál már nyolcezer. Jelenleg is az a helyzet, hogy a kis kiadók és a nagyon drága nyomtatványokat előállítók igyekeznek kibújni a kötelezpéldány-szolgáltatási kötelezettség alól, vagy lealkudni a példányszámot, ami viszont a jelenlegi elosztási rendszer mellett nem megy, mert ami jár, az jár, mert a 16 példány helye meg van határozva.

Mégis gyakran kénytelenek voltunk az utolsó pár évben kompromisszumot kötni, hogy nem 16, hanem esetleg nyolc, és eldönteni, hogy ki nem kapja meg. Mert ugye a többi nyolc könyvtár hiába számít rá, hiányozni fog az állományából. Meggyőződésem, hogy ha normális piaci viszonyok alakulnak ki, akkor a nagy kiadók számára sem lesz közömbös, hogy egy drága könyvből 16 példányt odaajándékozzanak-e, vagy sem. Az ezer-kétezer forint áru könyv nem is olyan ritka. Ezt az ügyet tehát valamilyen módon, a piacgazdasági körülményeknek megfelelően rendezni kell. Én tudom, hogy a másodlagosnak nevezett cél, nevezetesen az, hogy az egyre szegényedő könyvtárakat ellássuk könyvvel, nagyon fontos dolog, de valami mást kellene kitalálni. A dotációt kellene ezeknél emelni, nem a kötelezpéldányokból látni el őket. Ez ugyanis veszélyezteti a kötelezpéldány jogintézményének funkcióját. A cél ugyanis kettős. Egyik, hogy a nemzeti könyvtár számára biztosítson legalább egy példányt, továbbá, hogy a nemzeti bibliográfiai feldolgozás számára biztosítson egy példányt. Respektálandó cél még az is, hogy legyen egy biztonsági tartalékpéldány is, adott esetben a debreceni tudományegyetem könyvtárában. Az is méltányolható, hogy legyenek olyan kiemelt könyvtárak, amelyek valamilyen módon részesednek a kötelezpéldányokból, de az, hogy a kötelezpéldányok juttatása tulajdonképpen költségvetési dotáció helyett történjék, az semmiképpen sem helytálló.

B. L. : Pedig most már számolnak vele.

Igen, most már mindenki számol vele. A feladata azonban nem ez, és ha a kötelezpéldány-

szolgáltatás csak olyan áron tudja ellátni ezt a másodlagos, nem valódi funkcióját, hogy közben a nemzeti könyvtárban a teljességet nem biztosítja, sőt veszélyezteti, nagyobb a kár, mint a haszon. Véleményem szerint a kötelezpéldánynak az a feladata, hogy a nemzeti könyvtár megőrizze, hozzáférhetővé tegye és a hazai és külföldi megmutatás céljából a bibliográfiában feltárja. De ezt a kettőt a jelenlegi körülmények között – már ebben a piacgazdaságra történő átmeneti rendszerben sem tudja teljesíteni. Egy normális, teljesen kialakult piacgazdasági rendszerben pedig egyáltalán nem fogja tudni teljesíteni. Biztos vagyok abban, hogy meg lehet találni azokat a módokat, amelyekkel még a könyvtárak ellátását is biztosítani lehetne. Lehet ennek alapítvány formája, amit a kiadók hoznak létre, lehet egy, a kultúra területének önkéntesen, a kiadók által nyújtott ajándék, amit ugyanúgy levonhatnak a közterheikből, mint alapítványi hozzájárulás esetén. Afelől sincs kétségem, hogy a magyar kiadókban megvan a készség arra, hogy hozzájáruljanak a magyar könyvtárügyhöz. Addig, amíg csak költség, ez nem megy. Főleg a kicsiknél nem megy. Ne felejtjük el azonban, hogy a kötelezpéldány-szolgáltatás, éppen azért, mert nemzeti bibliográfiai célokat is szolgál, lehetővé teszi a kiadványról szóló híradást, ami a szerzőnek is, a kiadónak is érdeke. Tehát, ha én csak annyit kérek, hogy a nemzeti könyvtár a nemzeti könyvtárakra általánosan érvényes szabályok szerint működhessen, és a nemzeti bibliográfia is ennek megfelelően láthassa el a dolgát, akkor sokkal nagyobb önkéntességgel fogunk találkozni, mint most. Ugyanakkor a Széchényi Könyvtár ne is remélje, még hosszú ideig ne remélje, hogy meglesznek az eszközei, hogy a plusz példányokat kikényszerítse.

B. L. : De hát van szankció. Van a háromezer forint.

A szankció az egyik oldal csak. Ki kellene építeni egy hatékony kötelezpéldány-kontroll-rendszert, amely megakadályozza azt, hogy a bírságot alkalmazni kelljen. Ha csak utólag jön rá a nemzeti könyvtár arra, mondjuk egy év múlva, hogy valamit nem szolgáltattak be, akkor az államnak szerezhet bírságpénzt, ami a költségvetést gazdagítja, de nem tudja megszerezni a könyvet. A mi feladatunk az, hogy egyrészt olyan erősen fenyegezzük a mulasztót, hogy ne jusson eszébe mulasztani, de másfelől, ennek ellenére – és ezen felül – olyan hatékony szervezetre van szükség, amely biztosítja azt, hogy minden kiadói és nyomdai tevékenység-

ről a nemzeti könyvtár kötelepéldány-osztályának tudomása legyen.

B. L. : De ezt nyilvánvalóan nem lehet egyetlen központból csinálni. Egy hálózat kell az ellenőrzéshez, ami az egész országot átfogja. Helyi ellenőrzésre van szükség, úgy gondolom.

Pontosan így van. Spanyolország azt hiszem hasonlítható hozzánk, már lelkileg, a fegyelmezettséget illetően. Németországban, Angliában, ahol az állampolgárok tisztelik a törvényt, valószínűleg egy központból is megoldható az ellenőrzés, egyszerűen azért, mert teljesítik a kötelességüket. Feltehetőleg Spanyolországban is az, vagy az volt a helyzet, mint Magyarországon, hogy kevesebb fegyelmezettek, éppen ezért regionális kötelepéldány központokat hoztak létre. A regionális központ továbbítja a nemzeti könyvtárba a példányokat, de hasonló a helyzet, bár más megfontolásból, Jugoszláviában is, ahol minden szövetségi államnak van egy szövetségi állami központja, ahol begyűjtik a területükön előállított sajtótermékeket és továbbítják Belgrádba. Magyarországon is meg lehetne találni ennek az útját-módját, nem is jelentene ez igazán komoly kiadást. Nem növelné jelentősen a kiadást, ha a központi szervnek a funkcióját is hozzáformálnánk az új viszonyokhoz. A legnagyobb baj, hogy egyszerűen ugyanúgy működünk, mint ezeltől tíz-húsz évvel. Pedig az igények is, a követelmények is mások. Nekem az volt nyugdíjba menetelem előtt az elképzelésem, hogy nem lehet kiadványtípusok szerint különválasztani és eszerint kezelni az anyagot. Pontosabban, nem jó, hogy a központban dolgozók kiadványtípusonként foglalkoznak az anyaggal. A hatékony megoldás az lehetne, ha kialakítanánk egy előadói rendszert, amelyben egy-egy ember 100–120 nyomda és kiadó gazdája lenne, ezekkel rendszeres kapcsolatot tartana. Ismerné még talán az ügyintézőket is, és ő maga ellenőrizné ezeket. De lehetne kevesebb is az egy-egy emberre jutó adag, ha a 120 sok. Lehetne hetven-nyolcvan. Semmiképp sincs Magyarországon kötelepéldány-szempontból releváns nyomda több hétszázötvennél, nyolcszáznál. Tehát megoldható lenne az előadói rendszer. És ez is csak akkor szükséges, ha 16 példányt kell beszo­lgáltatni, mert ha kevesebbet, akkor ennyi ember sem kellene. Mikor Lipcsében jártam, a hajdani NDK-ban, ahol tizenhét millióan éltek és jelentősen nagyobb volt mint Magyarország, azt láttam, hogy ugyanannyi ember dolgozott a kötelepéldány-osztályon, mint nálunk, de az mind

szakalkalmazott volt. Összesen két példánnyal kellett foglalkozniuk és kiadói jegyzékekkel. Nálunk tizen vannak, ebből legalább három vagy négy fizikai, a többi szakalkalmazott. Ez már eleve jelzi, hogy milyen különbség van, amennyiben nincs 16 példány, akkor valóban szakszerű munkát lehet végezni. Egyébként nekem meggyőződésem, hogy nem olyan rossz még ma sem, ebben a pillanatban sem a magyar kötelepéldány-szolgáltatás, mint amilyenek ezt egyesek vélik. A nagy nyomdák, amelyek rendszeresen nyomnak könyvet, vagy rendszeresen nyomnak könyvkereskedelmi forgalomba kerülő időszaki kiadványt, természetesen eleget tesznek ma is a beszo­lgáltatási kötelezettségüknek. A házinymdák esetében, vagy a most már javarészt magánvállalkozásban működő offset nyomdák­nál már nem ennyire áll ez, sokkal több a slendriánság, a felületesség és gyakrabban fordul elő, hogy gazdaságossági okok miatt nem szolgáltatnak be, sőt az is tapasztalható, hogy csak a kis példányszámban előállítottakat nem szolgáltatják be, mivel ott nagyobb a veszteség a 16 példány miatt. Ha nagyobb a példányszám, akkor szolgáltatnak ők is. A nagyobb bajt én ott látom, hogy túl sokat markolunk. Nem csak hiszem, hanem szakirodalmi ismereteim alapján tudom, hogy a világ legtöbb országában a kötelepéldány-rendelet nem terjed ki minden kisebb nyomtatványra. Használati utasításokra, műszaki leírásokra stb. Mi, magyarok abból indultunk ki, hogy ha már van kötelepéldány-szolgáltatás, akkor miért ne vegyük be ezeket is, hiszen a műszaki könyvtárak így megkapják őket, máshonnan meg úgyse jutnának hozzá. De hát ezek a szakkönyvtárak azért kifejthetnének mégis egyfajta önálló gyarapító tevékenységet, és maguk is föl­kutatathatnák azokat a vállalatokat, intézményeket, amelyek efemer, a vállalati irodalom körébe tartozó kisebb értékű nyomtatványokat állítanak elő, ami az ő speciális gyűjtőkörükbe tartozik, ezért nekik fontos. Szerezzék be, vegyék meg. De azért országos jogszabállyal szabályozni, hogy mindent be kell szolgáltatni, és felelőssé tenni a nemzeti könyvtár kötelepéldány-szolgálatát, hogy mindent egyforma lelkiismeretességgel próbáljon begyűjteni, az nem megy. Ezzel azt akarom mondani, hogy mi túl szélesen húztuk meg a kört, és ha ebben a nagy körben nézem, hogy milyen a kötelepéldány-szolgáltatás, akkor sajnos komoly kritikát lehet mondani. De ha azt nézem, hogy beszo­lgáltatják-e nálunk – ha az előírtnál alacsonyabb példányszámban

is – azt, ami igazán fontos a nemzeti könyvtár állománya és a nemzeti bibliográfia szempontjából, akkor nyugodtan állíthatom, hogy nem kell szégyenkezniük. De sajnos a nem-szolgáltatásnak nagyon gyorsan terjedő a vírusa. És ha a kötelezettek látják, hogy mi elnézzük, ha nem 16 példányt szolgáltatnak, és megelégszünk kettővel, akkor egy idő után kettőt se fognak szolgáltatni, és azt is kénytelenek leszünk elnézni. Éppen ezért, ha azt kérdezik tőlem, hogy milyen a magyar kötelezpéldány-szolgáltatás, akkor azt tudom mondani, hogy ha az igazán lényeges irodalmat – az irodalom szót most a legtágabb értelemben véve – nézzük, akkor a relatív teljesség biztosított (abszolút teljesség sose lesz) még most is. Ha azonban azt kérdezik tőlem, hogy mindent beszo­l­gá­l­tat­nak-e, amire a kötelezpéldány-beszol­gá­l­ta­si rendelet kiterjed, akkor azt mondom, hogy nem, és súlyos hiányok vannak. Én az új viszonyokhoz alkalmazkodnék. Nem a nemzeti könyvtár dolga az, hogy a kisebb-nagyobb szakkönyvtárakat ellássa ilyen jellegű anyagokkal. Nekik maguknak kell földeríteni hol csinálják ezeket a termékeket és nekik kell megszerezniük őket.

A magyar kötelezpéldány-rendelet nem azt

mondja meg, hogy mit kell beszo­l­gá­l­tat­ni, mert generálisan szabályoz. Be kell szolgáltatni minden olyan sajtóterméket, mely műszaki vagy vegyi úton Magyarországon előállításra kerül (nyomtatvány, sokszorosítvány, hanglemez, hangszalag, film, videofelvétel stb.). És utána felsorolja, hogy mit nem kell. De ha megnézi valaki, hogy mi az, amit nem kell, hát keveset talál. Gyakorlatilag a használati és az értéknemzettermékek kivételével szinte mindent be kell szolgáltatni. Ez valahogy a köz­tu­datba se akar átmenni. Az emberek, akár nyomtatvány szót használj, akár sajtóterméket, olyant értenek rajta, ami nyilvános terjesztésre kerül. És még az aprónemzettermékek közül, például a plakátok, a kereskedelmi reklám­rö­p­lapok is problematikusak. A teljesség ott sincs meg, mert a beszo­l­gá­l­ta­ás szinte ellen­ő­rizhetetlen. A reklámmemzettermékeket teljesség­gel megszerezni, mint tettük ezt a század­for­dúlón – nem lehet. Azt kellene egyszer föl­mérni, hogy igazán szükség van-e erre. És ha a beszo­l­gá­l­ta­ott mennyiséget csökkentenénk, akkor az embereknek több idejük maradna az érdemi munkára. Ma nem marad. Ha például egy jogosított szakkönyvtár nem talál egy prospektust az állományában és emiatt reklá­mál, akkor a kötelezpéldány-szolgáltatnál ugyanakkora erőfeszítést kell tenni ennek a pótlására, mint egy igen jelentős, kis példány­számban megjelent tudományos könyvnek a megszerzésére.

Egy harmadik szempont, hogy hol milyen a teljesség. Állítom, hogy a nemzeti könyvtárnál és a debreceni egyetemi könyvtárnál a teljesség jóval nagyobb, mint a többi könyvtárnál. Mert hisz a mulasztást azért valamilyen módon ész­re­ve­szük, vagy kiadói jegyzék alapján, vagy azért, mert az olvasó keresi és nem találja, vagy azért, mert éppen látunk egy hirdetést, vagy az aluljáróban egy könyvet, vagy az újságosnál egy új folyóiratot, és annak utánamegy az ember. De ha már régen nyomták, esetleg csak egy-két-három példányt tudunk szerezni belőle. Tehát, hogy mi van meg az OSZK-ban és egy regionális könyvtárban – a kettő nem fedi egymást. Ezért van az, főleg az időszaki kiadványoknál, mert hisz azoknál egyből észre lehet venni a hiányt, hogy mondjuk az OSZK-ban egy havi folyóiratnak megvan mind a tizenkét száma, de Szegeden csak kilenc van. Három számot csak utólag, kevesebb példányban sikerült megszerezni és a szegedieknek nem tudtuk adni. Igaz, hogy van egy olyan szabály, amit még soha nem használtunk ki,

nevezetesen az, hogy az OSZK-nak a mulasztó terhére joga van másolatot készíttetni, de ennek a gyakorlati megvalósítása, és főleg az ellenérték inkasszálása költséges és – könyvtári viszonyok között – nehezen megvalósítható.

Újra hangsúlyozom, hogy én messzemenően respektálom azt, hogy a mai pénzüviszonyok között a könyvtáraknak óriási szükségük van a kötelezpéldány-juttatásra, de ez nem lehet elsődleges szempont. Az elsődleges szempont a nemzeti könyvtári állomány és a nemzeti bibliográfia teljessége.

Azt azért el kell mondjam, hogy a könyvtárak részéről a legnagyobb igény a könyvkereskedelmi forgalomba nem kerülő művek iránt van. Ez teljesen érthető, mert ezeknek a kiadványoknak nincs Magyarországon egy előzetes tájékoztatási rendszere. Ha csak azt sikerülne elérni, hogy azok, akik egy szűkebb kör részére nyomnak valamit, erről a könyvtárellátót, vagy bármilyen más, e célra működő intézményt tájékoztatnának és az azonnal, vagy a megjelenést követően nagyon gyorsan közzé tudná tenni – amint arra vannak is próbálkozások –, lehetőség lenne a megrendelésre. Már ez is nagy segítség lenne.

B. L.: Régen mondtam, hogy a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtárának a sorát oda kellett volna adni az Új Könyveknek. Az UK rögtön és gyorsan tájékoztatni tudott volna, sokkal hamarabb, mint a nemzeti bibliográfia, mindazokról a könyvekről, amelyek nem kerülnek bele a könyvkereskedelmi forgalomba.

Tény, hogy a könyvtáraknak e téren igen komoly nehézségeik vannak, de újra csak azt kell mondanom, hogy nem szabad ennek a kérdésnek alárendelni a kötelezpéldány szolgáltatást. Én azt hiszem, hogy azok közé tartozom, akik a kötelezpéldánnyal kapcsolatos irodalmat igyekeztek folyamatosan áttekinteni, és az is mutat valamit, hogy a nemzetközi szakirodalomban milyen problémákat nem említenek egyáltalán. Azokat a problémákat, amikkel mi küszködünk, alig említik. Mert a legfejlettebb országokban ez nem probléma. Ott másképp oldják meg őket. Nem a kötelezpéldánnyal akarják megoldani. Úgy is el tudom képzelni, hogy lenne egy szervezet – nem is szervezet, mert ha ezt mondom, mindenki egy nagy intézményre, sok emberre gondol –, csak néhány ember és a tárolókönyvtárnál egy raktár másolóberendezéssel, amely erre a célra rendelkezésre állna. Ehhez persze Magyarországon sokkal jobban tisztázni kellene a szerzői joggal kapcsolatos kérdéseket, a másolás jogi

kérdéseit. Én újra és újra csak azt hangsúlyozom, hogy nem szabad a kötelezpéldány szolgáltatással olyan feladatokat megoldani, ami nem rá, nem hozzá tartozik. A meghatározott körön belül szigorúan be kell hajtani a kötelezpéldányokat, a tágabb körben pedig más módszerek kellene, például informális módszerek. Szóba jöhetne a copyright rendszer is, vagyis hogy bizonyos szerzői jogosultságokat csak akkor védene a magyar állam, ha a Magyarországon megjelent sajtótermék vagy AV dokumentum legalább két példányát beszolgáltatták és a nemzeti könyvtár ezt lajstromba vette. Ez is ösztönző lehetne. Végso soron Angliában is ösztér megoldás van, mert copyright rendszer van, amely kiegészül a kötelező kötelezpéldány szolgáltatási rendszerrel. Ezt érdemes lenne követni.

Harminc év mérlege

Elmondhatom, hogy nekem nagyon sok örömmöm volt a kötelezpéldányokkal kapcsolatos munkában mindaddig, amíg azt éreztem, hogy nem a szándék hiánya az oka annak, hogy többet tegyen a művelődésügy a kötelezpéldányok ügyében, mint amennyit tesz. Ezt a kényszerkörülmények között az ember, ha nehezen is, de tudomásul veszi. Az utóbbi időben azonban kétségtelenül jelenkezik egy olyan tendencia, hogy mindenki csak vár valamit a kötelezpéldány szolgáltatástól, de ezért egyre kevesebbet hajlandó tenni, noha mindennek ára van. Valahogy eluralkodott az a nézet, hogy van kötelezpéldány rendelet, annak alapján úgy is be kell szolgáltatni, hát akkor mit törjük magunkat. Pedig, hogy ez mennyire nem igaz, azt mindannyian tudjuk. Hogy ez az ország nem abban a fegyelmezettségi és erkölcsi állapotban van, hogy azért, mert van egy jogszabály, annak eleget is fognak tenni. Sőt, míg egyre inkább magánjellegűvé válik a nyomtatás és a kiadás, addig az önfegyelem és az állampolgári fegyelem lassabban fog haladni. Tehát itt nagyon sokat kellene mindenkinek tennie annak érdekében, hogy ne csak rendelet legyen, hanem be is szolgáltatassák a kiadványokat. A másik az, hogy a kötelezpéldány szolgáltatás terén is el kellene vetni a rendelettel történő szabályozást. Magyarországon 1951-ig mindig törvény szabályozta a kötelezpéldány szolgáltatást, és a törvényeket az emberek jobban ismerik és nagyobb jelentőséget tulajdonítanak nekik, mint a bármikor megváltoztatható tárcarendelet-

nek. Gondoljunk arra, hogy olyanok is előállítanak sajtótermékeket, akiknek a művelődés-ügyhöz semmi közük, de a kötelezpéldány szolgáltatást a művelődési miniszter szabályozza. Amikor látjuk a *Magyar Közönyben*, hogy a rendeletet a kultusztárca adta ki, akkor már el sem olvassák, mert ők vegyi nagykereskedelemmel foglalkoznak, vagy éppen fodrász ktsz az, amelyik nyomdát működtet. Vissza kellene tehát térni oda, hogy hosszú időszakra érvényes, komoly, minden kérdést szabályozó törvény határozza meg azt, mit kell beszolgáltatni, hogyan kell beszolgáltatni, és komoly szankciót is tartalmaz. Most az a furcsasága a rendeletnek, hogy nincs benne a szankció. Még csak nem is utal rá, mert a szabálysértésekről szóló törvényerejű, illetve minisztertanácsi rendelet megmondja, hogy mi jár a mulasztásért, de maga a kötelezpéldány rendelet nem. Szóval úgy néz ki, mintha nem lenne szankció. Pedig van. Ezért a legutóbbi módosítás sikerült bevetetni a minisztériummal azt, hogy a mulasztások a szabálysértésekre vonatkozó jogszabályok alapján büntethetők. Legyen legalább utalás a szabálysértésre. Neveltséges! Milyen jogszabály az, amely önmagában nem tartalmaz semmiféle szankciót, sőt határozott utalást sem.

Jó érzés volt, amikor néhány nappal az átadása előtt megtudtam, hogy 1990-ben ezt az évente egy személynek adományozható Széchényi Ferenc emléklapokat nekem adják. Ezt azért is mondom, mert akkor még szóba sem került, sőt az én agyamban sem fordult meg, hogy rövid időn belül megválnék a könyvtártól. Én azt képzeltem, hogy addig, amíg hasznosan dolgozni tudok, csinálom. De

hát a megváltozott körülmények lehetővé tették azt, hogy újra folytassam az eredeti szakmámat, lehetővé vált, hogy ismét ügyvéd lehessenek. Ennek a csábításnak nem tudtam ellenállni, és miután ügyvéd csak úgy lehet valaki, ha nem áll munkaviszonyban, ezért hosszas vívódás után úgy döntöttem, hogy harminc éves szolgálat után átengedem most már másnak a kötelezpéldány ügyet, én pedig öregurasan, de azt csinálom, amit eredetileg szerettem volna. Kértem is az ügyvédi kamarába történő visszajegyzésemet. Azért kértem Szekszárdon, mert az akkor még pécsi ügyvédi kamara kénytelenségből zárt ki engem az ügyvédek sorából 1957-ben, és az emberben van annyi hiúság, van annyi vágy az elégtételre, hogy én ott szerettem volna visszajegyeztetni magam, ahol annak idején, újra hangsúlyozom, kényszerből, kizártak. Ez meg is történt, úgyhogy a pécsi ügyvédi kamara jogutódja, a szekszárdi a múlt év december végén visszajegyzett az ügyvédek névjegyzékébe és továbbra is a szekszárdi egyes számú ügyvédi munkaközösség tagjává nyilvánított. De miután én Pesten lakom, minden ide köt, itt él a családom, a baráti köröm, nem is kívánok visszaköltözni Szekszárdra, kértem a budapesti ügyvédi kamarát, hogy itt jegyezzenek be, ami meg is történt.

B. L. : Az ötös számúba.

Nem. Van egy külön munkaközösség. Mint ahogy valamikor a középkorban az életben maradt karóba húzottak alakítottak valamiféle baráti társaságot, mi is így alakítottuk meg a 90-es számú ügyvédi munkaközösséget, ahová csupa ilyen, a szakmából annak idején kiebordult ember tartozik. A Kamara nekünk engedélyezte, hogy ki-ki a lakásán tartsa fenn az irodáját.

Most itt ülünk a TIB-ben. Ez nincs összefüggésben sem az ügyvédkedéssel, sem a nyugdíjba menetelemmel. Ennek a szervezetnek én alapító tagja vagyok, és most a jogtanácsosa is. Elődöm ebben a funkcióban *Dornbach Alajos* volt, aki a parlament alelnökévé avaszták. Így ő ezt a funkciót nem tudja ellátni. Én meg, némileg tisztességből, meg azért is, mert a meghurcoltak ügye mindig is a szívügyem volt, meg közéjük is tartoztam, vállaltam, és a közgyűlés megválasztott.

Valójában nem új dolog a számomra, hogy a jogfosztottak, elítéltek ügyével foglalkozom, mert hisz én ott a Széchényi könyvtári szobámban is jogi tanácsadó irodát tartottam fenn, vagy tartattak fenn velem a barátaim, sorstársaim, akik kezdettől a mai napig, ha

valamilyen jogi problémájuk volt, hozzám fordultak. Éppen ezért én mindig is igyekeztem lépést tartani a joggal, hiszen azok ügyeit intéztem, akikkel együtt ültem, vagy akiket ők ajánlottak. Ez teljesen ingyenes tevékenység volt. Elég komoly feltűnést keltett annak ellenére, hogy nem beszélt róla az ember. Legnagyobb meglepetésemre, amikor 1983-ban meginvitáltak a politikai rendőrségre egy kis beszélgetésre, föltették azt a kérdést is, hogy: „Mondja, maga hány kegyelmi kérvényt írt meg a Széchényi Könyvtárban?” Nem tudom, mondtam, de sokat. Szóval, lehet, hogy a szomszéd szobában nem tudtak róla a munkatársaim, de a politikai rendőrség tudott. Nem is titkoltam soha, mert az ilyenfajta, volt politikai elítéltnek roppant nagy előnye volt Magyarországon a többi állampolgárral szemben. Tőlem nem is várták el, hogy lojális legyek. Eleve rosszabbat tétéleztek fel rólam, mint ami volt. A besúgás, a vizsgálat vagy a nyomozás csak jó eredményt hozhatott. Említettem néhány közismert nevet. Közöttünk a kapcsolat mindvégig megvolt, megvan a mai napig. Összejártunk, társaságba együtt jártunk, a politikai kérdéseket megbeszéltük, és ez nem maradt a politikai rendőrség figyelmén kívül. De azt is tudtuk, hogy ezt mégegyszer, úgy mint 56 után, szervezkedésnek minősíteni már nem lehet. Úgyhogy semmiféle félelem nem volt bennünk. Egyszer fordult elő, hogy megjelent *Jóború Magdánál* két magasrangú politikai rendőrtiszt, követelve, hogy bennünket, engem, meg néhai feleségemet bocsásson el. Ennek az volt az előzménye, hogy *Rácz Sándor*, a Nagybudapesti Központi Munkástanács volt elnöke esküvője politikai demonstrációvá lett. Ez abban nyilvánult meg, hogy az esküvőn résztvevő gratuláló közönség 95 százaléka sorstársa volt. De hát nem volt ez szándékos demonstráció, provokáció sem volt! Egy 56-os kiket hívjon meg élete nagy eseményére? Még ebből sem lett volna baj, ha nem vett volna részt ezen az esküvőn *Donáth Ferenc* és *Vásárhelyi Miklós*, akiknek a személye miatt a Kádár-rendszer úgy érezte, hogy ez egy politikai tüntetés volt, és a PB ülésén az egész esküvő szobakerült, Donáthot meg Vásárhelyit el is ítélte Kádár. No, ez az elítélés fölhívás volt a munkahiányban szenvedő politikai rendőrség számára, hogy most pedig mindenkit vegyen szemügyre, aki ott volt. Mi ezt tudtuk, mivel ott állandóan csattogtak a fényképezőgépek, de hát minden temetésen, esküvőn ott voltak civilben és fényképeztek. Az ember bele is né-

zett a gépbe, hogy minél jobb felvételt csinálhassanak. De hát mivel ez az esemény a PB előtt is szerepelt, nagyobb vihart váltott ki és sok embert elbocsátottak a munkahelyéről, sok embert figyelmeztettek. A feleségemmel és velem egyik sem történt, az történt, hogy Jóborút próbálták rávenni arra, hogy bocsásson el minket. Értesülesem szerint Jóború annyit mondott, hogy azzal nem ért egyet, hogy mi egy ilyen demonstráción résztvettünk, de ő nem hajlandó emiatt semmiféle retorziót alkalmazni, ez munkahely, és ő csak munkahelyi ügyekben hajlandó bármit is tenni. Így, ellenében több más intézményvezetővel, megvédett minket az állásunkban. Ami azt mutatja, hogy volt benne kurázsi.

B. L. : Hát egyrészt volt hatalma is, az Ajtai révén, másrészt biztos, hogy nem volt tisztességtelen ember. Mutatta ezt a halála is.

Egyáltalán nem volt tisztességtelen. Az, hogy ő a korai időkben fölfutott a politikában, a népi kollégiumok számlájára írható, mert Jóború népi kollégista volt. Érdekes, hogy földbirtokos úrilány léte részét vett a kommunista mozgalomban.

Egyébként velem kapcsolatban ez volt az egyetlen ilyen eset. Persze megpróbálták az embert beszervezni, de az nem ment. Volt egy ilyen, nem tudom már hányadik szervezési kísérlet és én már halálosan untam a sok kénszer-beszélgést egy őrnaggyal. Elmentem *Óvári Sándorhoz*, ő volt a párttitkár. Mondtam neki: „Ide figyelj, Sanyi! Beszélj már a mi BM összekötőnkkel, állítsák le rólam ezt az őrnagyot, úgyse megy velem semmire.” Meg is kereste, az meg visszaszólt, hogy rendben, Tóth Lajos meg ne csodálkozzon, hiszen mindenkit megpróbálnak beszervezni, aki olyan körökben mozog, mint ő.

A megfaggatott utóirata

„Egy ilyen interjú során az ember gondolatai egyik témáról a másikra ugrálnak, a magnetofon türelmesen pereg. Te érdeklődve kérdezel és figyelmesen hallgatsz. Így az ember szívesen beszél, sőt néha már fecseg. De hát élményekben valóban nagyon gazdag életem volt, nagyon sok minden történt velem és körülöttem, aminek következtében bőven van és lenne mit mondanom. Most már azonban állítsd le a magnót. Azokkal a fiatal, aktív könyvtárosokkal készíts interjút, akikben megvan a vágy és képesség arra, hogy a magyar könyvtárügy érdekeit a legfejlettebb európai országok

tapasztalatainak és szakmai ismereteinek birtokában, teljesen új körülmények között és a számtalan új kihívással szembenézve tudják és akarják képviselni. Ezzel egyáltalán nem azt akarom mondani, hogy az én generációmtól nincs mit tanulniuk. Sőt, bőven van mit. Az információ áramoltatásában, szolgáltatásában is nagyon gyorsan fel kell zárkóznunk Európához, ami az eddigiektől eltérő technikát és ismereteket kíván. Ehhez tehetséges, alkotó, mondhatnám vállalkozó szellemű fiatalokra van szükség. Őket kérdezd, hogy mit tudnak, mit akarnak, mit szeretnének, és hogyan. Maga a kérdés is ösztönző. Én magamban mindig kérdezem őket, s nagyon kíváncsi vagyok, hogy az előttünk álló évtizedben ők milyen választ tudnak adni. Sok erőt, elszántságot,

kitartást kívánok nekik. Én meg szeretném minél tovább folytatni azt, amit 1957-ben abba hagytak velem, az ügyvédi hivatás gyakorlását. Mert hivatás ez, amit nem lehet pusztán pénzért csinálni. Mások ügyének, érdekének a képviseléséhez beleérzőképességre, azonosulásra van szükség. Erre pedig vagy alkalmas az ember személyisége, vagy nem. Remélem – már sorsom alakulása folytán is –, hogy én erre képes vagyok. És hogy az elmúlt történelmi időszak sem torzított el lelkileg, azt annak a védettségnak is köszönhetem, amit a könyvtáros szakma biztosított a számomra. Ezért mindig jó emlékekkel gondolok a könyvtárra, az ottani munkámra, kollégáimra, és lélekben egy kissé mindig könyvtáros is maradok”.

Bereczky László–Vajda Kornél

Visszhang

Vitaanyag

a *Vitaanyag vita nélkül* című mégis hozzászóláshoz, avagy hogyan keveredik a szezon a könyvtárakkal. *János János* úgy nem szól hozzá, hogy hozzászól. Erről az immáron közzétett hozzászólásról, amelynek az a tartalma, hogy nem szól hozzá, az mondható el merengő öregek stílusában, hogy nézi, nézi, de nem látja, olvassa, olvassa, de nem érti.

Az már csak részletkérdés és elhanyagolható apróság, hogy azt a levelet, amelyet bírált volna, ha hozzászól, nem az MKE elnöksége írta, hanem a Könyvtári és Informatikai Kamara elnöksége. Kicsire nem adunk, elnökség az elnökség, ez is szervezet meg az is. A kisöcsinek szánt pofon fájhat az idősebb bátyónak is, ha a pofon elcsattan. Mellesleg az MKE elnöksége is írt egy levelet, de az egy másik. Ebben nincs szó díjtételekről, gazdálkodásról, az önkormányzatokról másként van szó, a KELL szavacska sem gyakori. Szóval rendesen összekeverte a két írást, így álláspontja hasonlatos a jerevániak ismert viccéhez: igaz, de nem Szergej, hanem Iván, nem osztogatják, hanem... stb.

De azért ez a nem-hozzászólás is megér egy misét, hiszen a nem-hozzászólás tartalmatlansága önmagában is megáll, és független a gerjesztő irásoktól.

J. J. nem érti meg a műfajt. Egy miniszternek szóló levél általában nem eredeti felfedezéseket közöl, hanem azt, ami szakmai közmegegyezés. Így kerülhetett bele olyasmi, hogy a könyvtárakra szükség van. A kályha-effektus. Persze, ez önmagában csakugyan szólam, ha nem mondjuk meg, kinek, mennyire, miért, hogyan stb. van rá szüksége. Az MKE levél, (tehát a meg nem támadott) e tekintetben a könyvtárak számára társadalmi szektorcserét ajánl, és ezt hozza a miniszter tudomására, egyebek mellett. Ez pedig nem lehet a könyvtárak ismételt „feltalálása”, hanem a státusz átváltoztatása. Egyben más anyagi források biztosítása is.

Ami azt illeti, hogy az iskolának kell-e könyvtár, ugyancsak meghúzhatjuk a vészhangot. Hírlik ugyanis, hogy egy magát oktatás-szociológusnak tituláló központi szakegyen az országot járván hirdeti, hogy az iskolának nem kell könyvtár, csak majd, ha gazdagok leszünk. Hogy mitől szociológia az ilyen, nem tudom. Azt tudom, hogy két foglalkozás van Magyarországon, amelyik nem végzettség és szakértelem dolga, a politológusé és a szociológusé. Ehhez nem kell semmi, elég ha valaki annak nevezi magát. Hogy visszatérjek témánkhoz, eme közoktatási szakvéleményekkel

szemben mégiscsak érdemes leszögezni, hogy márpedig a könyvtárakra... szóval, hogy mégis mozog a Föld.

Egyik levélben sincs szó hálózatokról, szent-igaz. Nem azért, amiért J. J. gondolja, hanem mert – néhány kivétellel – ezek adminisztratív képződmények voltak. Meg hogy ma a hálózat szónak más a jelentése: adatátviteli vonalakkal összekötött könyvtárakat jelent, és nem az ugyanazon kávé kávézó módszertanosok utazási körzetébe eső gyűjteményeket. Elnézést kérve, itt újra a melegvizet fedezzük fel: a társadalmi változások nyelvi tükröződése (pfuj, ezt a marxista szót cseréljük fel, szóval) leképezése a fogalmak változásában áll.

A KELL szócskával viszont igaza van. Bizonyítja, hogy kifogyhatatlanok vagyunk olyan ötletekben, hogy helyettünk másoknak mit kell tenniük, jelen esetben a miniszternek. Kulturális életünkben járkván, tapasztalható, hogy mindenki okos, sőt a legokosabb, csak a miniszter nem. Mindenki tudja, hogy a miniszternek mit KELL tennie, csak ez a fránya miniszter nem. De ezt J. J. is elhallgatja, így miniszterünk itt áll a nyárelőben a teljes tanácsstalanságban. Ejnye Janó, igazán meg-

mondhatta volna. Bizonyára megteszi akkor, ha majd hozzászól, merthogy ne feledjük, most nem szolt hozzá.

Meglepő az a feltételezés, hogy a rendszer-váltásban az új emberek (egyenes idézetben) „közül sok még nem láthatott könyvtárat, esetleg nem is hallott róluk”. (Egyenes idézet bezárva.) A kormány és az ellenzéki vezetők fele közgyűjteményben nőtt fel, szakmájuk is ez. Másoknak éppen az fáj, hogy ez egy értelmiségi kormány (értsd: igazi, nem gyorstalpaló, kvázi). Ezzel mászerolni akarnak proletkultos beidegződéssel, ti. aszerint az értelmiségi szó pejoratív, életidegen, tudományoktól megzavart fejű szakembert jelent. Hát akkor mi az igazság? Jártak könyvtárban vagy nem? Vagy pedig mindig azt az érvet bányásszuk elő, amelyekre az adott célból van szükség, mit sem törődve azzal, hogy egyidejűen nem alkalmazhatók? (Ideológiailag képzettek számára: csak dialektikusan alkalmazhatók.)

Végül hadd kérjem meg a tanár urat, hogy mindkét levelet elolvasva, szóljon hozzá, üsse helyre ezt a nem-hozzászólást, merthogy írva vagyok: jaj, Jani, szeretném hallani... (V. K.)

Kérdezz – felelek

Egy könyvtár igazgatója kérdezi a gyermekgondozási segély időtartamáról és a munkaviszonyban töltött időről:

„Az egyik könyvtárosunk az egyetem nappali tagozatán végzett. Tanulmányi ideje alatt férjhez ment, majd utolsó éves hallgató korában szült. Gyermekgondozási segélyt kapott gyermekének hároméves koráig, közben az egyetemi tanulmányait befejezte. Gyermekgondozási segélyre való jogosultságának megszűnése után könyvtárunkban munkaviszonyba lépett. Kérdés, hogy az ő esetében a gyermekgondozási segély folyósításának időtartamát munkaviszonyban töltött időnek kell-e tekinteni? Ezt indokolná az is, hogy egyetemi tanulmányainak idejét – az időközben hatályba lépett jogszabályi előírásokra tekintettel – munkaviszonyban töltött időként vettük figyelembe.”

Válasz:

A gyermekgondozási segély folyósításának időtartamát nem lehet munkaviszonyban töltött

időként számításba venni akkor, ha az *érdekelt ez idő alatt nem állt munkaviszonyban*. Ha például a határozott időre létesített munkaviszony a gyermekgondozási segély (vagy a gyermekgondozási díj) folyósításának időtartama alatt megszűnik, a segély (a díj) folyósításának további időtartama már nem minősül munkaviszonyban töltött időnek. Az említett esetben tehát az egyetem nappali tagozatán folytatott tanulmányok befejezése és a munkaviszony létesítése közötti időtartam akkor sem tekinthető munkaviszonyban töltött időnek, ha ezalatt a szóban forgó könyvtáros gyermekgondozási segélyben részesült. Tájékoztatásul megemlítjük, hogy a *munkaviszony fennállása alatt* a gyermekgondozás céljából igénybe vett fizetés nélküli szabadság időtartamát – a 10/1982. (IV. 16.) MT rendelet 5. paragrafusának (1) bekezdése szerint (Művelődési Közlöny 1982. évi 15. sz.) – a munkaviszonyban töltött idő számításakor figyelembe kell venni.

Számítógép az iskolai könyvtárban

Jóllehet harminchét évi iskolai könyvtároskodásom folyamán sok mindent megértem, még mindig értek és érnek meglepetések. Ilyen volt az, amikor az 1990. tanév kezdetén megjelent iskolánkban a revizor, hogy eleget tegyen hivatalos, előírt feladatának. Az iskolai könyvtárhoz érven felhívott az állományellenőrzés végrehajtására. Ámbár erre a meglévő rendelkezések alapján csak egy év múlva került volna sor, mégse vonakodtam, csak éppen a végrehajtás idejét tettem volna a tanév végére. Mert leltározni és ugyanakkor kölcsönözni képtelenség. Azaz az állomány ellenőrzésének ideje alatt a kölcsönzésnek szünetelnie kellett volna. Meghökkenett azonban azon határozott kívánságával, hogy minden egyes könyvet kézbe véve írjuk le annak leltári számát, írója nevét, a könyv címét és árát. Még jó, hogy a beszerzés módjának és szakjelzetének leírásától eltekintett. Mindennemű ellenvéleményt, érvet határozottan elutasított, mondván: az összeírást végezhetik a tantestület tagjai, a továbbiakat pedig a magam mellé kijelölt két kartárral. Nem tudtam megérteni, mért nem jó az immár több mint három évtizede általam gyakorolt, a könyvtárosi munkában általánosan előírt módszer. A *Művelődési Közlöny* vonatkozó rendelkezéseit valamilyen sajátos módon értelmezte, egyikünk sem tudta meggyőzni a másikat.

Tekintettel arra, hogy kollégáim igencsak túlórában dolgoznak, aligha remélhettem, hogy maradéktalan lelkesedéssel vesznek részt e nem éppen érdekfeszítő munkában, lyukas óráikon. Arról nem is szólva, hogy majd mind-egyiküknek kijutott a leltározásból saját munkaterületén. Továbbá teljesen bizonytalan volt az is, hogy melyikük mikor és meddig jut el a 11 ezer kötetből ráeső, kiporciózott részben, márcsak a közben adódó helyettesítések okán is. Kérdés volt az is, mennyire oldják meg helyesen a háromnál több szerzős, sorozatci-

mes, vagy más szempontból problematikusává váló címleírásokat.

Néhány héten át tartott a huzavona, míg nem új igazgatónkkal ráleltünk a legjobb megoldásra.

Az IBM 286 AT mint segítség

Még a számítógépek iskolai felbukkanásának kezdetén, a *Könyvtáros* 1985. évi 4. számában felvettem a kérdést: mennyiben lesz használható az iskolai könyvtárosi munkában a számítógép? Közvetlen, gyakorlati megoldást nyújtó feleletet, programot nem kaptam, elmaradt a remélt „felülről” jövő kezdeményezés, az e téren általam elképzelt egységesítés. A számítógépek is évről évre cserélődtek, míg nem végre most rendelkezésünkre állt egy IBM 286 AT számítógép monitorral, és EPSON 1050 printerrel. Igazgatóm elkészített egy, a kívánságom szerint alakított programot az általam kért mezőkkel és az azokon belül igényelt karaktermennyiséggel. Így alakult ki, hogy: Lelt. sz. 9, író 20, cím 70, kötet 2, szakjelzet 9, ár 6, műfaj 5 karakter. A leltári szám azért 9 karakteres, hogy pl. a házi olvasmányok egyenként 30 kötetét ne kelljen külön-külön számoznom, csak beütnöm, hogy 10125–154. Az író és a cím leírásához elégségesnek bizonyult a megjelölt mennyiség. A szakjelzet leg-hosszabb jelölése 6 számjegyű. A műfaj mezőben a következőket jelöltem: vers (Ve), dráma (Dr), házi olvasmányok (Ho), szépirodalom (Sz), Kézikönyvtár (Kk).

Az így egy példányban elkészült állománykimutatás lett a „leltárkönyv”. Megszüntettem a csoportos leltárkönyv használatát is. Az állományt megjeleníthetem a leltári számok sorrendjében, az írók, valamint a könyvek címének betűrendjében, kiírhatók a versek, a drá-

mák, a házi olvasmányok stb. Ha valami oknál fogva kellene, a főosztályok és az osztályok is. Állományellenőrzésnél jól felhasználható a szépirodalmi művek betürendje szerinti csoportosítás. Az ismeretterjesztőknél ugyanezt a szakjelzetek szerinti csoportosítás teszi lehetővé, hiszen ebben a sorrendben vannak a polcon is. Nincs szükségem raktári katalóguscédulákra. A különálló kézikönyveket a műfaj mezőből vehetem számba. A szakmegjelölésnél – iskolai könyvtári viszonylatban – a gépi kikeresés megkönnyítése érdekében nem jó túlzott részletezésre törekedni, még ha be is írjuk a könyvbe a pontos szakjelzetet.

Amíg idáig eljutottunk, rendkívül sok nehézséggel kellett megküzdeni. A 35 fős tantestületből kinek-kinek megvolt a maga más jellegű leltározási feladata. A más iskolában is tanító, délutánonként is elfoglalt kartársak nem jöhettek számításba, nemkülönben a gépelni nem tudó, a számítógépekhez sem értők. Így négyen maradtak. Bennük megvolt a jó szándék, de csakhamar kiderült, hogy fennmaradó heti egy-két órájuk nem egyezik az én munkaidőmmel. Márpedig nekem jelen kellett lennem a váratlanul adódó problémák, leltárkönyvi elírások stb. felmerülése esetén. Így közreműködésükről le kellett mondanom. Végre egy kartárs maradt, akivel maradéktalanul együttműködhettem.

Amig mindez kiderült és folyamatossá vált a munkánk, hetek múltak el, s csak február hó elején lettünk készen. Végre megszabadulhatunk az állományt terhelő rendkívül sok, magyar világunktól idegen szellemiséget árasztó, senki által nem olvasott marxista-kommunista világnézetet tartalmazó, a szocialista erkölcsöt (!) tárgyaló társadalomtudományi és pedagógiai művektől: *Marx, Engels, Lenin, Sztálin, Kádár, Dobi, Rudas László, Mód Aladár* stb. kötetektől. Hasonlóan *Azsajev, Septulin, Gallykaja, Kaverin, Csarusin, Nyikolajeva* stb. irományaitól. Nem hiszem, hogy e művek hiánya akadályozná Nehézipari Gépészeti Szakközépiskolánk oktatási és nevelési eredményességét. Két érv is nyomositja véleményemet: egyrészt a köteteket 20 év alatt senki sem vette ki – legfeljebb egy-két könyvet egészen kivételes alkalommal. Feltételezem, hogy az elvtárs-kartársaknak saját könyvtárukban megvoltak az ilyen jellegű művek, tehát főlegesen foglaltak helyet az amúgy is szűkös térben. Másrészt nem tartozik iskolánk „profiljához”, amennyiben elfogadjuk – s miért ne

fogadnánk el – *Riedl Frigyes* megállapítását: „Az irodalomtanárnak az a hivatása, hogy megtanítsa a növendékeit olvasni. Az olvasóvá nevelés folyamatában az értelmi, a világnézeti, az erkölcsi, a hazafiás és az esztétikai nevelés is megvalósítandó.” Márpedig a fenti írók és műveik egy megbukott világnézet szószólói voltak, erkölcsi nézeteik polgári társadalmunktól, keresztény világunktól idegen, internacionalizmusuk nagy hatalmi nacionalizmusukat szolgálta, esztétikai irányelveket, eszméket pedig éppenséggel az emberiség művészet-történetében keresünk és találunk, melyek örökbecsű példaképekül szolgálhatnak anélkül, hogy „a politika szolgáló leányai” lennének. Egyébként is könyvtárunk 20 évvel ezelőtt úgy alakult meg, hogy kiváltunk a felsőfokú technikumból, s az éppen azoktól az íróktól és műveiktől igyekezett megszabadulni, akiktől és amelyektől ez úton minden hátsó gondolat feltételezése nélkül megválhatott. Az elosztást végző könyvtárosnak már akkor is megvolt a helyes ítélőképessége, ízlése.

A leltározás folyamata

Az ilyenféle pontos állománybavétel csak úgy lehet zökkenőmentes, ha a kartársak minden náluk levő könyvet leadnak. Ha nem így történik, s részletekben adják le, időben is elnyújtva, csak újabb hibaforrások adódnak. A kölcsönzési szünetben az ifjúságon a házi olvasmányok kiadásával segítettem. Ezek nyilvántartása egyszerű és könnyen megoldható volt. Majd amikor a szépirodalmi részekkel végeztem, ezekből is kölcsönözhetek.

A munkafolyamat során óránként – illetve 50 perc alatt – átlag 80 kötetet végeztünk. Ez a könyveknek a polcokról való levételét, leporolását, adatfelvételt, visszahelyezését jelentette. A napi eredményt biztonsági okokból átmásoltuk egy másik lemezre. Végeredményét az állományból egy, a szakadt és elveszett kötetekről két-két, az avult és fölös könyvekről három példányban nyomattuk ki. Az állományi példány a többi három mindegyikének is egy-egy példányával a könyvtáré, másodpéldányuk a jegyzőkönyv egy példányával a gazdasági hivatalé, a fölösök harmadik példányát ajánlásképpen megküldtem egy antikváriumnak, majd egy középiskolának. Ebből az antikvárium három, a középiskola kilenc példányt volt hajlandó átvenni, illetve kért könyvtára részére. Ez is igazolta törléseink helyességét.

Joggal felvetődhet a kérdés, hogy hol maradt a kölcsönzés számítógépes megszervezése? Az marad a régi, írásos alapon? Igen, marad. Egyrészt ennyi is elég volt egy lélegzetre. Ha eljön az ideje, és a körülmények is megengedik, ez már könnyebben lesz megoldható. Jelenleg nagyobb fáradtság nélkül is megállapítható, hogy kinél van a keresett, kikölcsönzött mű. De: amíg a kölcsönző tanulók munkafegyelme nem jut el odáig, hogy három héten belül visszahozzák a kölcsönzött művet, hetek, hónapok múlnak el, sőt a visszahozataluk átcsúszik a következő tanévre – fölösleges a kölcsönzés lejáratainak kimutatása. Ilyen körülmények között hónapok múltán nem egy olyan akad, aki csodálkozva mondja: – Én? Ilyen könyvet nem kölcsönöztem! S ha aláírása nem bizonyítaná, mit tehetne a könyvtáros? S ugyanez az iskola felnőtt dolgozóival is meg-esik!

Igen, teljesen egyetértünk. Az iskolának az életre kellene nevelnie pontos, fegyelmezett, rendszerető ifjúságot. Olyan fiatalokat, akik felnőtt korukban időben visszaviszik a könyvtárakból kölcsönzött könyveket, külön felszólítás és büntetéspénz fizetése nélkül is. Sajnos, a mai szétzilált világban erre még várni kell.

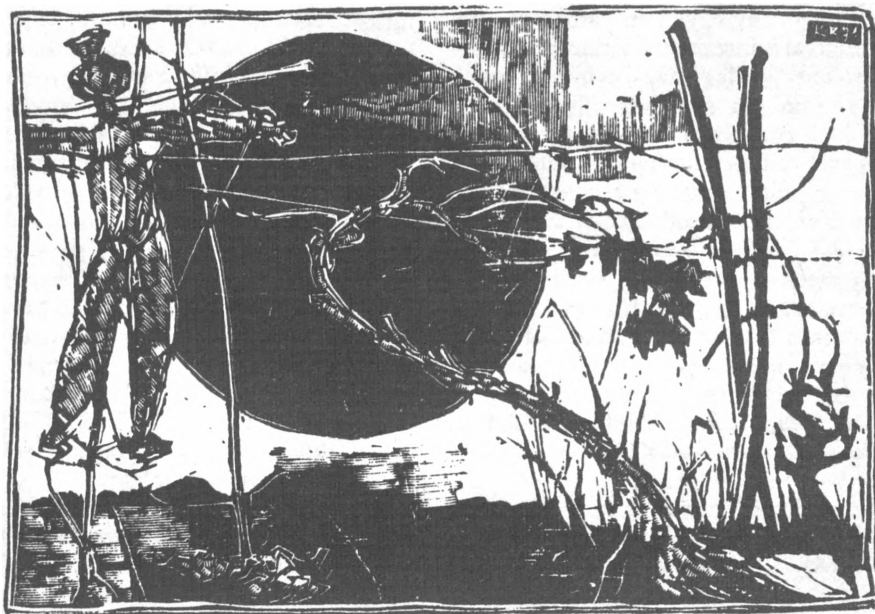
Tisztában vagyok vele, hogy megoldásom egyedi, egyéni. Úgy vélem, célkitűzésemmek, a gyakorlati követelményeknek megfelelő, jó.

Biztosan vannak jobbak, teljesebbek, sokoldalúbbak, de nézetem szerint egy tizenöt-húsz-ezer kötetes iskolai könyvtár igényeit teljes mértékben kielégíti ez is, így is.

Könyvtárunkat a jövő tanévre szándékunkban áll kibővíteni a mellette levő irodahelyiség területével, az elválasztó falon tört ajtón keresztül. Ide átkerül a munka- és a kölcsönzőasztal, ezzel jelentős tért nyerünk, az 56 négyzetméteres területű könyvtárhelyiségben mintegy 1800–2000 könyvvel többet tudunk elhelyezni, valamint akár 35 fős osztálynak is órát tarthatnak a kartársak. A kibővített részben lesznek elhelyezhetőek a hanglemezek, a magnó- és videokazetták, a videokészülékek, számítógép, az írásvetítő, a diavetítő és a kézikönyvtár. A *Komárom–Esztergom megyei Könyvtárosok Híradójának* ez évi 2. számában látom, hogy a megye 13 szakközépiskolai könyvtára közül 8-ban – köztük a mienknek is – a *könyvtár állománya* (kötet) egyezik az *ebből könyv* számával. Tehát a könyvek kivüli, könyvtári megőrzést kívánó – nem kis értéket képviselő – eszközök őrzésére és megővésére kevésbé biztosítottak a feltételek.

Ha elérem, hogy biztosított legyen, úgy vélem, elégedett lehetek. Jó dolga lesz az utódoknak.

Kadosa Árpád

Ballada egy könyvtár kényszerű születéséről és dicstelen haláláról

A csillagok és a körülmények szerencsés együtállása folytán 1986-ban Csongrád megyében is megszületett a pedagógiai intézet könyvtára. A csillagok: két rendelet a pedagógiai intézetek létesítéséről és szervezeti felállításáról (a 102/1985. és a 201/1985.), a körülmények: a megyei tanács 1, azaz egy státuszt és 100 000 Ft-ot adott kifejezetten erre a célra.

A születés szó szerint értendő, a semmiből történt. Néhány száz kötet ötletszerűen gyűjtött kézikönyv és a Megyei Művelődési Központ közművelődési gyűjteményéből leválasztott, erősen hiányos pedagógiai anyag képezte az alapot. A vajúdas (válogatás, törlési jegyzék, állományjövőírás, szakrendbe állítás, sürgős szerződés-kötés a Könyvtárellátóval, mintegy 80 periodikum megrendelése stb.) egy évig tartott, a „kelengyét” a fenti összegből beszerzett polcrendszer jelentette.

A kényszerűség is komolyan veendő (leginkább a lombikbébi létrejöttéhez tudnám hasonlítani), mivel egy egyetemi városban, ahol több felsőoktatási intézmény rendelkezik régóta fejlesztett pedagógiai gyűjteménnyel, emellett a Somogyi Könyvtár ilyen irányú anyaga is kielégíti legalább az átlagos igényeket, a megyei tanács mindenható akarata kimondta, hogy külön pedagógiai szakkönyvtárat *kell csinálni*, mert a rendelet előírja. Az nem érdekelte őket, hogy minden szakember ellemezte ezt, mert több értelmét látták volna a koordinációnak, a gyűjtőkörök egyeztetésének. (A korábbi Pedagógiai Kabinet könyvtáráról – amely ma is egy általános iskolában található – nem beszélek, mert az maga is elég sok ballasztanyagot tárol, szinte a nyugdíjas pedagógusok szakszervezeti könyvtára szerepét töltve be.)

Az intézet akkori igazgatója ki is jelentette, hogy ezt a könyvtárat úgysem fogják látogatni, sokkal fontosabb a megye iskolai könyvtárainak módszertani gondozása, ezzel foglalkoz-

zam meg a szaktanácsadókkal. A könyvek átléltározásához még félállású, nyugdíjas – természetesen nem szakképzett – segítséget is kaptam, de a szakszerű állományfeltáráshoz még gépirói kapacitás sem volt. (Az ugyanis meg sem fordult a fejükben, hogy mit jelent az ömlesztett, legfeljebb kölcsönzólappal jólrosszul ellátott, kb. 3000 kötetes állomány.) A Könyvtárellátótól folyamatosan megrendelt könyvek – évi 30 000 forint értékben – természetesen már katalóguscédulákkal érkeztek, de évente legalább 3–400 kötet feldolgozatlan könyvet rendeltünk az OPI-tól, OPKM-től, OOK-tól, az Oktatáskutató Intézettől és a megyei pedagógiai intézetektől. Ugyanakkor az intézet munkatársainak szekrényeiből, fiókjából számolatlanul került elő brosúrajellegű segédanyag, egy műből 50–100 példány is.

Mikor éppen hogy kialakult a rendszer, a katalógus csirái is megvoltak, sőt már használni is kezdték a kollégák, bekövetkezett az első megpróbáltatás: a költözködés. Ismét a *megyei tanács utasítására* – az egész intézetet kiköltöztették a város periferiájára (nagyon rossz közlekedési viszonylatokkal), ugyanoda, ahonnan másfél évvel ezelőtt elhoztuk a leválasztott könyvanyagot. A dolog pikantériája, hogy a könyvtár *egy légtérbe* került a művelődési központ könyvtárával (ahonnan kiválogattuk a könyveket!), mindössze egy paravánnal leválasztva 30 négyzetméterre. Itt még kevésbé lehetett megteremteni a helyben használathoz, kutatáshoz szükséges körülményeket, pedig egyre többen kerestek meg intenzív és egyéb tanfolyami záródolgozatok szakirodalmának összegyűjtési igényével. Három fotel maradt az polcok között, s egyre inkább érvényesült a *könyvtár – raktár* szemlélet.

Időközben sikerült kiépítenünk a megye iskolai házikönyvtár-hálózatát (8 általános és 5 középiskolai bázissal), négy könyvtári szaktanácsadó segítette a módszertani munkát és a

továbbképzéseket. Ugyanakkor a hálózati központ minden munkája továbbra is egy ember vállaira nehezedett, az átköltözéstől kezdve csak alkalmi segítők voltak, többek között a szaktanácsadók, akik a rekatalogizálás munkájában havi egy napot segítettek.

Némi iróniával ezt a korszakot nevezhetném csúcspontnak. A megyében sikerült megállítani a nagyfokú könyvtáros-fluktuációt, szinte évenként szerveztünk alap- és középfokú szaktanfolyamokat, melyek eredményeként a szakképzett (közép- és felsőfokú végzettségű) könyvtárosok száma általános iskolában 10%-ról 35%-ra, a középiskolákban pedig 40-ről 70%-ra nőtt. A rendszeres továbbképzések, szakmai tanulmányutak és a szaktanácsadók munkája segítette összekovácsolni az addig elszigetelt, automatizált és szakképzetlen iskolai könyvtáros társadalmat.

Ettől kezdve a hanyatlás jelei mutatkoztak. Az intézet új, megbízott igazgatója – ismét csak a *megyei tanács szóbeli utasítására* – kénytelen volt visszavonni a szaktanácsadók 25%-ának megbízását, köztük két könyvtári szaktanácsadóét is (ez persze 50%-os leépítés!). A hivatkozási alap az volt, hogy nagyon jól működnek a báziskönyvtárak, tehát minek oda

annyi szakember. Ennek következtében Szegegd városa – a maga 46 alapfokú és 24 középfokú intézményével – szaktanácsadó nélkül maradt, illetve ezt is az én munkakörömhöz csatolták, akit hálózati könyvtárvezetőnek „csúfoltak”. Ugyanakkor kimondatott, hogy a legfontosabb a hálózati központ, ahol érvényesülnie kell a Közéért módszernek (egy emberrel!). Bibliográfiakészítésről, katalógusépítésről továbbra sem esett szó!

Újabb igazgatóváltás után – a békés egymás mellett élés jegyében – megszületett a döntés: a könyvtárnak ki kell ürítenie az addig bérelt helyiséget, mert az sokkal fontosabb (jövedelmezőbb!) célokra, úgymint jóga-tanfolyam, aerobic, protokoll-fogadások stb. kell igénybevenni. Hogy hová költözzön? A Megyei Művelődési Központ mennyezetig bepolcolzott filmraktárában kaptunk két magas polcsort az addigra már 5000 kötetes és negyedmillió forint értékét képviselő állománynak, s kitoldhattuk a saját polcainkkal. Az összhang tökéletes: már egyetlen ülőhely sincs, világítás akkor van, ha süt a nap, a feldolgozás és a katalógus-építés az épület másik végében, két emelettel feljebb történik, mert ide már én sem férek be. S ez még nem minden: a mintegy 80 periodikumot a II. emeleten, egy másik munkaszobában helyezték el, a kézikönyvtárat pedig folyosói üveges szekrényben. Teljes a széttagoltság, visszatértünk a raktárszemlélethez.

Nem sokat késett az utolsó kegyelemdőfés sem: felejtsem el a területi módszertani munkát, csak a munkatársak kutatásait segítem (Waldorf-, Freinet-módszerek, iskolaszék, egyházi iskolák stb.) – emellett jó néhány kiadvány szerkesztésével, lektorálásával és az intézeti információs lap szerkesztésével bíztak meg –, de hogy milyen anyagokból, arról nem szóltak az „istenek”, mert az év elején kijelentették, hogy nincs pénz könyvekre. A szemlélet persze ósdi, ha nincs meg vagy nincs bent a könyv – a kevés példányszám miatt – rögtön kész a következtetés, hogy ez a könyvtár semmire se jó. Már azt is megkaptam, hogyan lehet, hogy nem tudom, kinél van egy-egy könyv (tasakos kölcsönzésem van). A vélemény: miből áll az, végignézni azt a 15 tasakot! (200 rendszeres olvasóm van a megye minden részéről, akik évi 250–270 alkalommal évi 8–900 kötetet visznek ki.)

S a végső szentencia: ez a könyvtár nem funkcionál (miután lehetetlen körülményeket teremtettek), a könyvtár „allegorikus pont” az

intézet életében, tehát várható létszám leépítésnél meg kell szüntetni. A könyvgyűjtemény sorsa nem gond, azt majd elajándékozzák valamelyik iskolának. (Funkcióról, megyei szakmai szolgáltatásról ismét nem esett szó.) A balladai homályt némiképpen oszlatta a megyei önkormányzat „átvilágító” bizottságának egyik tagja, aki szerint ez a legbiztosabb és az egyik legfontosabb szolgáltatás. Tehát most a *közvetlen felettes akarataként* fogalmazódott meg a leépítés gondolata, mondván, hogy a könyvtárral mindig baj van (ti. pénz kell hozzá biztosítani).

Az intézet sorsáról júliusban döntenek. Addig is bálás ruhákat kínálnak a könyvtár volt helyiségében, kilónként 600 Ft-ért.

Nesze neked, módszertani kultúra!

Sok keserűséget lát-hall az ember mostanában a kultúra házatáján. Amiről én írtam, ez is azok közé tartozik, és nyugodtan mondható tipikusnak is. Már én sem bízom abban, hogy a „felsőbb hatalmakat” meg lehet változtatni – ehhez először a fejekben kéne változás –, de ha többen mondjuk, talán elgondolkoznak rajta.

Sáráné dr. Lukátsy Sarolta

Lapozgató

Abszurd történetet mond el a Svájci Magyar Irodalmi és Képzőművészeti Kör 1990. évi szegedi tanulmányi napján tartott előadásában (megjelent a *Tiszatáj* 1991/3. számában) *Pomogáts Béla* a kolozsvári egyetemi könyvtárról, ahol kutatásokat szeretett volna végezni. Tolmácsával együtt jelentkezett az igazgatóságon, ahol nyomban kísérőt adtak mellé, hogy az bevezesse a könyvtár használatába. A kísérő könyvtáros románul beszélt, *Pomogáts Béla* magyarul, a tolmács mindkettejüknek franciául fordított.

Másnap az irodalomtörténész már egyedül ment a könyvtárba, ahol is a segítségére rendelt szakember bevallotta neki, hogy magyar, de a vendéggel „hivatalosan” csak románul beszélhet. Ez volt a helyzet Romániában „korábban”. És milyen lesz a jövő? Most „felszínre kerülnek a történetileg kialakult gazdasági, nemzeti és kulturális feszültségek, és működésbe lépnek a... korábban palástolt hagyományos nacionalizmusok...” Félő, hogy ez „a két világháború közöttihez hasonló nacionalizmus lesz” teszi hozzá. Ma már tudjuk, hogy *Pomogáts Béla* sajnos nem tévedett.

Ars scribendi címmel, több mint félszázad évvel első, 1936-os megjelenése után ismét kiadták *Zsolt Béla* nagyszerű esszéjét, vallomását, tanítását „az időszerű újságírásról” (amint alcíme mondja). A rendkívül szellemes, de főként rendkívül kemény és igényes mű minden tollforgató bibliája kellene hogy legyen.

A Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár munkája 1990 címen jelent meg a győri megyei könyvtár múlt évi jelentése. A százoldalas, igen informatív kötet egyetlen felróható hibája a nagyon gyenge tipográfia, ami nehézkessé teszi a szöveg áttekintését. Az 1990. évi munkáról szóló beszámoló korrekt módon mutatja be az egyes osztályok munkáját, szinte minden egyes állítást 1989–1990-es összehasonlító adatokkal támaszt alá, illetve működési adatokkal árnyalja az egyes tevékenységeket. Különösen érdekes a könyvtár 1990. évi költségvetésének alakulása a mai nehéz pénzügyi helyzetben. A bevételi tervet ugyanis nyolcszáz ezer forinttal teljesítették túl. A többletbevétel nagyrészt sikeres kiadvány megjelenítéséből, bérleti és beiratkozási díjak szedéséből jött össze. Szokatlan, de igazán dicséretre méltó a munkatársak létszámának, helyzetének, státuszának, dotálásának részletes ismertetése. A jelentés alapján a megyei könyvtár világosan megmutatja önmagát, teljesítményét, emberi és vagyoni állapotát. A központi könyvtár helyzetének alapos ismertetése után következik a megye közművelődési könyvtárainak és iskolai könyvtárainak áttekintése, így világos, átfogó képet kap az érdeklődő a megye közművelődési könyvtárainak helyzetéről.

Megkockáztatjuk azt a megjegyzést, hogy a jelentés a későbbi években hiteles forrásként szolgálhat Győr megye közkönyvtárügyének történetéhez. (G. V.)

Számítógép alkalmazása a könyvtárban címmel rendezett továbbképzést a Békés Megyei Könyvtár a Békés melletti Dánfokon, 1991. június 18–20-án. A háromnapos szakmai együttlételet a városi könyvtárakban csigalassúsággal, de mégiscsak megjelenő számítógépek sokoldalú könyvtári felhasználásának megismertetése jegyében rendeztük. Ez alkalomból Dánfokra telepítettünk hat darab IBM XT/AT számítógépet a kezelési technikák gyakorlása, továbbá a megyei könyvtárban elérhető programok futtatása végett.

A továbbképzés művelődéstörténeti, elméleti, elvi megalapozásáról *Horváth Tibor*, az OPKM főigazgató-helyettese, az MKE elnöke gondoskodott *Műveltség és kultúra a számítógépkorszakban* című, a témát nagy ívben átfogó előadásával. *Kokas Károly*, a JATE Központi Könyvtára osztályvezetője már magába a számítógépkorszakba engedett bennünket bepillantani, a K + F + I²F programról tartott lendületes és szemléletes, képekben gazdag előadásában.

A továbbképzés második napján *Honfi Pál*, a Békés Megyei Könyvtár munkatársa megpróbálta könyvtárosközelbe hozni a résztvevőkkel farkasszemet néző gépeket, majd *Gerő Péter*, az FSZEK munkatársa mutatta be a TEXTÁR szöveges adatbáziskezelő rendszert, változta a könyvtári munkafolyamatok számítógépesítésének egységes rendszerkelhetőségét. Délután *Fejős László*, az OSZK KMK munkatársa a könyvtárak

által hozzáférhető programok széles választékát ismertette a résztvevőkkel.

A nap hátra lévő részében és a következő nap délelőttjén a számítógépek használatára került sor.

A kölcsönzést nyilvántartó KTR VK/KTR S, az állományellenőrzést végző KTR LELET, a vonalkód-előállító program általános bemutatása után az adatbázisokban való keresés elsajátítása következett. Ilyeténképp a negyven főhivatású könyvtáros a Magyarország termálfürdői, a KARTOTÉK jogszabály-nyilvántartó rendszer és a TEXTAR alapú PRESSDOK sajtófigyelő adatbázis kezelésében elemi jártasságra tett szert. A továbbképzés három napja, az előadások látogatási fegyelmé, a számítógépkézelési gyakorlatokon mutatott aktivitás, az igény a felhasználói jártasság megszerzésére egyértelműen igazolták, hogy a kezdetben megmutatkozó idegenkedés leküzdhető, és a számítógépes kultúra befogadására a könyvtárosok éppen úgy ráhangolhatók, mint bárki más. Feltűnt azonban, és fájjaljuk, hogy az igazgatók – tisztelet a kivételnek – nem kísérték el fiatalabb munkatársaikat erre a továbbképzésünkre.

(CS. L.)

A Nógrád Megyei Közgyűlés Közoktatási és Művelődési Bizottsága 1991. április 5-én tartotta alakuló ülését. A hétagú testület, amely négy megyei képviselőből és három nem közgyűlési tag-

ból áll, az önkormányzat javaslattevő, döntéselőkészítő és ellenőrző szervekét definiálta önmagát. A bizottság működését a megye egészét érintő közoktatási, közgyűjteményi, közművelődési és művészeti tevékenység terén, valamint a több települést érintő ágazati feladatok ellátásában fejt ki. Néhány tipikusan hatáskörébe tartozó és a közgyűlés által jóváhagyott feladat: a megyei fenntartású közoktatási és közművelődési intézmények működésének segítése, költségvetési tervezeteinek véleményezése, prioritások érvényesítése személyi és tárgyi feltételeik biztosítására; a megyei intézményvezetői pályázatok minősítése, a kinevezésre történő javaslatok megtétele, közgyűlés elé terjesztése; a fenti intézmények különböző vizsgálataiban, ellenőrzéseiben való részvétel; az alap- és középfokú iskoláztatással kapcsolatos megyei érdekvédelem és -egyeztetés.

Az önkormányzati törvényből fakadó felhatalmazása a bizottságnak, hogy hangolja össze a különböző önkormányzati érdekeket és szakmai igényeket a közművelődési, közgyűjteményi és művészeti tevékenységgel kapcsolatos jogszabályok végrehajtásában.

A konkrét döntések előkészítésében a szakmai nyilvánosság és érdekvédelem biztosítására a bizottság három módszert kíván alkalmazni: 1. szakértők meghívását, 2. szakmai ad hoc bizottságok működtetését, 3. külső szakértők véleményének igénybevételét. (Csak zárójelben jegyezzük meg, hogy természetesen [!], de mindenképp örvendetes módon] a bizottság tagja a megye egyik legfontosabb könyvtárának, a Balassagyarmati Városi Könyvtárnak az igazgatója, *Oroszlánné Mészáros Ágnes* is.)

KELET- EUROÓPA

GÖNCZ ÁRPÁD 1956-RÓL
ISMERETLEN CSEH KÖLTŐ 1968-RÓL
SZAHAROV LEVELE DUBČEKHEZ
ŠIMEČKA: LEVELEK A BÖRTÖNBŐL
VERSEK: HOLAN, RÓŻEWICZ,
SZTOJANOV, BENKŐ ATTILA,
BISZTRAY ÁDÁM ÉS LABANCZ GYULA
FODOR ANDRÁS: ÚTINAPLÓ 1970-BŐL
ZBIGNIEW HERBERT: ENDÜMIÓN
CSÚRÖS MIKLÓS SZILÁGYI ISTVÁN RÓL
ALIN TEODORESCU-ÁGOSTON VILMOS:
A TÁRSADALMI DIALÓGUS CSOPORT
EGY ELLENZÉKI PÁRT PROGRAMJA
A SZOVJETUNIÓBÓL
91/1 VÁLTOZATOK JUGOSZLÁVIA JÖVŐJÉRE

Az 1991-es teljes évfolyam (4 szám) ára: 192,- forint
Megrendelhető
az Arany János Lap- és Könyvkiadónál
1055 Budapest, Szalay u. 10-14.

Fraknói Vilmos a Széchényi Könyvtár élén

Nemzeti intézmények történetében, melyek fennmaradását több évszázadra tervezik, öt év nagyon rövid idő. *Fraknói Vilmos* (1843–1924), a múlt század egyik legnagyobb hatású s legterjedelmesebb életművét hátrahagyó történész ilyen rövid ideig állt a Széchényi Könyvtár élén a múlt század hetvenes éveiben. Számára azonban elég volt ez a nem is egészen öt esztendő ahhoz, hogy tevékenysége marandó nyomot hagyjon a könyvtár életében, hogy elindítson olyan folyamatokat, amelyek hosszabb időre meghatározták a könyvtár arculatát.

Az 1870-es évek közepe korszakváltás volt a Széchényi Könyvtár történetében. Befejezéséhez közeledett a könyvtár teljes állományának új, az *Eötvös József*-i koncepció jegyében végrehajtott müncheni szakrendszerű feldolgozása. Csaknem 30 éves szolgálat után nyugdíjazás előtt állt a könyvtár vezetője – az akkori

szóhasználat szerint: a könyvtár őre – a 78 éves *Mátray Gábor*. Nyilvánvaló volt, hogy a vezetőváltás egy új generáció képviselőjét fogja erre a fontos tudományos posztra juttatni.

A megfelelő személy kiválasztása, majd ki-nevezése azonban nem volt egyszerű dolog. Bár a Magyar Nemzeti Múzeum – amelynek szervezeti keretében a Széchényi Könyvtár ekkor csak egy volt a többi tár között – állami intézményként működött, a könyvtár vezetőjének személyét mégsem a miniszter választhatta ki. Ez a jog, *gróf Széchényi Ferenc* alapító levele értelmében a Széchényi-családnak hármas jelölést kellett tennie, s közülük nevezhetett ki egyet a miniszter. A már akkor kiváló történészként számontartott *Fraknói Vilmos* többen ajánlották a kijelölési jogot gyakorló *gróf Széchényi Kálmán*, a család akkori szeniora figyelmébe. Fraknóit a katolikus egyház legmagasabb körei is támogatták: a kalocsai érsek, *Haynald Lajos* meleg hangú ajánló levelet írt érdekében. Pályázott az állásra még *Xántus János* is, a Nemzeti Múzeum Néprajzi Tárának őre. *Pulszky Ferenc*, a Nemzeti Múzeum akkori igazgatója, őt támogatta Fraknói ellenében. A 48-as forradalmi múlttal rendelkező, liberális polgári gondolkodású, szabadkőműves *Pulszky Ferenc* szívesebben látta volna a könyvtár élén a vele hasonló életpályát befutott Xántust, mint Fraknóit, a fiatal katolikus papot. Xántus maga is mindent elkövetett, hogy Fraknói ellenében ő legyen a győztes. A Széchényi-család bizalma azonban *Fraknói Vilmos* felé fordult. Némi színpad mögötti csatározás és egy hírlapi cikk keltette vihar után nem volt vitás, hogy végül a Széchényi-család akarata győz. A vallás- és közoktatásügyi miniszter, *Trefort Ágoston* 1875. április 2-i hatállyal *Fraknói Vilmost* nevezte ki a Széchényi Könyvtár örévé.

A választás, függetlenül attól, hogy koncer-

vatív gondolkodású, a katolikus egyháznak elkötelezett férfit juttatott a könyvtárvezetői posztra, szerencsésnek bizonyult. Az alig 32 esztendő Fraknói mögött már ekkor jelentékeny történetírói teljesítmény állt, tagja volt a Magyar Tudományos Akadémiának, s titkára az Akadémia II. osztályának. Könyvtári és levéltári ismereteit, mint kutató tudós, saját tapasztalataiból merítette. Szakavatott ismerője volt nemcsak a hazai, hanem számos nyugat-európai könyvtárnak és levéltárnak. Érthető tehát, hogy a nemzeti könyvgyűjteményt a történésnek a múlt iránt érzett felelősségével, a kutató tudós, általában a felhasználó igényének minél teljesebb kielégítésének szempontjából közelítette meg.

Gyarapítás

Jól tudva azt, hogy egy könyvtárat elsősorban gyűjteménye s a meghatározott gyűjtőkörön belüli lehető teljessége minősít, *Fraknói Vilmos* első köteletségének az állománnyal és gyarapítással való foglalkozást tartotta. A nemzeti könyvtárra háruló feladatot igen komolyan vette. „E feladat, melyet alapítója és a törvényhozás szabott meg – írja Fraknói –, az, hogy speciális magyar könyvtár legyen, azaz mindazt magában foglalja, ami Magyarországon és Magyarországról iratott és közrebocsátott. Köteletségemnek ismerem oda hatni, hogy a könyvtár csakis ezen feladatot, de azt lehetőleg teljesen oldja meg.”

Mivel a nyomdák kötelespéldány-beszolgáltatása meglehetősen hiányos volt, Fraknói nem mulasztotta el évi jelentéseiben mindannyiszor felhívni a figyelmet arra, hogy egy adminisztratív szankciókat is tartalmazó új kötelespéldány-törvényre mielőbb szükség van. A kötelespéldányok reklamálását, mely már *Mátray Gábor* idejében is folyt, Fraknói erőteljesen folytatta. De ő egy lépéssel tovább ment: a nemzeti gyűjtemény lehető teljessége érdekében nagyarányú hiánypótlási akciókat kezdeményezett. Körlevéllel fordult az egyházi hatóságokhoz, visszamenőleg is bekérve az egyházi kiadványokat, elsősorban a sematizmusokat, programokat. Ugyancsak körlevéllel szólította fel az országból valamennyi tanintézetet iskolai értesítőik beküldésére. Felhasználta a *Magyar Könyvszemle* és a napilapok nyilvánosságát, hogy a társadalom áldozatkészségére, hazafiúi érzelmeire hivatkozva a Nemzeti Múzeum könyvtárából hiányzó műveket megszerezze.

Különösen sikeres volt az 1848/49-es hazai hírlapok begyűjtését célzó akciója. Az ajándékozók neveit a *Magyar Könyvszemle*ben közölte. Fraknói lelkesítő felhívására határozta el 1876-ban a tudomány- és műgyetemi olvasókör, hogy a nekik járó hírlapokat a könyvtár példányainak kiegészítésére ajánlják fel. Fraknói azonban nem csak ajándékokat várt: a felajánlott dokumentumokat szükség esetén megvásárolta, és tudunk csere-ügyletekről is. Felhívást intézett a hazai írókhoz, hivatkozva arra, hogy a kötelespéldány-beszolgáltatás hiányosságai miatt „arra vagyunk utalva, hogy... az írók hazafias közreműködését vegyük igénybe”, amennyiben a könyvtár alapvető feladatainak meg kíván felelni. Valamennyi hazai író – és itt természetesen nem csupán a szépirókról van szó, hanem mindenkiről, aki nyomtatásban publikált valamit – megkapta azt a körlevelet, amelyben fel voltak sorolva a könyvtárban meglévő munkái, s felkérték őket, hogy az ott nem szereplőket küldjék el a könyvtárnak. Az OSZK irattára ma is sok író, tudós kedvező véleményét őrzi. Kevésbé volt sikeres Fraknóinak az az akciója, amelyben a magán-, az egyházi- és a községi tulajdonban lévő könyvtárakat arra kérte fel, hogy a birtokukban levő és a múzeumi könyvtárból hiányzó régi magyar könyveket engedjék át a Múzeumnak. A hazai régiségek és ritkaságok iránt mutatkozó kereslet s ezek piaci felértékelődése az ilyen módon való beszerzés reményét ekkor már nem igazolta.

A könyvtár müncheni szakrendszerű feldolgozása során 18 és félezer kötet bizonyult duplumpéldánynak. E hatalmas mennyiségű anyagnak értelmes felhasználása képezte Fraknói egyik nagy gondját. Csak a gyakran használt, vagy a nagyon ritka nyomtatványokból tartottak meg másodpéldányt, a többit – a minisztérium engedélyével – a könyvtár javára értékesítették. A többpéldányok jegyzékét két füzetben nyomtatásban is közreadták, s elsőként a hazai tudományos intézmények és iskolák rendelhetek belőlük, majd utóbb a nagyközönség is. Számos duplumpéldányt cserével értékesítettek, így pl. egy külföldi antikvár cég jelentős magyar kéziratgyűjteményt adott az általa kiválasztott művekért. A megmaradt kötelespéldányokat ajándékkulka kapta az Akadémiai és a Műgyetemi Könyvtár.

Fraknói aktív vételi politikát indított el. Elsősorban külföldi antikváriusoktól, magángyűjtőktől és árveréseken számos magyar vonatkozású, régi és értékes művet sikerült be-

szereznie. Erőteljesen gyűjtötte a külföldi kiadású segédkönyveket is, melyek nélkülözhetetlenek voltak a könyvtár anyagának tudományos igényű feltáráshoz. Sokat vásárolt belföldön is, a könyvkereskedőkön kívül több magángyűjtőtől. Egy ízben azonban arról panaszkodott, hogy *Szalay Ágoston* kézirati hagyatékát és *gróf Széchenyi Istvánnak* titkárához írt leveleit a „dotáció elégtelen volta” miatt nem vásárolhatta meg. (Utóbbit később mégis sikerült megvásárolni.)

Az ajándékozásnak, mint beszerzési forrásnak ekkor még igen jelentős szerepe volt, s Fraknoi igyekezett is ezt a hazafias buzgalmat ébrentartani. Akadt például olyan arisztokrata, aki megengedte, hogy magánkönyvtárából kiválogassák mindazokat a műveket, amelyekre a nemzeti gyűjtemény teljesebbé tétele érdekében szükség volt. Sajátságos formája volt az ajándékozásnak a családi levéltáraknak örökletétként a Széchenyi Könyvtárban való elhelyezése. 1876-ban került az első, a több mint 7000 darabból álló Kállay-levéltár a könyvtárba, s ezt még számos felajánlott családi levéltár követte. A történeti források megőrzéséért és feltáráásáért különös felelősséget érző Fraknoinak nagy érdeme, hogy ezek a családi levéltárak még időben közgyűjteménybe kerültek, különösen, ha meggondoljuk, hogy a levéltárak származási helye idővel az országhatáron kívülre került. Igaz, a nagytömegű levéltári anyag nem kis részben lett oka a későbbi katasztrófális helyhiánynak. (Mint ismeretes a családi levéltárak 1934-ben átkerültek a gyűjtőkörileg illetékes Magyar Országos Levéltár tulajdonába.)

Feldolgozás és használat

A könyvállomány müncheni szakrendszerű feldolgozásával Fraknoi nem szimpatizált, de miután ez a munka az ő könyvtárba kerülésekor éppen a végéhez közeledett, adottságként kellett elfogadnia. Ő maga az egyszerűbb, gyakorlatiasabb, a használat szempontjait jobban figyelembe vevő könyvtári feldolgozás híve volt, s bár jól ismerte a könyvtártudomány korabeli gyakorlatát, azt vallotta, hogy „a teóriának meg kell hajolnia a gyakorlati élet igénye előtt”. Annál szigorúbb szakszerűséget és tudományos igényű feltárást tartott szükségesnek az állomány kiemelt részeinél. Az *ősnyomtatványok* feldolgozásának szabályzatát ő maga készítette el. Az 1711 előtti *régi magyar köny-*

veket kiválogatta a nagyállományból és kronológiai rendben, különgyűjteményként állította fel, így téve lehetővé annak beható kutatását. A kéziratgyűjtemény felállítási rendjéről úgy vélekedett, hogy az „sem a könyvtártudomány igényeinek, sem a gyakorlati használhatóság követelményeinek nem felel meg”. Itt is új csoportosítási rendet dolgozott ki és vezetett be. Gondot fordított azokra az állománycsoportokra, amelyeket a könyvek müncheni rendszerű feldolgozása során átmenetileg félretettek. Így a könyvtár mintegy húszezer darabból álló metszetgyűjteménye rendezésére megnyerte *Bubics Zsigmond* történészt, egyházi férfit, aki először csak hazafias ügybuzgalomból, később a különböző közgyűjteményekben lévő metszetek fő-öréként végezte feladatát. Fraknoi csoportosította, időrendbe állította a mindmáig rendezetlen állapotban lévő kisnyomtatványokat. Megindította a hírlapok rendezésének munkálatait is. Végül gondoskodott arról, hogy a sok éven át felhalmozódott új gyarapodások feldolgozásához gyorsított ütemben hozzákezdjenek.

A könyvtár használatát Fraknoi több intézkedéssel is meg kívánta könnyíteni. A tudományos kutatók részére külön dolgozószobát rendeztetett be, külön kézikönyvtárral. A cédulakatalógust a jobb hozzáférhetőség érdekében a nagy olvasóterem közvetlen szomszédságában helyeztette el. Nem rajta múlt, hogy a könyvtár vasárnapi nyitvatartását nem sikerült megvalósítania. A könyvtári ügyvitelt is korszerűsítette: az ő idejében váltak általánosan használttá a nyomtatott könyvtári úrlapok, mint például kéréslap, kölcsönzési térítvény. Az olvasóforgalom ezekben az években állandóan emelkedett, s 1879-ben meghaladta az évi húszezer látogatót. A könyvtárat rendszeresen felkereső tudományos kutatók névsora kb. megegyezik a társadalomtudományok terén akkor alkotó magyar tudósok névsorával. Érdekességként említjük meg, hogy amikor 1879-ben egy hölgy akarta az olvasótermet felkeresni, nem engedték be, mondván, hogy azt csak férfiak látogathatják. A hírt közlő *Fővárosi Lapok* megjegyzi, hogy ideje lenne ezt az elavult rendszabályt felülvizsgálni, hiszen például az Akadémiai Könyvtárat akadálytalanul látogathatják a nők. Az igazság kedvéért le kell szögeznünk, hogy olyan rendszabály, amely a nőket a Széchenyi Könyvtár használatából kizárta volna, soha nem létezett. Lehet, hogy csak egyedi esetről, egyéni túlkapásról volt szó, mindenesetre a női látogatók rendsze-

ressé válásáról csak az időben tovább haladó kutatások fognak majd adatokkal szolgálni.

A Magyar Könyvszemle

Mindaz, amit eddig felsoroltunk, Fraknói könyvtári működésének csak az egyik felét képezi. Egy közvetlen munkatársa, a Kézirattár akkori vezetője, *Csontos János* évekkel később így jellemezte egykori főnökét: „Ő azon szempontból indulván ki, hogy a könyvtárrendezés által az osztály csak egyik feladatát oldotta meg s hogy a második, nehezebb feladat a rendezett anyagnak tudományos feldolgozása és megismertetése még csak ezután következik, ennek előkészítésére a könyvtár kiadásában szakfolyóiratot indított meg, s a könyvtártani és bibliográfiai ismeretek terjesztését tűzte ki célul”. Valóban, a *Magyar Könyvszemle* 1876-os megindítása Fraknói egyik legfőbb érdeme. E szakfolyóirat megjelenésétől számíthatjuk Magyarországon a rendszeres írás-, könyv-, nyomdászat, sajtó- és könyvtártörténeti kutatások kezdetét. A folyóirat közrebocsátójaként a Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtára, szerkesztőjeként *Fraknói Vilmos* szerepelt. Szerkesztői koncepciójában Fraknói kifejtette, hogy a folyóirat a magyarországi könyvészet és a hazai könyvtárak szakközlőnye kívánt lenni, közölve mindazon kutatási eredményeket, melyek a hazai bibliográfia körébe tartoznak és a könyvtárak történetére vonatkoznak. Az első szám nagyobb tanulmányainak szerzői *Rómer Flóris*, *Fraknói Vilmos*, *Szabó Károly* és *Szinnyei József* voltak.

A *Magyar Könyvszemle*nek szakkörökben nagy sikere volt, a publikálásra szánt kéziratok olyan bőséggel áradtak a szerkesztőségbe, hogy a kezdeti húsz íves terjedelmet hamarosan harminc ívre kellett emelni. A Könyvszemle hasábjain egymás után jelentek meg a Széchényi Könyvtár értékeinek tudományos igényű ismertetései. Jelentős szerepet töltött be a folyóirat a régi magyarországi nyomtatványok bibliográfiai számbavételében, a Corvina-kutatásban, a külföldi hungarikák felkutatásában és ismertetésében. Fraknói fordított először figyelmet a Széchényi Könyvtár keleti kéziratainak feltárására: a publikációk is az ő ösztönzésére készültek el a *Magyar Könyvszemle* részére. Betöltötte a folyóirat a kurrens nemzeti bibliográfia szerepét is: kezdettől fogva közölte a hazai magyar és nem magyar nyelvű irodalom jegyzékét, a Magyarországra vo-

natkozó külföldi munkákat, továbbá a hazai sajtóbibliográfiát. A bibliográfiai tevékenységnek Fraknói mindig is nagy fontosságot tulajdonított, azon segédtudományoknak tartotta, amelyre a tudomány művelőinek a leginkább van szükségük. „Könyvészeti mozzanatok hazánkban” című cikkében (*Magyar Könyvszemle*, 1878.) nem csak ez irányú nézeteit fejtette ki, hanem teljes körképet adott a korszak fellendülő bibliográfiai tevékenységéről.

Üttörő jelentőségű Fraknói kezdeményezése a hazai könyvtárak feltérképezése és összeírása érdekében. A *Magyar Könyvszemle* 1876-os évfolyamában leközölte *J. Petzholdtnak*, a drezdai könyvtár igazgatójának a német, valamint az osztrák, a magyar és a svájci könyvtárakat felsoroló jegyzékéből a Magyarországra vonatkozó részt (*Adressbuch der Bibliotheken Deutschlands mit Einschluss von Oesterreich-Ungarn und der Schweiz*, 1875.). E közléssel is bizonyítani kívánta, mennyire hiányos és mennyi téves adatra támaszkodik a külföldnek a magyarországi könyvtárakról való ismerete. De ezért csak magunkat okolhatjuk: *Petzholdtnak* nem állt megfelelő magyar forrás a rendelkezésére, s így az ő hiányos jegyzéke a jelenlegi „legteljebb” összeállítás a magyar könyvtárakról. E tarthatatlan állapot megszüntetésére a *Magyar Könyvszemle* 1877-es évfolyamában Fraknói a magyarországi könyvtárak feltérképezését célzó nagyszabású programot hirdetett meg. Ezt írta: „A könyvtárak története a tudományos művelődés történetének jelentékeny fejezetét; a könyvtárak száma, állapota és használata a nemzetek műveltségi állásának egyik biztos ismertető jelét képezik”. Fraknói a minisztérium támogatását is megnyerve, felkérte az ország valamennyi köz- és magánkönyvtárát történetének és jelen állapotának összefoglalására, a megadott szempontok szerint. Sajnos a vállalkozás nem járt a várt eredménnyel, mindössze 50 könyvtár válaszolt. A beérkezett írásokból a *Könyvszemle* le is közölt néhányat, de a tervezett országos összefoglalás ekkor még nem valósulhatott meg.

Fraknóinak ez a kezdeményező, ösztönző szerepe a hazai könyv- és könyvtári kultúra alakításában, a könyvészet műfajának kibontakoztatásában más esetben több sikerrel járt. Ő volt az – *Rómer Flóris* és *Toldy Ferenc* mellett –, akinek közbenjárására a Magyar Tudományos Akadémia kiadta *Szinnyei József* korszakos jelentőségű repertóriumát. (Hazai és külföldi folyóiratok magyar tudományos repertórium.

Történelem és annak segédtudományai. 1. köt. 1874.) Ő reflektált a *Magyar Könyvszemlében Szinnyei Józsefnek* a magyar írók életrajzi lexikonának tervezetére. Itt Fraknói világosan leközölte, hogy nem elégedhetünk meg a magyar írók munkásságának pusztá bibliográfiájával, kiegészítve rövid életrajzi adatokkal, „nekünk többre és másra van szükségünk”, létre kell hozni a magyar *Wurzbachot* (*Bibliographisches Lexicon des Kaiserthums Österreich*), vagyis részletes életrajzokat tartalmazó bibliográfiát kell készíteni. Szinnyei elfogadta ezt az álláspontot, s az életrajzok valóban jóval bővebbek lettek, mint ahogy azt tervezetében bemutatta. Az már valóban Szinnyei érdeme, hogy egymaga meg tudta ezt valósítani, jóllehet Fraknói csak a budapesti tudományos intézetek összefogásától merte remélni a cél elérését.

Fraknói maga is sokszor és szívesen írt a *Magyar Könyvszemlébe*, azután is, hogy 1879 októberében megvált a szerkesztéségtől. A Pray-kódexről szóló írásának egy mondata a tudomány emberének kötelező objektivitásán túl elárul valamit a tudósról is, aki tárgyával szinte érzelmi kapcsolatba lép: „Mint őre a Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtárának, mely a tudományos kincset 1813 óta bírja, gyakran vettem kezeimbe, kegyelettel forgattam lapjait és érdeklődve vizsgáltam különböző alkatrészeit”. Ő volt az, aki a kódexet kibontotta a hozzá nem illő, múlt században készült cikornyás kötéséből, és a kéziratot korának és jellegének megfelelőbb kötésbe köttette.

Tudományos és közművelődési tevékenység

Fraknói vezetése alatt vált a Széchényi Könyvtár valóban tudományos műhellyé, a hazai irodalom- és történettudományok egyik meghatározó kutatási központjává. Ő maga így írt erről Pulszkyknak szóló egyik jelentésében: „Az osztály tudományos munkásságáról szólva, ki kell emelnem, hogy a könyvtár hazai tudományos mozgalmainak jelentékeny tényezőjévé fejlődik. Nemcsak azért, hogy a kutatóknak minden tekintetben megkönnyíti és elősegíti munkájukat, hanem a könyvtár tisztviselői, feladatukhoz híven, a magyar bibliographia, paleographia és irodalomtörténet terén jelentékeny munkásságot fejtenek ki.” Fraknói a magyar és magyar vonatkozású kéziratok és nyomtatványok felkutatását, azaz a hungarika-

kutatásokat, a tudományos munka központi kérdéseként kezelte. Ő bizta meg *Csontos Jánost* a hazai és külföldi könyvtárakban lévő, magyar vonatkozású középkori kéziratok tanulmányozásával, ő tette lehetővé – a minisztérium támogatását megnyerve – Csontos első külföldi tanulmányútjait. A könyvtár más munkatársait a hazai, például a felvidéki könyvtárakban való kutatásokra küldte ki. Gondolt a tudományos utánpótlás nevelésére is: fiatal történészeket a könyvtárban mint gyakornokokat alkalmazott, valóságos iskolát teremtve a könyvtári, bibliográfiai és levéltári ismereteknek. Külföldi útjain ő maga is szorgalmas gyűjtője, szerencsés kezű kutatója volt a magyar vonatkozású dokumentumoknak. A hungarikumoknak másolatban való megszerzésénél ekkor már modern módszereket is alkalmaztak: 1879-ben például fényképeket készítettek a prágai egyetemi könyvtárban lévő négy magyar vonatkozású kódexről, közöttük egy korvináról. Fraknói és *Rómer Flóris* hívták fel a figyelmet először a kódexek és régi nyomtatványok kötetstábláiban rejlő ismeretlen értékekre. A felbontott kötetpéldányokban csak egyetlen évben 45, addig ismeretlen magyar nyomtatvány töredékeire bukkantak. Ennek nyomán a kötetstábla-kutatást több könyvtárban is sikerrel folytatták. Fraknói a múzeumi könyvtár technikai segítségét is felajánlotta azoknak a könyvtáraknak, amelyek maguk nem vállalkozhattak a kényes művelet elvégzésére.

A könyvtári tevékenység ilyen irányú kiszélesítése természetszerűleg járt együtt a nemzetközi kapcsolatok bővülésével. 1878/79-ben a könyvtár tudományos érintkezésben állt a bécsi, a müncheni, a drezdai udvari könyvtárakkal, továbbá a salzburgi, a lipcsei egyetemi, a modenai, parmai, bolognai és firenzei könyvtárakkal. E kapcsolatok során a Széchényi Könyvtár eredeti kéziratokat kapott kölcsön, más kéziratokból másolatokat kapott, egyes esetekben pedig a könyvtárak kértek tudományos ügyekben tájékoztatást a Széchényi Könyvtártól.

Végül, de nem utolsósorban szólunk kell a könyvtárnak a közművelődést szolgáló tevékenységéről. E célt Fraknói kiállítások rendezésével vélte a leghatásosabban előmozdítani. Már 1877-ben néhány hónapon át közszemlére bocsátották a Széchényi és az Egyetemi Könyvtár korvináit, majd ugyanezen év október 2-án *Trefort Ágoston* vallás- és közoktatási

miniszter megnyitotta a magyar történeti és irodalomtörténeti kiállítást. Ez volt a Széchényi Könyvtár első, nagyszabású, országos érdeklődést keltő és külföldi visszhangot is kiváltó kiállítása. A kiállítás koncepcióját *Fraknói Vilmos* dolgozta ki, s ebben igen erősen hangsúlyozta annak didaktikus célját. „Ennek rendezésében nem követtem más európai könyvtárak példáját, melyek a könyvtár legbecesebb és legfeltűnőbb darabjait szokták kiállítani, úgy szólván csak a közönség kíváncsiságának kielégítése végett. A Nemzeti Múzeum könyvtárának kiállítása kizárólag instruktív, közművelődési célt tűzött ki magának, és pedig a könyvtár feladatával összhangban, a hazánk múltjára vonatkozó ismeretek terjesztését. Feladata: először a hazai történelemben szereplő kiváló egyéneket okleveleik, leveleik és arcképeikben a közönség elé állítani; másodszor a hazai tudományosság, irodalom és a magyar nyelv kifejlődését codexeink, nyelvemlékeink és a régi irodalom legjelentékenyebb termékeiben feltüntetni... Nem kétlem, hogy e kiállítás a nagy közönségben a hazai történelem és irodalom iránti érdeklődése ápolására, de különösen a főváros tanáira és főiskolánk tanulóira jó hatással fog lenni.” A kiállításról nyomtatott katalógust is közreadtak. *Trefort Ágoston* közbenjárására a bécsi és müncheni könyvtárak négy, valaha *Vitéz János* birtokában volt kódexet négyheti időtartamra kölcsönadtak. A kiállításról, melynek szép közönségsikere volt, nemcsak a hazai, hanem a külföldi – német és osztrák – szaklapok is megemlékeztek.

Fraknóitól a történeti ismeretek terjesztésének közvetlen módszerei nem álltak távol. A Békés megyei régészeti és művelődéstörténeti egyesület felkérésére személyesen ment Gyulára és tartott előadást a gyulai várról, bemutatva azokat a múzeumi könyvtárban őrzött 16. századi újságlapokat, amelyek a vár ostromáról szóló jelentéseket közölték.

*

Fraknói Vilmost 1879 májusában kérték fel az Akadémia főtitkári tisztének ellátására, miután e poszt – *Arany János* lemondása következtében – megürült. *Fraknói* még novemberig ellátta a múzeumi könyvtár igazgatásának teendőit is, majd ekkor végleg megvált a könyvtártól. Ez azonban nem jelentette a könyvtárügytől való elszakadását. 1897-ben őt

nevezték ki a múzeumok és könyvtárak országos főfelügyelőjévé, mely hivatalt egészen 1915-ig viselte. Történetírói munkásságában is jelentős helyet foglalnak el a magyarországi könyv- és könyvtártörténet körébe vágó munkái. Különösen sokat foglalkozott *Vitéz János* könyvtárával és a Corvinával. Arról sem szabad megfeledkeznünk, hogy ő volt *Széchényi Ferenc* életrajzírója. Ennek megírására elsősorban a nemzeti könyvtár alapítója iránt érzett tisztelete indította. Jóllehet éppen *Fraknói Vilmos* könyvtárigazgatása alatt kezdtek elhagyni a könyvtár nevéből a Széchényi nevet s nevezték hivatalosan is a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának. E névváltoztatásban azonban nem lenne helyes holmi célzatosságot feltételeznünk. Pusztán arról van szó, hogy e korszakban erősödik meg – gyűjteményeiben is, tudományos rangjában is – a Nemzeti Múzeum, s egy erőskezdő, egységes irányítás alatt a Széchényi Könyvtárat is erőteljesebben integrálják az egységes múzeumi szervezetbe. Már nincs a színen *Mátray Gábor*, aki ezt még tragikusan élte meg és saját magát mindig „a Széchényi Országos Könyvtár órének, a Magyar Nemzeti Múzeumnál” nevezte. Az új nemzedék számára a Nemzeti Múzeumhoz való tartozás már természetes állapot volt, az ő szemükben az egyes táruk összességükben képviselték a múzeumi gondolatot, amelynek szellemében egységes intézet keretében kell

őrizni a nemzet múltjának mind írásos, mind tárgyi emlékeit.

Fraknói Vilmos történetírói pályáját nem volt célunk végigkísérni. (Bővebben lásd *Gálambos Ferenc*: Fraknói Vilmos 1843–1924. *Könyvtáros*, 1977. 10. sz.) Hatalmas és terjedelmes életművet alkotott, s csak csodálni lehet, hogy emellett hivatali teendőit is ilyen aktivitással és ilyen eredményesen látta el. Bár

könyvtárigazgatásának már második évében arról panaszkodott, hogy a „múzeum rabja” lett, mindvégig szerencsésen kapcsolta össze az alkotó tudós és a szakértő könyvtáros kettős szerepét. Személyében a történész találkozott egy nemzet írásos múltját őrző tudományos intézettel, s Fraknói könyvtárigazgatói működése bebizonyította, hogy ez lehet szép, sikeres találkozás.

Somkuti Gabriella

Kunszentmiklóstól Debrecenig és tovább... (X.)

A magyar szabadpolc kezdetei

Egy évet töltöttem a Széchényi Könyvtár olvasószolgálatán 1960-ban. Mint az iskolás-gyerekek, mi is egyenruhát viseltünk: sötétkék köpper-köpenyt. Azért sötétkéket, mert a fehér köpeny egy nap alatt bepiszkolódott volna. A sötétkék is ugyanolyan piszkos lett, de azon nem látszott. Különben is slussz-passz, kéket kaptunk, ötéves „kihordási” időre. De ha valaki korábban megvált a könyvtártól, nem kérték vissza tőle a köpenyt.

A régi Széchényi Könyvtárnak volt egy alapszaga, amely mindent belengett, de különböző térerősséggel. Legintenzívebben lehetett észlelni a raktárakban, legenyhébben, de még mindig érezhetően, az igazgatói előszobában.

Mormota módra éltem akkoriban. Nemcsak nekem volt olyan érzésem, hogy ebben az akasztófás világban képtelen vagyok igazi foglalatosságra. Csokonai lett volna a „témám”, de kutatás helyett kutakodással múlattam az időt. Az OSZK évkönyvébe megírtam Csokonai csalhatatlan jövődoléseinek történetét. Az 1840-es évektől terjedtek el ezek a fiktív jóslatok, előbb kézírásban azután ponyvanyomtatványokon. Csokonai több okból is alkalmas volt az ilyen szerepre: mint garabonciás, mint jövő századok szövegadója. A német minta alapján meghonosított évsorok többnyire ezzel kezdődtek:

1811 – nagy pénzváltások fognak lenni,

1814 – a francia megveretik.

Ha Csokonai megjósolta a devalvációt meg

Waterloot, akkor a nevére írt többi jövődolések is igaznak kell lennie. Írtak is bele tücskötbogarat. Összekapartam vagy két tucatot ebből a népbolondító iratból, amelynek igazából semmi köze sincs Csokonaihoz.

(Közben azért összehoztam félezer oldalon a Csokonai emlékek című dokumentumgyűjteményt, az új irodalomtörténeti forráskiadványok első kötetét.)

Évekig elpizmoghattam volna itt, de beleszólt a sors. A könyvtár biztonságának megerősítésére azt határozták, hogy este kilenckor a zárás és áramtalanítás szertartásán mindig jelen legyen egy vezető. Nem örültek ennek azok a főnökök sem, akiknek ott, a főépületben volt az irodájuk. De *Sallai Istvánt*, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ fősztályvezetőjét végképp nem lelkesítette, hogy át kell mennie a Múzeum utca 3-ból a nagy házba, s ott darvadozni zárásig. Legalább kibeszélgethettük magunkat. De azt is óvatosan kellett művelni. Nagyon ellepték a könyvtárat a fekete igazolványosok, akik buzgón gyűjtötték az anyagot, a kompromittáló szakirodalmat az isten tudja, melyik főbenjáró pör vádpontjainak elhihetőbbítésére. Ezeknek az uraknak nem kellett beiratkozni a könyvtárba. Övták személyi adataikat, akár valódiak, akár fiktívek voltak. Csak megvillantották a könyvtári ügyelet előtt az igazolványukat és törtettek befelé a katalógusszekrények labirintusába. Raktáros barátaink mindent megtettek, hogy ezeket a

fekete filológusokat összezavarják. Értették a módját, hogyan kell ugyanarról a számról egészen más könyvet kihozni, mint amire vártak.

Ronda évek voltak. Beszéltek a könyvtárban, hogy az egyik olvasónkat fölakasztották. Firkált valamit a végé falára, meglesték, elkapták és már vitték is. A gondnokság a bűnmegelőzés eszméjétől ihletve olyan durva, fröcskölt vakolattal vonatta be a végét, amire egyetlen betűt is lehetetlen volt rávésni.

Sorsom akkor fordult nagyot, amikor egy zárás előtti dumáláson ezt kérdezte Sallai: volna-e kedvem átmenni hozzájuk a gyerekkönyvtárak pásztrolására. Bár addig még egyetlen gyerekkönyvtárat nem láttam, rögtön azt feleltem: Volna.

Biztató jelnek vettem, hogy a KMK-t nem csak Könyvtártudományi és Módszertani Központnak lehet olvasni, hanem közveszélyes munkakerülésnek is. Alkotni valamit, közben látszólag a napot lopva – ez kedves a szívemnek.

Nem illendő, hogy én minősítsem húsz évet, amelyeket nem sajnáltam a gyerekkönyvtáraktól. Egyet említek csak: ezekben az években változott meg gyökeresen a gyerekkönyvtárak arculata (imázs, imidzs), s ebben nekem is részem volt.

*

A Könyvtártudományiban (stb.) hamar megértettem, mire kellek Sallainak (a továbbiakban Pista bácsi).

Az iskolareform, a politechnika, az 5 + 1-es rendszer máris kezdett ingadozni. Hamarosan össze is omlott, sok milliárd forint és még többet érő bizalom elpocsékolása után. Pista bácsi szokása szerint két-három lépéssel előbbre látott, mint mások. Kigondolta az új jelszót: ne a gyárba menjenek tanulni a gyerekek, hanem a könyvtárba. Az üzemben, ha egyáltalán megtűrik őket udvarsöprőnek, csak az apró részletét ismerik meg az egésznek. Az összefüggéseket a könyvek mutatják meg.

Az 1963-ban megjelent módszertani könyv – *A szabadpolcos közművelődési könyvtár bevezetésében* fejtette ki utopisztikus nézeteit.

„Csak néhány év kell és a könyvtárral szemben nem az lesz a legfőbb igény, hogy megszeresse a legújabb szépirodalmat, hanem az, hogy segítse a különböző fokon tanuló fiatalokat és felnőtteket az irodalomban való bűvárkodásban, az önképzőknek tanácsot adjon, szolgáltatson adatokat a sajtó munkatársainak,

segítse a népművelőket, lássa el tanáccsal, szakkönyvekkel a szakmunkásokat, mégpedig a legkényelmesebb formában, mintha saját könyvtárukat használnák.”

Pista bácsi szabadpolcosító szándékainak erős ellenzéke támadt. A konzervatívok fő ideológusa – nevezzük Citerás Rózsikának – nem női zenekart vezetett, mint tőlem kapott neve után gondolnák, hanem egy országos könyvtáros iskolát parancsnokolt valahol Budapest periferiáján. (*Fodor András* is megemlékezett róla naplójának második kötetében.)

Rózsikáról első látásra az jutott eszembe, hogy gimnáziumi történelemkönyvünk így mutatta be VII. Gergely pápát: „Kicsi, sovány, sápadt, csúnya ember volt.”

„Egy tapodtat sem előre” – ez volt kimondatlan jelszava az ő vezette csoportosulásnak. Változatosan küzdöttek. Nyílt vitában nem sok reményük lehetett a nyeresre. Ilyen érveket vonultattak fel: 1. A szabadpolc angol-szász, tehát burzsu találmány. 2. A szabadpolc költséges. Új bútortatot kell csináltatni, drága szakkönyveket venni, hogy azután kirakják ebek harmincadjára. A zárt polc a szocialista mértékletesség jelképe, a szabadpolc a tőlünk

idegen prédálásé. 3. Nem szabad bebocsátani az olvasókat a könyvtárakba. (Jellemző, hogy az ő fogalomvilágában így szerepelt a szabadpolc. A védekezés pedig a mételey ellen: „Hücski, olvasó, a raktárból.”)

Negyedik pont helyett átváltak párbeszédés formára.

– De hát miért tiltuk el az olvasókat a könyvespolcoktól?

– Mert káros művekre bukkanhatnak.

– Káros? Hiszen azokat már régesrég összezedték és zúzdásították. Hogy új káros könyv nem jelenhet meg, azt az Állami Könyvhivatal szavatolja. Ezek mind erős biztosítékok a káros irodalom ellen. Egyetlen egy esetben kívántatik fokozott éberség: ha valakiről, akit mind eddig jó elvtársként ismertünk, kiderül egy szép napon, hogy rossz elvtárs, nem méltó arra a tiszteletre, megbecsülésre, amit eddig élvezett. Hogy ilyen (ritka) esetben milyen éberség, de egyúttal milyen rugalmasság szükséges, arra a Balsája Szovjetszkája Enciklopédia szerkesztőbizottsága mutatott példát a minap. Amikor egyik napról a másikra elévült az a tekintélyes terjedelmű tanulmány, amely Beri-

ja érdemdús pályafutását taglalta, nem késlekedett a szerkesztőbizottság; felszólította az Enciklopédia minden előfizetőjét, hogy a Berija címszó alatt található szöveget vágja ki, semmisítse meg és helyébe ragassza be a Bering-tengernek az eddiginél sokkal tüzetesebb ismertetését, amelyet el is küldtek a tisztelt előfizetőknek.

Rózsikáék a könyvtáros nevelőmunkáját félétték a szabadpolcától. Persze ez a könyvtárosi nevelés fikció. Akik ezt hirdették, azoknak a nevelő tevékenysége odáig szűkült és süllyedt végül:

– Ugyan vigyen már a két szerelmes regény mellé harmadiknak egy szovjet háborúsát!

Olyant is hallottunk, hogy közelharcot vívott a könyvtáros és az olvasó. Mennél erélyesebben próbálta elvenni az olvasótól a szerinte nem neki való könyvet, annál elszántabban szorította az magához a kincset, amit talált.

Mikor a megyékben már sorra rendeztek be szabadpolcos könyvtárakat, Budapesten megnyitottak egy-két *csakazértsem* fiókkönyvtárat. Hatalmas új könyvtár volt az egyik. A belépő látogatót komor katafalk állítja meg. A robusztus bútordarab belső oldalán helyezték el a kölcsönzési apparátust, de maradt még benne hely a cserecipőnek, egy törtszárnyú esernyőnek, s egyéb kacatoknak. Sem a könyvtáros ki nem jöhetett, sem az olvasó nem mehetett a katafalkon túlra. A központi bútordarabtól balra és jobbra könyvekkel megrakott polcok.

Szabadpolcok? Nem. Beüvegezett polcok. De nem a szokásos teljes üvegajtókkal. Minden könyvsort két üvegcsík vagy -szalag takar; a kettő közt négy centiméteres nyílást hagyva. Ott túl az üvegrácson sorakoztak a könyvek. Kivenni a könyvet csak belülről lehetett. Ha az olvasó talált a könyvek közt neki valót, benyúlt a mutatóujjával és megbökte. A könyvtáros figyelte a megmoccanásokat a kissé szemrontó, szédítő üvegkalkában, s amelyik könyvet belökték, azt továbbadta a kölcsönzési – majd' azt irtam: Abteilungnak. Az a sejtésem, hogy ezt az elmés szerkezetet Keletnémethonban találták ki, mi csak eltanultuk és a bökődös nevet adtuk neki. Az is olyan németgyanús benne, hogy csöndesen, feltűnés nélkül terelgetik ezzel a berendezéssel a választást. (A bökődőt maga B. R. elvtárs találta ki. Lásd *Könyvtáros*, 1953/8–9. sz. – a szerk.) A közönséges könyvállványnak is azok a polcai *élnék*, amelyek nincsenek alacsonyabban az átlagos derékmagasságnál, s fölfelé nem kell nagyot nyújtóznia annak, aki el akarja érni. Ezt az

„élő” sávot rakták meg azokkal a könyvekkel, amelyeknek kölcsönözteséért dicséret, sőt pénzjutalom is járt. Zsurnaliszta fordulattal élve: ezeket állították reflektorfénybe. Könyvtárosi fogalmazásban ez volt a reménytelen inkurrcia.

Ünnepe volt a fővárosi könyvtárnak (vulgo: a Szabó Ervinnek) mikor új gyerekkönyvtárat avattak. A Liszt Ferenc téri gyerekkönyvtár csakugyan elismerést érdemelt: *Virág Csaba* tervezte, *Kepes Ágnes* rendezte be 140 vagy még több négyzetméteren. Néhány évvel később ugyanolyan büszke ünnepélyességgel avattak még újabb gyerekkönyvtárat, amelyet 37 négyzetméteres üzlethelyiségben rendeztek be. Ilyen ajánlatot nem szabad elfogadni – mondtam. Ne legyünk maximalisták! – hangzott az obligát letorkolás, amelyet *Révai József* alkalmazott a kultúra minden ágazatára, ahol valami szépet, jót, újat próbáltak kezdeni.

Ebben a minimalista gyerekkönyvtárban a szótárak egy fölmagasított állvány legtetőjén szunnyadoztak, közvetlenül a mennyezet alatt.

– Miért olyan magasan?

– Nem keresik – mondta a bánatos könyvtároska. Olyan volt ez a válasz, mint a Verseny utcai csomagvámoló. Ha egyszer rábélyegzik: **NEM KERESTE** – soha nem kapja meg a címzett, hacsak isteni sugallattól vezetettve nem megy be a Verseny utcába, hogy kiverje a balhét.

*

Mekkorák legyenek a könyvtárak? Ezt sokat

vitatták. A mi maximalista szívünk nagy gyerekkönyvtárakat szeretett volna látni: 100–140 négyzetmétereseket. De szerencsétlenségünkre beütött a panel-láz, s vele a szabványosítás. Országosan kihirdették, hogy ezután A LAKÁS alapterülete sem több, sem kevesebb, pontosan 52 négyzetméter.

– Szabad kér...

– Nem kérdezhet semmit. A döntés megszületett.

Az építésügyi minisztérium hajlandónak látszott, hogy helyet szorítson a blokkokban a kultúrának.

– Könyvtár? Helyes, legyen könyvtár. Minden tízezredik panellakásba könyvtárat telepíthetnek. 52 négyzetméter, távfűtéssel, ülőfürdőkáddal, konyhával, tapétával, padlószőnyeggel és csótánnal.

– Nem szabad elfogadni.

– El kell fogadni. Ne legyünk maximalisták.

– És ha két lakást kérünk egymás mellett, két konyhával, két ülőkáddal? Majd mi egybeépítjük.

– Szó sem lehet róla. Nem fér a normába.

Nem láttam jártomban-keltemben egyetlen 52 négyzetméteres panelkönyvtárat sem. Ha jól figyeltem meg, ez a koncepció megbukott. A panellel együtt.

*

De a legnagyobbat mi buktuk Pista bácsival. Elképzelem, hogy az elíziumi mezőkön sétálgatva Gézával, a Sallai-Sebestyén második személyével, mind a ketten a tragikai vétségü-

ket emlegetik föl. Gézának az hasogat a szívébe mindörökkéiglen, hogy elfogadta a királyi várat nemzeti könyvtárnak. Pista bácsit pedig az búsítja, hogy a pedagógiai nagyágyú, a *Ne magolj!*, amit olyan jól megtömködtek, elsült ugyan, de visszafelé.

Másik metafórával szólva, mire a véres kard megjárta az országot, s jött visszafelé, már nem az volt ráírva: NE MAGOLJ, GONDOLKODJ, hanem: LE A KÖNYVNÉLKÜLVEL. A másik oldalára pedig: NEM TANULUNK VERSET.

– Pedig elhíheted, Géza, hogy erre nagyon

vigyáztam. Emelt hangon mondtam minden előadásomon, hogy a szövegtanulásnak van egy fajtája, ami nemcsak jogos, hanem kötelező. A verstanulás. Verstanulásból sohasem elég. Éreztem én már akkor is, hogy a közönység másfelé húz, de hogy ennyire kiforgatnak egész valómból – nem gondoltam volna. Tudod, mi a kultúra? Oligofrén vezérlésű, iszonyatos szervezet, amelyet szívének vérével táplálunk, de veszünkre, mert szívének vérét gyilkos, maró folyadékká alakítja, s vihogva az arcunkba köpi. (*Folytatjuk*)

Vargha Balázs

Perszonália

„Kiemelkedő teljesítményért” kitüntetés 1991.

A kiemelkedő teljesítményért járó kitüntetéssel (átadásának időpontja: 1991. április 26.) az egyesületnek azt a tagját jutalmazták, aki a szakma és a taggyűlés munkáját jelentősen és maradandóan segíti. Elsősorban a helyi tevékenységet és a példamutató magatartást veszik figyelembe. A kitüntetést ebben az esztendőben *Trombitás Ildikó* kapta.

Ildikó államunk kiváló könyvtárigazgatójaként hívta fel magára a figyelmet. Itt, a Research Triangle Parkban működő Burroughs Wellcome-ban ő építette fel Észak-Carolina egyik legnagyobb, legmodernebb és legrango-

sabb szakkönyvtárát, sőt minden túlzás nélkül elmondhatjuk: a világ egyik legjelentősebb gyógyszerészeti szakkönyvtárát.

Amióta 1970-ben elfoglalta munkahelyét, Ildikó irányította az építkezéssel, majd a nagy könyvtár fenntartásával járó munkálatokat. A hetvenes években Ildikó Műszaki Információs Központja a Research Triangle Park valószínű látványossága volt. A nyolcvanas évek során számos más, itt létrejött nagykönyvtár mintaképének tekintette. Ildikó – elsősorban kiváló munkatársak alkalmazásával – azóta is példát mutat mindannyiunknak arra, miképpen teheti szakkönyvtárát egy könyvtáros az anyaintézmény szerves részévé.

Ildikó sokféleképpen szolgálta a szakkönyvtárügyet. Több bizottságban elnökölt, 1977–1978-ban a Szakkönyvtárak Szövetsége Észak-Carolinai Egyesületének elnöke, 1978 és 1981 között a Gyógyszertudományi Szakosztály titkára, megbízott elnöke, majd elnöke volt. Közreműködött az 1978. évi, első Kormányzói Könyvtári Konferencia előkészítésében, és épp mostanában járt le hároméves tagsága a Gyógyszergyárosok Egyesülete Információmenedzsment-Szekciója Irányító Bizottságában.

Az Észak-Carolinai Szakkönyvtárak Szövetségében végzett munkásságának legjava arra az időszakra esett, amikor, a hetvenes évek

végén tagegyesületünk érett korába lépett. Az ő vezetése és az a támogatás, amelyet a Burroughs Wellcome-tól szerzett, nagyban hozzájárult a tagegyesület működésben tartásához és megerősödéséhez. Az ő példamutató közreműködése nélkül nem lennénk most az a dinamikus egyesület, ami vagyunk. A Research Triangle Park szakkönyvtárainak nem lehetne részük ilyen határozott irányításban az ő modellnek tekintett szerepvállalása nélkül. Mindezekért üdvözljük *Trombitás Ildikót*, a „Kiváló Teljesítményért” 1991. évi díjazottját.

*

Burroughs Wellcome Co.
3030 Cornwallis Road
Research Triangle Park, N. C. 27709

A Szakkönyvtárak Szövetsége Észak-Carolinai Tagegyesületének Közleményei szerkesztőségének.

Kedves tagtársaim! Dav Robertson előzetes figyelmeztetése ellenére, mélyen meghatott az egyesület 25. évi gyűlésén nekem átadott „Kiváló Teljesítményért” kitüntetés.

Amióta 1970-ben Észak-Carolinába költöztem, mindig rendkívül nagy örömet találtam az egyesület tagjaival való együttműködésben. Az egyesületnek köszönhetem, hogy számos

igen kedves, okos és nagyon érdekes emberrel találkoztam.

Életemet mindenkor azok az elvek irányították, amelyeket legjobban Leo Rosten „Szenvedélyek és előítéletek” című könyvéből vett idézettel lehet összefoglalni: „Azt hiszem, az élet célja hasznosnak lenni, megbízhatónak lenni, együttérzőnek lenni. A legfontosabb ahhoz, hogy az ember egyáltalán éljen, hogy tervezzen, hogy kiálljon valamiért, és hogy különbözzön.” A Szakkönyvtárak Szövetségének elismerése, amelyben az észak-carolinai információ terén végzett munkámért részesített, valóban nagy örömmel tölt el.

Ez a kitüntetés bármilyen hízog is, nem tekintem egyedül a magam érdemének, hogy a Burroughs Wellcome Co. „mintakönyvtár” lett. Az érdem túlnyomórészt a lelkiismeretesen dolgozó, képzett és lelkes szakembergárdát illeti, valamint a vállalat igazgatóságát, amely támogatott bennünket abban, hogy kifejlisszük ezt a remek információs intézményt.

Szeretnék a jövőben is együtt dolgozni a szakkönyvtári tagegyesület kiváló tagjaival, még hosszú éveken át.

Üdvözlettel:
Ildikó

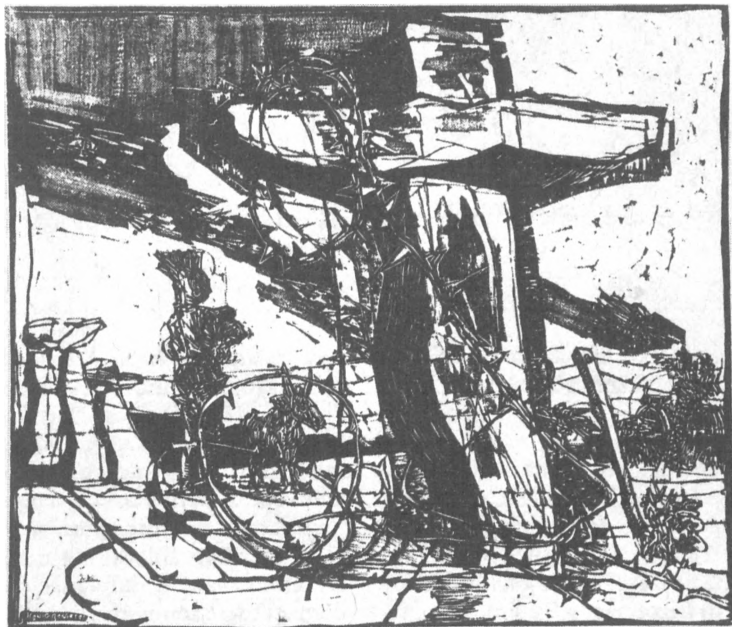
(Az *N. C. Chapter of the Special Libraries Association Bulletinjéből.*)

Napló

A hamiltoni öregcserkészek könyvtári akciója

Könyvek a megmaradásért címmel közöl érdekes interjút *Mogyoródy Szabolccsal*, a hamiltoni Magyar Öregcserkészek Szövetsége vezetőjével az *Erdélyi Magyarság* májusi száma. Az öregcserkészek munkaközössége felmérte az észak-amerikai (elsősorban egyetemi) könyvtárakban az angol nyelvű magyar történelmi, politikai és katonai tárgyú művek jelenlétét. Az ötven („baráti hangú”, „nemzetünknek hasznos”) könyvet, valamint négy folyóiratot felsoroló kérdőívre adott mintegy háromszáz könyvtár válaszából kiderült, hogy „megdöbbentően kevés” egyetem vásárolta meg a listán

szereplő műveket, sőt közülük azokat, amelyeket a szövetség megküldött sok helyen meg sem őrizték. A washingtoni külügyminisztériumban például mindössze tíz, a jegyzéken szereplő könyv található, de annál inkább előfordulnak a könyvtárakban *Masaryk*, *Benes*, *Tituлесcu*, *Iorga* és *Pascu* „professzor” és (tanítványainak) művei. (Ezek között, az öregcserkész szerint „számunkra kellemetlen” szerzők között szerepel egyébként *Jászi Oszkár* is.) A felmérésből megállapították, hogy az állomány hiányosságai miatt a legtöbb egyetemi októnak (hallgatónak) nincsenek meg a köz-

vetlen lehetőségei a magyar kérdés tárgyilagos vizsgálatára.

Ezért vállalkozott a szövetség munkaközössége arra, hogy az amerikai és kanadai magyarok körében végzett gyűjtés eredményeként 82 egyetemi és kormányzati könyvtárnak több mint 800, általuk kiválasztott könyvet küldjön el. Mindehhez hozzátartozik még, hogy eredeti elgondolásuk szerint csak a legnagyobb könyvtáraknak kívántak 8–10 fontos könyvet ajándékozni, ám kiderült, hogy az amerikai elnökök fele kis egyetemeken, olyan iskolákban végzett, ahol „valószínűleg híre sem hallották a hazánknak”. Megállapították hát, hogy ezekkel a könyvtárakkal (és a könyvtárakat feltehetően használó jövődöbéli elnökökkel), valamint a külügyi és politikai kutatóintézeti intézményekkel is számolva, kb. 1200 könyvtár ellátását kell felvállalniuk. (Ez hozzávetőlegesen 200 000 dollárba kerül majd.)

Mogyoródy Szabolcs arra is felhívta a figyelmet, hogy ettől az akciótól (amelynek megvalósítása függ az egyébként erősen emelkedő közösségi támogatás mértékétől is) természetesen nem várható azonnali, látványos eredmény Magyarországra jobb megítélésében, megismerésében, de a megfelelő könyvek könyvtári jelenléte évek múlva bizonyára a mainál kedvezőbb helyzetet teremthet. Azaz a vállalkozás, a gyűjtemények fejlesztésére fordított pénz: „Hosszú távon kitűnően kamatozó be-

fektetést jelenthet”. (Mint ahogy bizonyára jó befektetést jelentett a New York-i Roumanien Library kiadó által közreadott és széles körben terjesztett számos kiadvány a kiadó létrehozójának és fenntartójának.)

Csak gratulálni tudok az öregcserkészek – stratégiai, módszertani kérdésekben a könyvtárosoknak is példát mutató – kitűnően szervezett akciójához. Már csak abban bízok, hogy a hamiltoniak akciója valamilyen módon követőkre talál a hazai öregcserkészek között is. Például kezdeményezhetnének egy mozgalmat a helyi önkormányzatok vagy a hangadó politikusok körében annak fel-, helyesebben elismertetésére, hogy a könyvtárak fenntartására, állományuk gyarapítására fordított pénz valóban jó beruházást jelent. És természetesen kezdeményeznék azoknak a műveknek (folyóiratoknak) a beszerzését, amelyekre egy-egy könyvtárban ma már a rohamosan csökkenő és inflálódo állománygyarapítási keretből már nem futja.

Mert elképzelhető, hogy (lett-légyenek azok egyetemi vagy önkormányzati intézmények a könyvtárainkat használó leendő államférfiak nem/vagy egyre nehezebben) jutnak majd hozzá azokhoz a művekhez, amelyek a későbbi tevékenységükben, döntéseikben „nemzünknek hasznos” módon kamatoznak majd.

AraTóni

Hírek az IFLA életéről

Az IFLA Journal 1991. 2. számának hírvivata alapján

Az IFLA Journal e számának hírvivátát főként az elmúlt évi tevékenységgel foglalkozó beszámolók teszik ki.

A részletes, 1990. évi jelentést a K. G. Saurnál 1991 júliusában megjelenő *IFLA Annual 1990* tartalmazza, itt csak annak rövidített változata szerepel. A tagság létszáma 1305 (1989: 1265), a világ 132 országából. A jelentés felsorolja a Végrehajtó Bizottság, a Szakmai Bizottság és a Programirányító Bizottság tagjait és tevékenységének főbb eredményeit. Visszatekint a stockholmi konferenciára és jelzi az 1996-ig sorra kerülőket. Szót ejt a különböző projektekről (különös tekintettel a fejlődő országoknak nyújtott segítségre), felsorolja az 1990-ben megjelent periodikus és monografikus kiadványokat. Beszámol az UNESCO-hoz és más szervezetekhez fűződő kapcsolatokról. Megemlékezik az IFLA jeles személyiségeinek (*Margarita Ivanovna Rudomino, Ljudmila Alekszejevna Gvisiani, Hans Mozes, Peter Schweigler*) elhunytáról. Végül köszönettel felsorolja azokat az intézményeket és szervezeteket, amelyek anyagilag támogatták az IFLA munkáját. A jelentéshez csatlakozik a pénzügyi beszámoló, amelyből csak néhány számot emelünk ki: 1 223 481 holland forint bevétel, 1 268 025 hft kiadás. Célfeladatokra érkezett 349 904 hft támogatás. A magprogramokra 346 333 hft-t költöttek.

1991. április 15-én küldte szét a főtítkár a moszkvai, 57. IFLA közgyűlés és konferencia meghívóit. A közgyűlés napirendjén a következő fontosabb ügyek szerepelnek: az új elnök megválasztása (jelöltek: *Anthony J. Evans, Stephney Ferguson, Robert Wedgeworth*), az IFLA átszervezésére vonatkozó javaslat, a hosszú távra szóló koncepció elfogadása, a Végrehajtó Bizottság öt tagjának megválasztása (jelöltek: *Marcelle Beaudiquez, David Bender, Peng Feizhang, Günter Gattermann, Warren Horton, Dick Reumer, Shawky Salem, Ro-*

bert D. Stueart, Eeva-Maija Tammekan, Martha Terry), különböző jelentések.

Az UNESCO az alábbi, újabb szerződéseket kötötte az IFLA-val: kivitelezhetőségi tanulmány elkészítése egy kuponrendszerrel a nemzetközi könyvtári pénzügyi ügyletek lebonyolítására; szeminárium a moszkvai konferenciához kapcsolódóan a nemzeti könyvtárak szerepéről az új információs környezetben; nemzetközi szeminárium a könyvtári és levéltári állomány védelméről (1991. május 25–29. Columbia Egyetem, New York); nemzetközi UNIMARC/CCF műhelytalálkozó (1991. június 5–7. Firenze); tanfolyam a mikrográfiai berendezések karbantartásáról (1991. május 13–17. Sablé, Franciaország).

Részletes beszámolók olvashatók a hírvivatan az IFLA magprogramjairól; a beszámolók tartalmazzák a jövőre vonatkozó elképzeléseket, terveket is. Emlékeztetőül felsoroljuk a magprogramokat: *ALP program* (Advancement of Librarianship in the Third World – a Harmadik Világ könyvtárügyének fejlesztése): programigazgató *Birgitta Bergdahl*, a program irodájának az Uppsalai Egyetem Könyvtára adott helyet. *PAC program* (Preservation and Conservation – állományvédelem és restaurálás): programigazgató *Merrily Smith*, a nemzetközi központ Washingtonban működik, amelyhez öt regionális központ (Sablé, Lipcse, Caracas, Tokio, Canberra) csatlakozik. *UAP program* (Universal Availability of Publications – a kiadványok egyetemes hozzáférhetősége): a programigazgató *David Bradbury*, a központja a British Library Document Supply Centre-ben van. *UBCIM program* (Universal Bibliographic Control – International MARC – egyetemes bibliográfiai számbavétel – nemzetközi géppel olvasható katalógizálás): programigazgató *Marie-France Plassard*, irodája a Deutsche Bibliothekben (Frankfurt/aM) van. *UDT program* (Universal Dataflow and Telecommunication – egyete-

mes adatáramlás és távközlés): programigazgató *Leigh Swain*, irodája a Kanadai Nemzeti Könyvtárban (Ottawa) van.

A hírvonat tartalmazza az IFLA Nemzetközi Könyvtárközi Kölcsönzési Irodájának az évi jelentését is.

(Megjegyzés: ezeknek a jelentéseknek a gazdagsága és a mi terjedelmi korlátaink nem engedik meg, hogy akárcsak kivonatosan is ismertessük őket. Örülnénk, ha valamely folyóirattársunk vállalkoznék erre. – *a szerk.*)

A moszkvai konferenciához csatlakozó szemináriumok közül kettő ad részletes tájékoztatást programjáról e számban. A rigai rendezvény (1991. aug. 13–17.) fő célja, hogy összehasonlítsa a több kultúrájú népeiségek kelet-európai és nyugati könyvtári ellátását. A moszkvai szeminárium (1991. aug. 15.) a Vakok Központi Könyvtárában lesz, és a szovjet tapasztalatok bemutatása a célja.

A vakok és gyengénlátók könyvtári ellátásával foglalkozott a Tokióban, 1991. jan. 26–31-én tartott ázsiai szeminárium, amelyen több mint százan vettek részt 25 országból.

A második nemzetközi konferencia a könyv-

tárközi kölcsönzésről és dokumentum-ellátásról 1990. nov. 19–21-én volt Londonban. 29 országból közel 200 küldött jelent meg. A program érdekesebb témakörei: a könyvtárközi kölcsönzés és dokumentum-ellátás teljesítményének mérése; a költségek és térítések elszámolása; a dokumentumok elektronikus és fizikai szállítása az egységes európai piacon; szerzői jog és illegális másolás; a technikai fejlődés következményei; a nyílt rendszerek összekapcsolása (OSI) és a hálózatosítás a könyvtárközi kölcsönzésben; teljes szövegek online visszakeresése; a CD-ROM a dokumentumellátásban; speciális dokumentumtípusok a könyvtárközi kölcsönzésben; kooperáció az állománygyarapításban.

Tizenkét európai könyvkiadó és könyvtáros javaslatot dolgozott ki arra vonatkozóan, hogy tekintettel a savtartalmú papírra nyomott szövegeket fenyegető veszélyre, szélesebb körben kellene alkalmazni a savmentes papírokat. Ennek előállítása ma már nem jelent problémát, s ára is megfizethető. Főbb ajánlásaik: időálló kiadványok állíthatók elő, ha egységes folyamatba illeszkedik a papírgyártás, a nyomtatás, a kötés és a tárolás; a környezetvédelmi és gyártási érdekeknek összhangban kell lenniük; a papíron jelezni kell a minőséget a kiadók és a nyomdák számára; ki kell dolgozni a savmentes papír szabványait; a savmentes papíron készült dokumentumon a végtelen szimbólumával kell jelezni ezt a körülményt; ezt a szimbólumot alkalmazni kell a bibliográfiai leírásban és a könyvismertetésekben is.

1990. dec. 10–15-én Calcuttában szemináriumot rendeztek a dél-ázsiai könyvtárak számára a modernizációs és állományvédelmi programokról. Ennek megfelelően két párhuzamos szálon futott a munka. A modernizációs program néhány témája: a bibliográfiai számbavétel helyzete; számítógépes kommunikáció és hálózatosítás; retrospektív konverzió; az UNIMARC formátum és alkalmazása.

Az IFLA közművelődési könyvtári irányelveihez csatlakozóan két kiadvány is megjelent: az egyik a siketek és nagyothallók, a másik a gyerekek könyvtári ellátásának irányelveit tartalmazza. Mindkettő megrendelhető az IFLA fűtőkárságától.

Végül még egy IFLA kiadványról teszünk említést: a *Studies on research in reading and libraries: approaches and results from several countries* c. gyűjteményes kötetben szerepel a magyar olvasáskutatásról szóló beszámoló is.

Papp István

König Róbert

König Róbert 1951-ben született Székesfehérváron. A Képzőművészeti Főiskola sokszorosító grafikai tanszékén 1971-ben kezdte meg a tanulmányait, mesterei Raszler Károly és Rozanits Tibor voltak. 1975-ben szerzett diplomát, azóta a tanszék munkatársa, jelenleg adjunktus. Derkovits- és SZOT-ösztöndíjas.

Önálló művészeti világának megteremtéséhez jelentősen hozzájárultak olaszországi és angliai tanulmányútjai. Kiegyensúlyozott, folyamatos, ám mindig megújuló alkotómunka jellemző rá.

Az elmúlt másfél évtizedben grafikáit szinte minden jelentősebb kiállításon láthattuk. Több díjat nyert (Vásárhelyi Őszi Tárlat, Szolnoki Triennálé, Balatoni Kisgrafikai Biennálé stb.), egyéni tárlatainak száma meghaladja a tízet (ebből három külföldi), legutóbbi kiállítása 1990 novemberében a Vigadó Galériában volt. 1988-ban meghívást kapott *A könyv a képzőművészetben* című, Recklinghausenben rendezett reprezentatív nemzetközi kiállításra, ahol metszetei szép sikert arattak.

Művészetére (elsősorban a klasszikus grafikai műfajokat kedveli) a rendkívül gazdag technikai és tematikai változatosság, valamint a gondolati egység, összhang a jellemző. Ez utóbbi a természetet is kisajátító emberi civilizáció fenyegetettségét, rejtelmét, az ember, mint gondolkodó és természeti lény viselkedését ábrázoló grafikáin látható leginkább. Éppen ezért közelínek érezhetjük magunkhoz, akár a régmúlt történéseit vagy tárgyiasult emlékeit, akár napjaink eseményeit vagy sajátos jelenségeit jeleníti meg. Ezt az egységet, egyetemes világlátást kísérhetjük nyomon hazai és külföldi fogantatású képein. Erre utal a bala-

tonfelvidéki és egyes angliai tájak képi „összecsengése”, még pontosabban a *Balatoni kökeszt* és a *Cornwalli keresztmágia* című, a konkrét témában is kísértetiesen megegyező met-szetek.

Kimerithetetlen König Róbert alkotói fantáziája, világ- és lényeglátása a tekintetben is, hogy ugyanabban a témában mindig újabb és újabb felfedezésekre képes. Ennek eredménye sohasem egyetlen, befejezett mű, hanem kompozíciós megoldásaiban, kifejezőmódjában változó, több egyenrangú, egymást szervesen kiegészítő grafika. Ezek a néhány lapos sorozatok erős érzelmi hatást keltenek, nyomatékosabbá teszik mondandójának lényegét, alkotói szándékának érvényesülését. Az emberhez talán a legközvetlenebbül tartozó élőlények ábrázolása kifogyhatatlan lehetőséget kínál számára, hogy magáról az emberről is szóljon. Szárnyalásainkról és gúzsba kötöttségünkről; békességünkről és mindennapi meghökkenéseinkről, lázadásainkról; diadalmaskodásainkról és elesettségünkről, bátorságainkról és gyávaságainkról. Olyan biztató, őszinte világot idéz fel, ahol a szépség és szeretet, az együvé tartozás harmóniája oldja fel ezeket az ellentmondásokat.

Lino- és fametszeteinek többsége mozgalmasságot, erőt sugároz, képein a fekete-fehér foltok és vonalak ellentétes lüktetése különös drámai, meghitt vagy olykor groteszk hatást kelt.

*

König Róbert azon kevesek közé tartozik, akik grafikusai adottságaikat szívesen kamatoztatják a könyv szeretetétől, megbecsülésétől elválaszthatatlan exlibris-művészet terén is.

Arató Antal

Az Akadémiai Könyvtár új kiadványai

Az Akadémiai Könyvtár a mai nehéz anyagi viszonyok közt sem szüntette meg kiadói tevékenységét. Az *MTA Könyvtárának Közleményei* című sorozatban most három, a 22., 23. és 24. számmal jelzett kötet került ki a sajtó alól. Közülük az első, „A Hornyánszky nyomda és az Akadémia könyvkiadása”, *M. Kondor Viktória* műve. A szerző az 1863-ban alapított, Magyarország sokáig legnagyobb hírű nyomdájának történetét, az alapvető forrásanyag hiányában, elég röviden, mindössze 10 lapon ismerteti. Pedig nyomdászat- és könyvkiadástörténetünk rendkívül hézagossá váltára való tekintettel örültünk volna a részletesebb tájékoztatásnak. Ráadásul a történet 1923-mal megszakad, amikor a közkereseti társaság részvénytársasággá alakult át, de tovább is működött. Kárpótlásul részletesebb beszámolót kapunk a cég és az akadémiai könyvkiadás kapcsolatáról, valamint arról a jelentős szerepről, amelyet *Hornyánszky Viktor* vállalt az akadémiai kiadványok terjesztésével.

A kötet terjedelmesebb része azokkal a

könyvekkel foglalkozik, amelyeket a cég az Akadémia támogatásával, de saját kockázatára adott ki. Köztük könyvtárosi szempontból kétségtelenül a legértékesebb *Szinnyei József* hézagpótló műve, a *Magyar írók élete és munkái*. Sok részletet közöl *Szinnyei* naplójából és levelezéséből, s ezek híven tükrözik azt a küzdelmet, amelyet kiváló bibliográfusunk a *Magyar írók névtára* (ez volt eredetileg a könyvészet címe) ügyében folytatott az Akadémiával és a Hornyánszky-nyomdával.

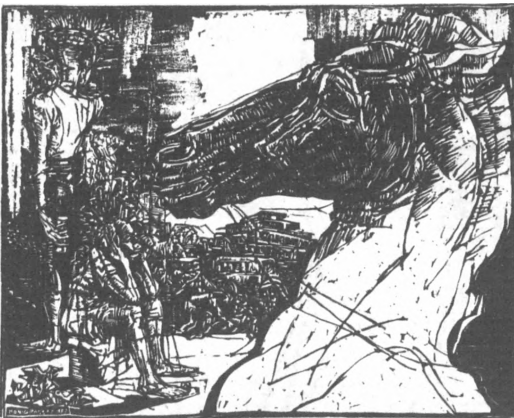
Sok érdekes adatot olvashatunk az Akadémia támogatásával, de a cég által megjelentetett szótárakról (nyelvtörténeti, táj- és oklevélszótár, mesterségek szótára), ezek szerkesztéséről, a kiadásuk körüli vitákról, a tiszteletdíjakról.

A függelék felsorolja a Magyar Tudományos Akadémiának a Hornyánszky nyomdában készült 50 kiadványát. Köztük olyan sorozatok is szerepelnek, mint a *Magyar Történeti Emlékek*.

*

Középkori kódex- és könyvvállományunkat az idők során katasztrofális pusztulás érte. A török hódoltság, a reformáció, az 1711-ig tartó szakadatlan háborúk következtében az eredeti állománynak kevesebb mint két százaléka (!) maradt ránk. A kor művelődéstörténetét azonban a régi anyag teljességre törő számbavétele nélkül lehetetlen megírni. Ennek szükségességét már *Széchenyi Ferenc* felismerte, *Csontos János* megtervezte a teendőket, múzeumi kollégáival külföldi kutatásokat is végzett, de a munka befejezetlen maradt, csupán részeredményeket hozott.

1978-ban változás történt. Ekkor alakult meg az Akadémia Könyvtárában a Középkori

Kódexkutató Csoport, amely az 1526 előtt használt kódexek, nyomtatványok, könyvek számbavételét tűzte ki célul. Vezetője, *Csapodi Csaba*, feleségével *Csapodiné Gárdonyi Klárával* 124 hazai és külföldi gyűjteményt vizsgált át. Felhasználták a régebbi kutatók, *Horváth István*, *Fogel Károly*, *Koroknay Éva* által gyűjtött anyagot, számos, más könyvtárban készült mikrofilmtekerccset, és egy négytagú munkacsoport (*Papp László*, *Kónyi Mária*, *Körmenydy Kinga*, *Rozsondai Béláné*) vizsgálatait.

Csapodi Csaba és Csapodiné gyűjtése első részének első kötete *Bibliotheca Hungarica. Kódexek és nyomtatott könyvek Magyarországon 1526 előtt* címmel jelent meg. Ez, a második kötetrel együtt, regisztrálja majd mindazon műveket, amelyek valamelyik hazai vagy külföldi könyvtárban ma is megvannak. A felsorolás a műveket őrző intézmények betűrendjében történik. Az első kötet 1823 tétele Jénaig jutott el. Mindegyik tétel mellett olvashatók a róla megállapított adatok (poszessorok, bejegyzések, kötés stb.) és a vonatkozó irodalom.

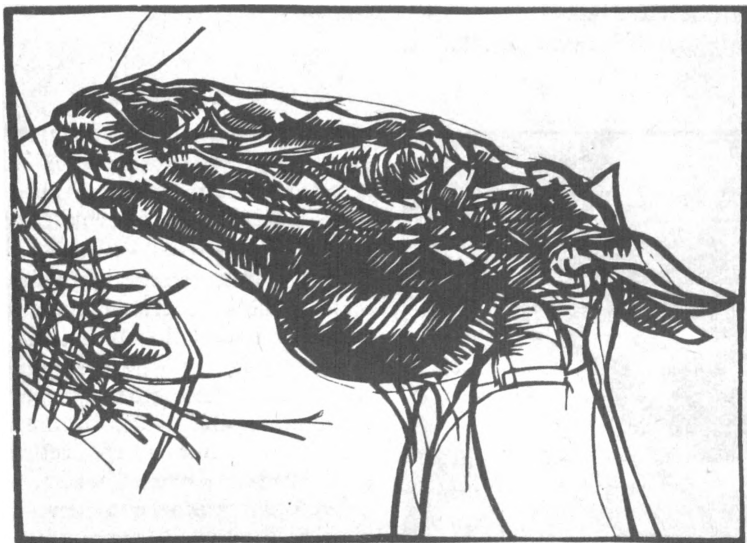
A tervezett második rész azokat a műveket fogja felsorolni, amelyek elvesztek ugyan, de egykori meglétükről hiteles adataink vannak. A két rész együttesen a középkori Magyarország könyveinek corpora lesz. A későbbi kutatások nyomán további, eddig ismeretlen kötet-címek felbukkanása várható. Ezek majd egy pótkötetben kaphatnak helyet, de a most közölt anyag nyomán kialakítandó művelődéstörténeti képet valószínűleg nem fogják lényegesen módosítani.

Érdekes áttekinteni, hogy a hazai eredetű hogyan állapították meg. Erre utalnak a kötések mellett a címerek, a poszessorok, tulajdonosok, városok, magyar szentek, növények nevei, amelyeket az eredeti szövegből vagy a későbbi bejegyzésekből sikerült kiböngészni.

*

„Új épületben készül az Akadémia Könyvtára történelmének új lapjait írni” – újságolja *Rózsa György* főigazgató annak a kötetnek bevezetőjében, amelyik a *Telekiek alapítványa. Az Akadémiai Könyvtár az alapítástól az önálló könyvtárépületig 1826–1988* címmel jelent meg. Három folyóiratnak, a *Könyvtárosnak*, a *Magyar Tudománynak* és a *Tudományos és Műszaki Tájékoztatásnak* a közleményei vannak benne összegyűjtve. A 14 írás tartalma nagyon változatos: az új székház felavatása és az ezzel összefüggő történeti előzmények, az intézmény fejlődése, feladatkörének kialakulása, a gyűjtemények és a korszerű technológia ötvözete, a kutatásirányítás, az építész véleménye, a szakirodalmi informatika fejlesztése... de valamennyi segíti a könyvtár gondjainak, eredményeinek, kiadói tevékenységének, számítógépes szolgáltatásainak megismerését.

A kötetet számos fénykép, hasonmás és az intézményről szóló irodalom jegyzéke egészíti ki. Bizom abban, hogy ez az 504 tételes bibliográfia felkelti szakembereink kedvét egy régi hiány pótlására, a könyvtár történetének rész-

letes megírására. (*A[z] MTA Könyvtárának közleményei. Új sorozat. 22. M. Kondor Viktória: A Hornyánszky nyomda és az Akadémia könyvkiadása. 1989. 207 l. 72 Ft; 23. Csapodi Csaba–Csapodiné Gárdonyi Klára: Bibliotheca*

Hungarica. I/1. 1988. 447 l. 160 Ft; 24. Telekies alapítványa. Az Akadémiai Könyvtár az alapítástól az önálló könyvtárépületig. 1989. 199 l. 70 Ft.)

Vértesy Miklós

Tallózó

Repertóriumok

A Hajdú-Bihar Megyei Könyvtár kiadásában immár harmadik kötete jelent meg az ismert debreceni folyóirat repertóriumának (*Az Alföld repertórium. 1980–1989*). Mint az előzőket, ezt is *Sebők Vilma* állította össze a korábbiakban alkalmazott módszer szerkezetét követve, azaz a tételeket betűrendben sorolja fel, egy-egy szerzőn belül áttekinthetően tagolva a különböző műfajokat, írásokat, majd a róluk (és műveikről) megjelent publikációkat, amelyek leírását ismét megtaláljuk azok szerzőinél. Noha a leírások egy része ezért kétszer szerepel a repertóriumban, egy-egy név alatt minden együtt van, a használnak nem kell a névmutatóban bogarásznia (nincs is), egyéb kérdésekben pedig eligazítja a közös tárgy- és földrajzi mutató. A repertóriumnak ezt a (tematikus vagy időrendi feltárástól eltérő) sajátosságait részletesen elemezték és méltatták már a korábbi kötet recenzensei – *Bertók László Könyvtáros, 1977. 5. sz. és Lisztes László (1983. 12. sz.)* – így hát nincs más dolgom, mint a kialakult módszer alkalmazását ajánlani a következő kötetekben is.

A Viharsarok című lap repertórium 1953. (Összeáll. *Kárász József*) a napilap 9. évfolyamát tárja fel. A hódmezővásárhelyi Németh László Városi Könyvtár kiadásában megjelenő mű a cikkek leírásait időrendben sorolja fel, helyre, szerzőkre, intézményekre utaló megjegyzésekkel, szükség szerint a felvett íráskötet címét egy-két mondattal kiegészítve, értelmezve. A leíró részt közös név- és tárgymutató egészíti ki. Ez rendkívül részletes, ám legalább annyira következtelen. A *gyapot* címszó alatt például külön-külön utalásokat találunk a gyapot átlagtermésére, betakarítására, levéltelenítésére stb., ám nem leljük itt a *gorzsai gyapotszedő verseny* címszó alatt felvett hivatkozást. A *hizlalásra adott sertésekre* van utalás, de a

sertések vagy *sertéshizlalás* tárgyszavakat hiába keressük: *Imre Pál* és *Cseri András kulákról* szóló cikkekre így találunk hivatkozást, ám ha *Cseri András* (esetleg egykor elszenvedett sérelmeit bizonyítandó) szeretné fellelni a róla megjelent közleményt, akkor azt nem találja nevének betűrendi helyén, de nem találja a *kuláklista, kulákok* stb. tárgyszavaknál sem. És nem találjuk a kiadványban a kézirat lektorának a nevét sem, pedig az előzetes véleményezés szakmai tanácsadás mellőzésére nem lehet mentség az, hogy a repertórium mindössze negyven példányban került sokszorosításra.

Még kevesebb, mindössze harminc példányban jelent meg (a Szociáldemokrata Párt megalakulásának centenáriuma) a Politikai-történelmi Intézet jubileumi kiadványa, amely a párt által közreadott naptáraknak és azok szellemi elődjének, a *Magyar Munkás Naptár*nak a közös repertóriumát és teljes képanyagának a leírását tartalmazza. (*Magyar Munkás Naptár. 1878–1893. Népszava Naptár. 1896–1948. Repertórium. Összeáll. Lett Miklós*).

A repertórium – noha elsősorban a sajtóban már megjelent, s a naptárakban újra közölt íráskötet feldolgozására vállalkozott – hasznos forrásmunka a hazai és nemzetközi szociáldemokrácia (és munkásmozgalom) történetének kutatói vagy azzal részletesebben ismerkedni kívánók számára. Elsősorban azért, mert a naptárak egy-egy év sajtóközleményeiből (a *Népszava* egy-egy évfolyamából) a napjainkban megjelenő *Tallózó* típusú folyóiratok mintájára a legfontosabb írásköteteket gyűjtötték össze. Kiegészítve olyan, a helytörténelmi kutatások szempontjából is fontos közleményekkel (már majdnem leírtam az egyik legtekintélyesebb divatszavunkat: adatbázisokkal), mint a fővárosi és vidéki munkásegyletek (lásd különböző dal- és sportegyletek, körök, asztaltársaságok), később pedig a szociáldemokrata párt szervezeteinek a címtára. (Ám, mint a repertórium-

ból kiderül, a naptárakból tájékozódhatunk a korabeli postai tarifákról, az országos vásárok helyszíneiről stb. is.)

Az összeállítás első része az írásos közleményeket tárja fel téma szerinti csoportosításban, azon belül a szerzők (címek) betűrendjében. Elsőként a szépirodalmat, műfajok szerint tagolva, majd mintegy harminc fejezetben (például *Elméleti kérdések, Szociáldemokrata Párt, Szakszervezeti mozgalom, Munkáskultúra, Munkásajtó* stb.) az egyéb írásokat. Ezekben a fejezetekben – noha elég rövidек és áttekinthetőek – már mindenképp jobb lett volna az időrendi feltárás, hiszen a szerzőkről amúgy is tájékoztat a névmutató. Ezért is szerencsés, hogy a repertóriumnak a képeket feldolgozó második részének legtöbb fejezetében a szerző már a megjelenés (vagy a képeken ábrázolt esemény, történés) időrendjében sorolja fel az egyes tételeket. A repertóriumnak ez a része egyébként azért is figyelemre méltó, mert rendkívül gazdag, sokszínű anyagot dolgoz fel: több mint másfélezer fényképet, rajtot (karikatúrát, illusztrációt stb.). Így például csaknem kétszáz önálló arcképet, ami természetesen nem jelenti azt, hogy egy-egy ismert (vagy kevésbé ismert) személyről nem találunk más ábrázolásokat, hiszen egyéb képeken is szerepelhetnek. Erről eligazítanak a leírások, s természetesen a névmutató is. A szerző különös figyelmességként egyébként azok, akik nem elégednek meg a leírásokkal, meg is tekinthetik a képeket. A repertórium első tíz példánya ugyanis a *Képtáblák* című terjedelmes mellékletében közli a naptárakban közölt összes kép fénymásolatát. Miként a repertórium, bizonyára ez a sajátos adattár is fontos segédeszköz lesz a kutatók számára.

*

Ha éppen nem is repertórium, ám mivel időszaki kiadványhoz kötődik, leginkább itt említhetem meg azt a Kiskunhalasi Városi Könyvtár által kiadott füzetet, amely a megye napilapjában megjelent verseket tárja fel. (*A „Petőfi Népe” költészete. 1980–1990*). A *Bakó László* által szerkesztett (s az általa készített, többnyire linómetszetű ex librisekkel illusztrált), ötven példányban sokszorosított és a költészet napi rendezvényekre megjelent összeállítás 230 költő ezernél több versének az adatait közli. A kárpátaljai *Vári Fábrián László*tól kezdve a mosonmagyaróvári *Böröndi Lajos*ig,

ami arra utal, hogy ez a kiadványtípus (az alkalmi propagandafeladatok mellett) nemcsak a helyi vagy helyi vonatkozású költői termés (pl. *Goór Imre, Hatvani Dániel* stb. versei) számontartása miatt lehet érdekes, hanem jó segédanyagot jelenthet másutt készülő személyi bibliográfiák összeállítóinak is.

Térkép-katalógusok

Az OSZK térképtárában – eltekintve a kéziratok kataszteri térképektől és birtokvázlatoktól – több mint kétezer, zömmel a 18. és a 19. században készült, a hely-, település-, gazdaságtörténeti stb. kutatások szempontjából nélkülözhetetlen forrásanyagot jelentő kéziratos térkép található. Ezeket tárja fel a *Kéziratok térképek az Országos Széchényi Könyvtár Térképtárában 1. köt. Önálló kéziratok térképek* című, két részben közreadott mű. A *Patay Pálné* és *Plihal Katalin* által szerkesztett terjedelmes katalógus leírásai közlik a térképek szerzőinek, címének, méretarányainak, méretének, készítésük helyének, rajzolójának, másolóinak (gyakran aprólékos kutatások során kiderített vagy megbecsült) adatait. Ezt követi a mű tartalmára vonatkozó részletes annotáció, amelynek legfontosabb része az ábrázolt terület meghatározása: mai hivatalos közigazgatási neve, a „történelmi Magyarország területére esőknél” (azaz az elcsatolt területek, települések esetében) az utolsó (1913) hivatalos magyar név is és számos egyéb, a térkép tartalmára, ábrázolási módjára utaló megjegyzés. A kutatók számára pl. olyan fontos adatok, hogy a térkép közli az utak és dűlők neveit, a közigazgatási határokat, a parcellák számozását, épületek alaprajzait, egyes területek mezőgazdasági művelésének jellemzőit stb.

Az egyes tételek a szerzők, ennek hiányában a címek betűrendjében követik egymást. Noha biztos vagyok benne, hogy a használók első sorban a földrajzi nevek alapján kívánnak keresni, tájékozódni a kézikönyvben (s ezért kedvezőbbeknek tartom az ennek megfelelő, az esetleges hagyományoknak ellentmondó elrendezést) a besorolásnak ez a módja aligha jelent gondot, hiszen a használó a földrajzi mutató alapján könnyen eligazodhat. Ez tartalmazza az egykori Magyarországhoz tartozó települések mai elnevezéseit is, így előzékeny lehetőséget kínál az e szerint tájékozódó külföldi kutató részére is. A személyek és intézmények neveiről (névváltozatairól) készített

mutató egyébként közli a besorolásnál figyelembe vett neveket is, míg a címmutató csak azokat a címeket sorolja fel, amelyek a szerzőjük alapján lettek a leíró részben felvéve. A tárkarékoskodás jogos, hiszen ez a mutató, ha a cím földrajzi névvel kezdődik megismétli azokat az utalásokat, melyekkel a földrajzi mutatóban találkozunk, igaz a *Karte...*, *Mappa...*, *Planum...*, *Térképe...* stb. kezdetű címek sokaságának így sincs különösebb jelentősége a visszakeresés szempontjából. Annál gyakorlatiasabb célt szolgál a tartalmi mutató, amely a térképek tárgyára (*Bánya, bányászat; Erdő és erdőszet; Geodézia, Geológia; Hadtörténet* stb.) utal. A kitűnő katalógus közreadása az OSZK olyan újabb jelentős vállalkozása, amely széles körben fogja népszerűsíteni egyik fontos gyűjteményének a használatát, hozzáférhetőségét.

És ha már térképekről van szó, mindenképp meg kell említenünk az Új Magyar Központi Levéltár *Magyarországi egyházi levéltárak térképei* című sorozatában megjelent legújabb, s a helytörténeti (és az egyre inkább megújuló egyháztörténeti) kutatások szempontjából szintén rendkívül fontos köteteket. A *Protestáns egyházi levéltárak térképeinek a katalógusa* a Zsinati, a Dunamelléki, a Dunántúli, a Tiszáninneni és a Tiszántúli Református Egyházkerületi Levéltárak (és könyvtárak), valamint az Evangélikus Országos Levéltár térképeit tárja fel. (Két-két kötetben, a harmadik kötetként közreadott mutatóval – *Dóka Klára* összeállításában.) A *Kalocsai Érseki Tartomány térképeinek a katalógusa* a Kalocsai Érseki Gazdasági Levéltárban, valamint a Szeged–Csanádi Püspöki Levéltárban és kapcsolódó intézményeiben, *Az Esztergomi Érseki*

Tartomány térképeinek a katalógusa pedig a Györi Püspöki, Káptalani Levéltárban, valamint a Soproni Társaskáptalan Levéltárában őrzött dokumentumokat írja le. Nincs terünk a kiadványok (és a kiadványsorozat) részletesebb ismertetésére, méltatására, ezért csak azt említjük meg, hogy ha a 300–300 példányban közreadott katalógusok nem is jutnak (juthatnak) el minden érdekelt településre, feltétlenül érdemes azok helyi vonatkozású adatközléseit a megyei intézményekbe kerülő példányok alapján legalább a városi könyvtáraknak nyilvántartani, feldolgozni.

És még két kiadványról

Gellért Oszkár idézettel kezdődik a következő mű címe: „Valami a végtelen sugarakból”. *Irodalom-tudomány – nyelv. Ajánló jegyzék a Kisfaludy Könyvtár hangtárának az anyagából.* (Jól írtam – az impresszumban is így olvasható – a könyvtár elnevezésében ezúttal elmaradt már a névadót követő *Magyei* szócska). A kétkötetes terjedelmes kiadvány a hangtárban található prózai felvételeket tárja fel. Az első kötet az 1981-ig megvásárolt, a második az azt követő öt évben beszerzett dokumentumokat ugyanazzal a módszerrel, ismétlődő fejezetbeosztással, mutatókkal. (Feltételezhetően az első kötet kézírata már régebben elkészült s egyszerűbb volt azt egy másikkal kiegészíteni. Erre utal, hogy az első kötetet *Kováts Katalin* és *Szöke Márta* szerkesztette, míg a másodikat már csak *Kováts Katalin*. Mindenesetre nem ártott volna erről – vagy másról – a bevezetőben szót ejteni.)

A két kötet egyébként ötszáznál több hangkasszettát, hanglemezt sorol fel. A dokumentumok legfontosabb adatai a kötetek végén található: azokra utal a felvételeket analitikusan feltáró–leíró rész. Az első fejezet *Prózai felvételek* címmel (ami nem éppen szerencsés, hiszen a későbbiekben feldolgozott meseelemzések és nyelvelckék is azok) a kazettákon, lemezeken meghallgatható versek, szépprózai és ismeretterjesztő szövegeket sorolja fel a szerzők (címek) betűrendjében, közölve az előadóművészek nevét is. (Ady Endrétől például 224 felvételt.) Sajnos a többnyire címük szerint besorolt ismeretterjesztő szövegek leírásai kiölnak az egyébként rendkívül gazdag összeállításból. Mivel nincs tárgymutató és a névmutató is csak az előadóművészekét és egyéb közreműködőket (értsd Adolf Hitler, Gömbös

Gyula stb. beszédeit tartalmazza), ezért például a *Hazáért és szabadságért. Rákóczi dokumentumok* vagy a *Hadijelentés Magyarország felszabadulásáról* című felvételek az e tárgykörökben érdeklődők számára csak akkor kereshetők vissza, ha tudják a pontos címet. Ez a mechanikus feldolgozási mód eredményezte például az *Emlékezzünk. Emlékműsor* című rejtélyes „címleírást” is. Azt megállapíthatjuk, hogy a műsor melyik kazettán szerepel, de azt, hogy vajon kiről, miről szólhat már nem.

Nem tudni miért, de az összeállítók a következő *Mesefilmek* című fejezetben eltértek az előbbi, eyebeekben jó módszertől. Ahelyett, hogy megint egyetlen szerzői betűrendben sorolták volna fel a műveket, a lemezeket egyenként írták le címük után közölve a mesék adatait. Gondolom a felvétel sorrendjében, mert sem a címek, sem a szerzők betűrendjét nem lelem. Így tehát nincsenek együtt egy bizonyos szerző művei, úgy, mint az Ady-versek stb. Például ennek a fejezetnek a címe sem egészen találó, hiszen ezek a lemezek gyermekverseket is tartalmaznak (például Nagy Lászlótól, Weöres Sándortól) olyanokat, melyek az előző részben nem szerepelnek, s legfeljebb ha a címüket tudjuk, akkor kereshetők vissza a címmutató alapján. Ami egyébként nagyon jó, hogy van, mert olyan sok címet tartalmaz, hogy a tájékoztató munkában is érdemes számon tartani: ha nem tudjuk egy vers szerzőjét (rejtvényfejtők gyakori bánata), jó segédeszköz lehet. Hasonlókat mondhatunk el a névmutatóról is, amely az említett jóemberekén kívül számos olyan archiv, dokumentumértékű felvételre hívja fel a figyelmet, amelyek (miként az irodalmi felvételek) kitűnően ajánlhatók a könyvkölcsönzés során is. A mutatóknál megemlítem még, hogy jelentősen csökkent volna a két kötet terjedelme, ha azokat két hasábra gépelik.

Kritikai megjegyzésem ellenére ajánlom a kiadványok használatát minden jelentősebb hangzóanyaggal rendelkező könyvtárban. Ezek a megjegyzések elsősorban azért íródtak, mert e kötetek nem előzmények nélkül valók, s ráadásul azt a kiadványtípust képviselik, amely, ha minden igényt kielégít (a vitathatatlan szakszerűséget, a helyben nem meglévő dokumentumok feldolgozását) valóban központi feladatokat láthat el, olyant, amely feleslegessé teszi a hasonló készülődéseket, a párhuzamos és gyakorta helyi érdekűvé csökkenő próbálkozásokat.

Sajtófókusz. Tallózás a román kritikai és

kulturális lapokból címmel ez év áprilisában immár az ötödik száma jelent meg annak a magyar nyelvű szemlének, amit a kolozsvári *Korunk* szerkesztősége jelentet meg. (Jó tudni, a kiadvány nem előzmények nélkül való: 1990-ben – *Dávid Gyula* szerkesztésében és az RMDSZ kiadásában – 18 száma jelent meg a *Román sajtófigyelő* című, hasonló céllal, tartalommal közreadott időszakos kiadványnak.)

A *Sajtófókusz* házilag sokszorosított (fénymásolt) 30–35 oldalán kb. ugyanennyi, a román nyelvű újságokban megjelent (vagy a televízióban sugárzott) válogatott cikk (műsor) rövid, tárgyilagos ismertetését adja. Természetesen nagy figyelmet szentel a nemzetiségi (köztük a magyar) vonatkozású cikkek, közlemények bemutatására, néhány megjegyzéssel, mondattal olykor kommentálja is azokat. A szemle érdekes és időszerű olvasmányt jelent mindazok számára, akik részletesebben kívánnak tájékozódni a romániai helyzetről, egyaránt érte ezen a bel- és külpolitikai, gazdaságpolitikai, kulturális stb. kérdéseket, eseményeket.

*

A kiadványnak minden nagyobb hazai könyvtárban ott lenne a helye, amint értesülünk megrendelésének, beszerzésének a lehetőségéről, hírt adunk róla.

Arató Antal

A **Könyvtári Figyelő** 1991. évi első számával 37. évfolyamába lépett, ám ezúttal minden fontosabbnak látszik, mint a múltra, az immár fölöttébb tekintélyes múltra való hivatkozás. A 37. évfolyam első száma ugyanis első száma egyúttal az új folyamnak is, az új folyam első évfolyamának. A lapszám megjelölése tehát: 1/37/1991/1. A megújult lap formátuma nagyobb, címlapja művésziellen tervezett, terjedelme jelentősen bővebb. Ára meglepően alacsony, mindössze 130 forint. Főszerkesztője *Szente Ferenc*, felelős szerkesztője *Kovács Lászlóné*, szerkesztői: *Hegyközi Ilona* (külföldi folyóirat-figyelő), *Kovács Katalin* (tanulmányok, kitekintés), *Novák István* (külföldi folyóirat-figyelő), *Pál Ilona* (tanulmányok, kitekintés), *Pajor Ildikó* (grafikai terv). A szerkesztőség – a KMK lapjáról lévén szó – a Budavári Palota F épületében található, elérhető a 175-0686, 175-7533/517, 519 telefonokon, a 175-1721 telefaxon és a 920060018 videotexen. Negyedévenként fog megjelenni, az OSZK Könyvtártudományi Szakkönyvtára terjeszti, előfizetni rá a szerkesztőség címen lehet. A megújult, vagy új lap élén a főszerkesztő beköszöntője olvasható. Lectori Salutem! – írja *Szente Ferenc*. „Új formában, új szerkezettel, új reményekkel és a jóban való erős hittel indítjuk útjára a Könyvtári Figyelőt »új folyamként«, hogy töltsen be fölöttébb megtisztelő, de nehéz és felelősségteljes feladatát: lásson el valódi figyelő szolgálatot a könyvtárosi, bibliográfusi, informatikus mesterség tágas terein, vegyen észre itthon és külhonban minden jobbító újítást, minden teremtő gondolatot, minden változást. Mindent, »ami nemes és amit érdemes«. A régi Figyelőhöz képest az átalakulás minden értelemben az ökonómia szándékolásával történik, a belátó takarékoság kényszerítő hatása alatt. Egyebek mellett ezért is döntöttünk úgy, hogy megkíséreljük jól összeötvözni az egyidejűleg megszüntetett

Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom c. referáló lapnak és a lassú járatú, ám épp ezért megbízhatóan lecsitult szakmai élményeket nyújtó Könyvtári Figyelőnek a feladatkörét, lenyelve azokat a túlnövéseket, amelyek nélkül élni lehet, időt, papírt, pénzt megtakarítani pedig kötelező. Eltökélt szándékunk, hogy egyre érdekesebb, egyre olvasmányosabb lap-pá alakuljunk, ikercsillagnak választva az újdonságot és a tömörséget. Ha a beköszöntő szám még nem felel meg e követelménynek, azt tudják be annak, hogy az iránymódosításnál szükség van egy nagy lélegzetvételre is, a másfajta vitorlakezeléshez.” Nos, gondosan áttanulmányozva az új számot, csak az lehet az olvasó érzése, hogy biz a nagy lélegzetvétel már megtörtént, a szerkesztőség kitűnően megfelel már most, elsőre is a maga támasztotta követelményeknek. Először persze – gondolom – minden könyvtáros a lap utolsó részét, a terjedelemnek csaknem egyharmadát kitevő *Külföldi folyóirat-figyelőt* lapozza fel. Mi maradt, vagy mi lett a közkedvelt KDSZ-ből, a könyvtárosi szakma talán legfontosabb információs lapjából? Akik netán a főszerkesztő ökonomikus megfontolásait eleve szomorúan olvasták, akiknek szíve vérzett a KDSZ-ért, bizonyosan megnyugszanak, megkönnyebbülten fellélegeznek. A Figyelőnek ez a rovattá változott része méltó a régi KDSZ-hez. Annak szerkezetét, beosztását megőrizve, annak európai színvonalú referációs szintjéből mit sem lealkudva, hozza a legfontosabb cikkek tartalmi ismertetéseit. Azt persze jó tudni, hogy „ez az állandó rovat a legjelentősebb könyvtár- és információtudományi folyóiratok válogatott cikkeinek rövid ismertetéseit-annotációit tartalmazza”, ám „a teljes feldolgozott anyagnak csupán kb. egyharmad részét fedi le. A teljes anyag a Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom (KDSZ) című referálólapunk megszűnésével, azaz 1991-től csak géppel olvasható

formában áll rendelkezésre, MANCI nevű bibliográfiai adatbázisunkban”. (A MANCI-ról természetesen bőséges tájékoztatást találhatnak a mind ez ideig róla információkkal nem bíró olvasók a lapban.) Szóval nem kell sajnálni a KDSZ-t, a Külföldi folyóirat-figyelő közli a legfontosabb anyagokat, jól áttekinthetően, kitűnő csoportosításban, tömör és mégis szellemes megfogalmazásokban, a többire pedig ott a MANCI.

Szépen és harmonikusan egészíti ki ezt a rovatot a *Szemle*, amelyben ezúttal tizenegy önálló kiadvány, könyv, monográfia ismertetése olvasható, olyan szakemberek tollából, mint *Cholnoky Győző, Futala Tibor, Lukátsné Takács Zsuzsanna, Papp István, Pálvölgyi Mihály, Mohor Jenő* stb. Bizvást elmondható, hogy akik a Figyelő olvasóivá válnak, csak e két rovat intenzív tanulmányozása révén is verztussá lehetnek a világ könyvtári szakirodalmában. Még csak idegen nyelven sem kell tudniuk, kezüket a fejlődés útőerén tarthatják. Az első két rovat, a címtelen, hazai tanulmányokat közlő rész és a *Kitekintés*, amelyben fontos külföldi tanulmányok tömörítései és fordításai találhatók, természetesen pazar dolgozatokat tartalmaznak. Közülük is kiemelkedik *Kiss Jenő Rendszerváltozás – modellváltás* című magisztrális írása, amelyet minden könyvtárosnak alaposan tanulmányoznia kellene. De igen fontos és jelenleg nagyon is aktuális témát dolgoz fel behatóan *Czupi Gyula* is (*Ellátási rendszerek jelen helyzete. Létrejöttük és jövőjük*). *Lőrincz Judit* tanulmányát (*Az összehasonlító regénybefogadási vizsgálatról*) azoknak ajánljuk, akiknek mondanak valamit a következő nevek: Gadamer, Jauss, Habermas, Iser. Nekik reveláció lesz. Aki pedig e neveket nem ismeri, sürgősen vessen számot könyvtárosi lelkiismeretével.

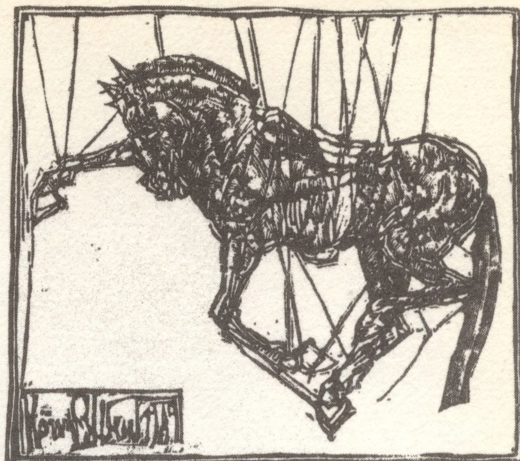
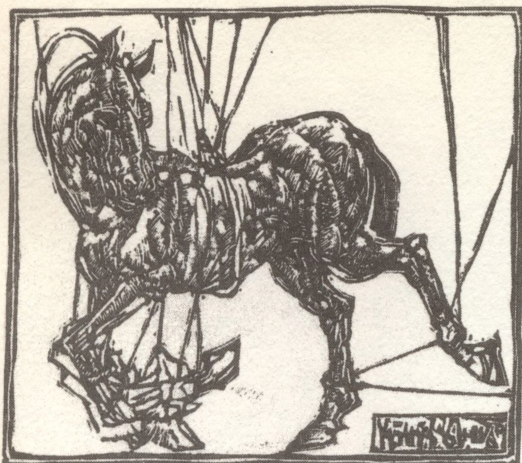
„Most egy ideig a tanulás, az áthangolódás a legfőbb tennivaló a szakmai szellemiség regenerálódása érdekében. Meg kell alapoznunk a közös gondolkodást, hogy a hazai talajon új gondolatok és ne tegnapi indulatok, eszmék és ne tegnapi téveszmék teremjenek” – írja beköszöntőjében a főszerkesztő. Magunk is így vélekedünk, ezért igen fontosnak tartjuk, hogy a megújult *Könyvtári Figyelő* minden könyvtáros kötelező negyedévi olvasmánya legyen, ennek következtében jelenlegi 1350-es példányszáma is mihamarabb sokszorosára szökjön fel.

A Vas Megyei Könyvtárak Értesítőjé-

nek idei első számát épp csak elkezdtük szemlélni a *Könyvtáros* előző számában. Terjedelmi okokból ott csak a lap elejével, „jelentés-rovatával” foglalkozhattunk. A további részeket most adjuk közre.

Rövidsége ellenére is igen érdekes a számban *Takács Hajnalka* írása: *Fiókkönyvtárak választút előtt. A Gutatótői Községi Könyvtár*. A szerző lényegében arra a kérdésre keres választ, hogy miképp oldható meg a szétválások után a könyvtári szolgáltatóhelyek működése. *Takács Hajnalka* nem rest, és gondosan feltérképezi, pontokba foglalja mindkét lehetséges út előnyeit és hátrányait. Az alig három fleknyi tanulmány több problémát, fontos meglátást, alternatív lehetőséget vázol föl, mint más írások tucatjai. Jó lenne, ha a szerző bővebben, gazdagabb dokumentációval ellátva más fórumon is jelentkezne problematikájával (más fórumon persze elsősorban a *Könyvtárost* értjük).

Akad a számban kellemesen olvasódó tanulmányúti beszámoló, könyvtárbemutató, valamint ritka gazdagságú hírröveg is, kiemelésre mégis legméltóbb egy interjú. *Németh Tibor* készítette *Esztergályos Jenő*vel, az Apáczai Kiadó vezetőjével. Az egyszemélyes kft. főnökében olyan emberre lelt a kérdező, aki nem igazi üzletember. Másfél évtizedig volt egy kicsiny falu tanítója, népművelője, könyvtárosa, sőt mint kedves önróniával mondja, ügyvédje, orvosa és mentőse is. Kemeneskápolnai emlékeiből, tizenöt év tapasztalataiból tudja, milyen könyveket kell kiadnia. Érdekesek gondolatai is. Ezek egyikét feltétlenül idéznünk kell: „Felvettem a kapcsolatot a TÉKA-val, ahol szinte kérték azt, hogy könyveinket terjeszthessék. Örömmel fogadtam a lehetőséget, több kötetet is felajánlottam. Sajnálatos, hogy a szóbeli megállapodásunk szerinti 25–30%-os terjesztési költség helyett nemrégiben olyan szerződést kaptam, amely a TÉKA 40%-os haszonkulcsát tartalmazza. Ez a 450 Ft-os 'Itt élned, halnod kell' című kötet esetében 180 Ft-ot jelent... Olyan magas összeg, amely nemcsak veszélyezteti, hanem lehetetlenné teszi a rentábilis kiadást. Biztos vagyok abban, hogy ekkora haszonkulccsal nem fog sokáig működni a könyvterjesztés jelenlegi rendszere, mert ez a 40% jóval magasabb hasznot jelent, mint a szerző, a kiadó, a nyomda és a közreműködők együttes anyagi nyeresége. Szívesebben adom a 10%-ot annak a tanítónak, aki közvetlenül a tanulóhoz juttatja el a könyvet”.

KÖNIG RÓBERT műveiből
(Cikkünket lásd a 496. oldalon)

